

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๕๕ ตอนที่ ๑๕๔๑ – ๑๕๕๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๕๔๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๒๙

สำหรับการฟังธรรม คือ ธรรมสวณะ จะเห็นได้ว่า ต้องมีศรัทธาแน่นนอน เพราะบางวันอาจจะต้องตื่นแต่เช้ามาก เช่น ตีสี่ครึ่ง และบางท่านอาจจะบอกว่า ตื่นไม่ได้ แต่ถ้าได้ฟังและสนใจ มีศรัทธาที่จะพิจารณาข้อความที่ได้ยินได้ฟัง ขณะนั้น จะรู้ว่า ศรัทธาเจริญขึ้นหรือยังไม่เจริญพอที่จะกระทำกุศล เช่น การฟังธรรมใน เวลาที่ยังเข้าอยู่ได้

สำหรับบุญกิริยาที่เป็นอัมมเทศนา ทางวาจาได้แก่การแสดงธรรม การสนทนาธรรม อย่างท่านผู้ฟังก่อนจะถึงเวลาฟังคำบรรยาย ก็มีการสนทนาธรรมกัน ในเรื่องของรูปบ้าง ในเรื่องของนามบ้าง เรื่องรูปนามทางตาบ้างตามที่ได้ทราบ ซึ่งแสดงว่าท่านผู้นั้นมีศรัทธาในอัมมเทศนา คือ ในการแสดงธรรมและสนทนาธรรมกัน หรือบางท่านก็ตอบจดหมายธรรม เวลาที่มีท่านผู้ฟังเขียนปัญหาธรรมมา แม้ไม่เป็น คนที่ขยันในการเขียนจดหมายเลย คือ มีท่านผู้หนึ่งท่านไม่เขียนจดหมายถึงลูก ที่อยู่ต่างประเทศ แต่เมื่อมีคนเขียนถามปัญหาธรรม ท่านเขียนตอบ แสดงให้เห็นถึง ขณะนั้นเพราะศรัทธาเกิด จึงเป็นเหตุให้มหากุศลจิตกระทำกุศลซึ่งเป็นประโยชน์แก่ บุคคลอื่น

การอบรมจิตใจ เช่น สมถภาวนาในชีวิตประจำวัน รู้ว่าขณะใดจิตไม่สงบ และจิตจะสงบได้อย่างไร เช่น ด้วยการเจริญเมตตา การระลึกถึงความตาย เป็นต้น ขณะนั้นก็เป็นกุศลจิตซึ่งเกิดเพราะศรัทธา

สำหรับการทำความเห็นให้ตรงก็เช่นเดียวกัน ถ้าเป็นผู้ที่มีศรัทธามั่นคง จริง ๆ ในพระรัตนตรัย ย่อมเป็นผู้ที่ไม่อยากจะมีความเห็นผิดใด ๆ ในพระธรรมวินัย และในข้อปฏิบัติ ไม่ใช่เป็นผู้ที่พอใจยึดติดในข้อปฏิบัติซึ่งไม่ทำให้เกิดปัญญาหรือทำให้

เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนไป ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ และมีศรัทธาที่จะทิ้งความเห็นผิดต่าง ๆ

นี่ก็เป็นศรัทธาทั้งนั้น และถ้าศรัทธาเจตสิกไม่เกิด กุศลทั้งหลายก็เกิดไม่ได้เลย นอกจากนั้น การทำกุศลก็ยังเป็นเรื่องที่ละเอียด กุศลจิตย่อมจะเกิดได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถ้าเห็นดอกไม้สวย กุศลจิตเกิดได้ไหม

ระลึกถึงคนป่วยเจ็บซึ่งเขาจะต้องนอนอยู่เป็นเวลานาน และไม่มีอะไรที่จะทำให้จิตใจเบิกบานได้ นอกจากถ้าได้มีผู้ไปเยี่ยมเยียนและมีสิ่งที่ทำให้จิตใจปลอดโปร่งที่จะลืมความเจ็บไข้ได้ป่วย เพราะฉะนั้น เพียงแต่การคิดถึงว่า น่าจะมีดอกไม้ให้คนป่วยเจ็บ และก็ให้ ในขณะที่นั้นก็เพราะเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา กุศลจิตก็เกิดได้โดยการคิดที่จะส่งสิ่งนั้นเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น และนอกจากดอกไม้แล้วก็ยังมีหลายสิ่งหลายประการ เช่น เสื้อผ้าอาภรณ์ต่าง ๆ ซึ่งก็แล้วแต่ว่ากุศลจิตจะเกิดขึ้นในขณะใด

แม้แต่ในเรื่องของเสียง กุศลจิตจะเกิดได้ไหม ไม่สามารถที่จะหยิบยกยื่นเสียงให้ได้อย่างข้าวปลาอาหารหรือว่าดอกไม้เสื้อผ้าก็จริง แต่แม้กระนั้นก็ยังมิขณะจิตซึ่งสามารถที่จะเป็นไปในเสียงได้ เช่น ถ้ามีคนป่วยไข้ เป็นหวัด เจ็บคอ ไม่มีเสียงเกิดกุศลจิตได้ไหมที่จะให้ยาที่ทำให้เขาพูดได้ตามปกติ มีเสียงได้ตามปกติ

นี่เป็นเรื่องที่แล้วแต่ศรัทธาจริง ๆ ว่า ถ้าศรัทธาเกิดขึ้นขณะใด ย่อมไม่พ้นจากกุศลที่จะเป็นไปในทานบ้าง ในศีลบ้าง ในภาวนาบ้าง ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง

สำหรับกลิ่นทางจมูก มีโอกาสที่ศรัทธาจะเกิดเป็นกุศลได้ไหม ให้วัตถุที่มีกลิ่นหอมหรือของที่เป็นประโยชน์ทั้งกลิ่นและคุณภาพ เช่น ยาหอม หรือเฟียงกลิ่นหอมที่จะทำให้คนที่ป่วยไข้รู้สึกสบายขึ้น ขณะนั้นแม้แต่รูปกลิ่นก็ยังเป็นปัจจัยให้ศรัทธาเกิดที่จะเป็นกุศลได้

สำหรับรสอาหารก็เป็นที่ทราบว่าย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลจิตได้โดยจัดหาอาหารอร่อยถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ หรือมิตรสหาย ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง เป็นการเกื้อกูลให้บุคคลนั้นได้รับรสที่อร่อย เป็นผู้ที่เจริญอาหาร ทำให้ร่างกายแข็งแรงได้

สำหรับโณภูมิจิต การกระทบทางกาย ก็มีหลายสิ่งหลายประการซึ่งศรัทธาจะเกิดทำให้กุศลจิตระลึกเป็นไปในการให้ ให้สัมผัสที่สะดวกสบาย เช่น ที่นอน หมอน เครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ เครื่องกันความหนาว ความร้อน เป็นต้น

นอกจากนั้นแล้ว อารมณ์ที่เป็นอัมมมรรณทางใจ ก็มีทางที่จะกระทำได้ เช่น การบริจาคตา หรือบริจาคโลหิต ก็ล้วนแต่เป็นอัมมมรรณ เป็นสิ่งที่จะทำให้บุคคลที่ได้รับดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้

และไม่่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ กุศลจิตย่อมเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเป็นสติปัฏฐาน ตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น กุศลจิตในวันหนึ่ง ๆ ถ้าได้สะสมจนกระทั่งศรัทธาเจริญ ศีลเจริญ สุตะเจริญ ปัญญาเจริญ จะทำให้เป็นผู้ที่เจริญในกุศลธรรม ถ้าไม่สังเกตอาจจะไม่รู้ว่าเป็นศรัทธาทั้งนั้น

ถ. พูดถึงเรื่องศรัทธา ผมนึกถึงพระสาวกองค์หนึ่งชื่อพระวักกलि ท่านเป็นเอตทัคคะในทางบวชด้วยศรัทธา แต่ศรัทธาที่อาจารย์บรรยายมาก็อาจจะเข้าใจสับสน คือ อาจจะเข้าใจโลภะว่าเป็นศรัทธาก็ได้ อย่างพระวักกलि ท่านออกบวชเพราะท่านต้องการเห็นพระผู้มีพระภาคอยู่ตลอดเวลา ท่านหลงชมเชยในพระรูปโฉมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่ามีความสวยงาม อยากจะดู อยากจะเห็น ไม่อิม ลักษณะอาการที่ท่านอยากจะดู อยากจะเห็น ไม่อิมนี้ จะมีโลภะอยู่ด้วยหรือเปล่า

ส. เป็นเรื่องความละเอียดของจิตใจที่น่าพิจารณาจริง ๆ เพราะท่านพระวักกलिในขณะนั้น ท่านยังไม่ได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม และไม่ใช่ว่าเฉพาะแต่ท่านพระวักกलि แต่ไม่ว่าใครก็ตามที่มีความเลื่อมใสในบุคคลหนึ่งบุคคลใด ก็ควรที่จะพิจารณาว่า เลื่อมใสในอะไร ถ้าเลื่อมใสในคุณธรรมของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งท่านพระวักกलिท่านเป็นเอตทัคคะในการบรรลุธรรมด้วยศรัทธา แสดงให้เห็นว่า

ท่านต้องมีศรัทธาอย่างมาก ไม่ใช่แต่เฉพาะในพระรูปเท่านั้น ท่านต้องมีศรัทธาในพระคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย แต่เนื่องจากท่านยังมีกิเลสอยู่ ฉะนั้น การที่จะไม่ให้กิเลสเกิดเลย ให้มีแต่ศรัทธาโดยตลอดในขณะที่ได้เห็น หรือ ได้ฟังพระธรรม ก็ต้องเป็นผู้ที่มีความละเอียด และเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจนกระทั่งดับความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต จึงจะกล่าวได้ว่า ไม่มีโลกมุขจิตเกิดเลย แต่ถ้ายังเป็นผู้ที่มีโลกมุขจิตอยู่ ก็ต้องพิจารณาขณะที่เลื่อมใส ว่า ขณะนั้นจะมีอกุศลเกิดแทรกบ้างหรือไม่

ถ. ศรัทธาที่เกิดทางตาที่เห็นรูป อย่างเห็นพระพุทธรูปก็ดี หรือเห็นสิ่งที่เคารพนับถือ ถ้าตามอารมณ์นาธิปัตติปัจจัยแล้วหมายความว่า ถ้ามีความชอบใจมาก ๆ หรือว่าเลื่อมใสมาก ๆ อารมณ์ที่ปรากฏทางตาที่จะเป็นกุศล เป็นอารมณ์นาธิปัตติปัจจัยไม่ได้

สุ. แน่นอน นี่เป็นข้อที่เตือนใจจริง ๆ ที่จะต้องพิจารณาว่า รูปไม่เป็นอารมณ์นาธิปัตติปัจจัยให้เกิดกุศลจิต แต่ว่าเป็นอารมณ์ปัจจัยแก่กุศลจิตได้

เพราะฉะนั้น เวลาที่เห็นพระพุทธรูป ระลึกถึงพระคุณ นั้นเป็นกุศล แต่ถ้าเป็นวัตถุที่มีค่า และมีความพอใจในความวิจิตรหรือในความงดงามของพระพุทธรูปนั้น ขณะนั้นก็ควรพิจารณาว่า เป็นความพอใจในอะไร เป็นกุศลจิต หรือเป็นอกุศลจิต

ผู้ฟัง ผมสังเกตดูตัวเอง เวลาจะซื้อดอกไม้ไปถวายพระ ไปบูชาพระ จะต้องนึกถึงความสวยก่อน อย่างดอกบัวนี้สวยไหม สดไหม ไม่เอาดอกที่เหี่ยวหรือบานอะไรอย่างนี้ ขณะที่เลือกก็เพื่อจะได้ดอกที่สวย ๆ ดี ๆ ไปบูชาพระ ขณะนั้นรู้สึกว่าจะศรัทธาจะไม่สดใส โลภะจะขึ้นหน้ามากกว่า

สุ. ต้องพิจารณาว่า อารมณ์ที่เป็นอิฏฐารมณ์ ที่น่าพอใจนี้ จะทำให้เกิดกุศลโสมนัส ถ้าได้ดอกบัวที่ไม่สวย เหี่ยวแห้ง แต่จำเป็นที่จะต้องบูชา ความรู้สึกในขณะนั้นจะเป็นมหากุศลที่เกิดร่วมกับอุเบกขาเวทนา หรือว่าโสมนัสเวทนา เพราะฉะนั้น แม้แต่มหากุศลก็ต้องอาศัยอารมณ์ที่เป็นอิฏฐารมณ์ จึงจะทำให้เกิดมหากุศลโสมนัสได้

แต่ต้องเข้าใจว่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ถ้าเป็นความติด ความพอใจ ในดอกไม้ที่สวยงาม ไม่ได้คิดถึงการทำบุญบูชาพระคุณของพระผู้มีพระภาค ขณะนั้น ต้องเป็นโลภมูลจิตแน่นอน เพราะว่ากำลังติด กำลังพอใจในดอกไม้ที่สวยงาม แต่ถ้าคิด จะบูชาพระคุณด้วยดอกไม้ที่สวยงาม ที่เป็นอิฏฐารมณ์ ก็ทำให้เกิดกุศลโสมนัส ไม่ใช่ ทำให้เกิดกุศลที่เป็นอุเบกขา

เพราะฉะนั้น จิตของใครก็จิตของคนนั้นจริง ๆ เรื่องของศรัทธากับเรื่อง ของโลกะ เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาโดยละเอียด

ถ. อย่างดอกไม้ที่ผมว่าเมื่อกี้ ถ้าเราเลือกเอาดอกไม้ที่ดี ๆ ที่สวยงาม ความมุ่งหมายที่เลือกก็เพื่อบูชาพระรัตนตรัย จิตมุ่งหมายว่าเพื่อบูชาพระรัตนตรัย อย่างนี้เป็นศรัทธาใช่ไหม

ส. ใช่ เพราะไม่ใช่การติด ไม่ใช่การยึดไว้ นี่เป็นการสละ ใช่ไหม เพื่อ พระรัตนตรัย ไม่ใช่เพื่อตนเอง ขณะนั้นก็ต้องเป็นกุศล

ถ. เวลาไปใส่แจกันแล้ว กราบไหว้พระแล้ว และดูดอกไม้รู้สึก ว่า สวย ชอบใจ อย่างนี้สงสัยจะเป็นโลกะขึ้นมาแล้ว ใช่ไหม

ส. ก็เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาโดยละเอียดว่า เดี่ยวทางตา เดี่ยว ทางหู เดี่ยวทางจมูก เดี่ยวทางลิ้น เดี่ยวทางกาย เดี่ยวทางใจ เร็วที่สุดที่โลกะจะเกิด คือ ตะกุ่มตะกมอย่างถึง

ผู้ฟัง ธรรมของพระพุทธเจ้านี้ช่างมากมาย เป็นเราทั้งกุศลและอกุศล วันนี้เรียนเรื่องศรัทธา ซึ่งอาจารย์ก็ได้บรรยายอย่างละเอียด เรื่องศรัทธานี้สะสมมา น้อยเหลือเกิน อย่างผมเรื่องจะไปซื้อดอกไม้ ไม่เคยคิดเลย น่ากลัวต้องสะสมอีกนาน เรื่องซื้อดอกไม้ไปบูชาพระ

ส. ก็ขออนุโมทนา นี่เป็นประโยชน์ของการฟังพระธรรม ที่จะได้พิจารณา ตนเองว่า มีศรัทธามากน้อยแค่ไหน เพราะว่าศรัทธาเป็นสิ่งที่ควรเจริญจริง ๆ เป็น ความเจริญทางด้านจิตใจที่จะทำให้เจริญขึ้นไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงฝั่ง คือ มรรคผล นิพพานได้

เพราะฉะนั้น ถ้าขาดศรัทธาโน้น ศรัทธานี้ ขาดไปเรื่อย ๆ กุศลก็จะเล็กน้อยจริง ๆ และอกุศลก็จะเพิ่มขึ้น ๆ ทุก ๆ วัน แต่ถ้าได้ทราบลักษณะของศรัทธาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจที่จะเป็นไปในทานบ้าง ในศีลบ้าง ในภาวนาบ้าง ย่อมจะเกื้อกูล และพระธรรมที่ทรงแสดงไว้โดยละเอียดก็เป็นการกันอกุศล คือ ให้อำนาจเป็นโลภะ ขณะใดเป็นศรัทธา เพราะว่าเรื่องของโลภะกับเรื่องของศรัทธา ถ้าเป็นผู้ที่ไม่พิจารณาไม่ประกอบด้วยปัญญาแล้ว แทนที่จะเป็นความเจริญทางกุศล ก็จะเป็นการเจริญทางอกุศล และอาจจะทำให้เกิดความเข้าใจผิดเห็นผิดคลาดเคลื่อนไปได้

ถ. พระอริยบุคคลท่านแสดงไว้ว่า เป็นผู้ที่ตั้งมั่นในศรัทธา แต่พระอริยบุคคลที่ยังดับโลภะไม่ได้ ขณะที่โลภะเกิดก็ไม่มีศรัทธา ฉะนั้น ที่ท่านแสดงว่ามีศรัทธาตั้งมั่น มีความหมายว่าอย่างไร

สุ. มีความหมายว่า สำหรับพระอริยเจ้าแล้ว ไม่ล่องสปีล ๕ เลย ซึ่งผู้ที่ยังไม่ใช่พระอริยเจ้ามีศรัทธาได้ ในทานบ้าง ในศีลบ้าง แต่ยังไม่ล่องสปีลได้ แต่สำหรับผู้ที่เป็นพระอริยเจ้าแล้ว นอกจากจะมีศรัทธาความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยโดยไม่คลอนแคลนแล้ว เพราะความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยโดยไม่คลอนแคลนนั่นเอง จึงทำให้เป็นผู้ที่ไม่มีเหตุปัจจัยที่จะล่องสปีล ๕ ได้

นี่เป็นความต่างกัน แสดงถึงความมั่นคงของศรัทธา ซึ่งสำหรับการอบรมเจริญปัญญาจะเห็นได้ว่า ศรัทธาของผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลนั้น เป็นศรัทธาที่ไม่คลอนแคลน แต่ในการเจริญสมถภาวนานั้น ลักษณะของศรัทธาที่จะปรากฏได้ต้องถึงทุติยฌาน เพราะแม้ปฐมฌาน ลักษณะของศรัทธาก็ยังไม่ส่องใส เพราะว่ายังมีองค์ ๕ คือ ทังวิตก วิจาร์ ปิติ สุข และเอกัคคตา เพราะฉะนั้น ที่ศรัทธาจะส่องใสขึ้นก็ต่อเมื่อสามารถละองค์ คือ วิตกเจตสิก วิจาร์เจตสิกได้ จึงจะเห็นว่า ความละเอียด ความสงบนั้น มีสภาพของความส่องใสอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นลักษณะของศรัทธา

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ที่ทุกคนให้ทานบ้าง รักษาศีลบ้าง วิริตฺตจิตบ้าง รักษาอุโบสถศีลบ้าง จึงไม่ค่อยจะเห็นลักษณะของศรัทธา เพราะว่าเป็นสภาพที่มีกำลังน้อย

เรื่องของกุศลจิต มีเป็นลำดับขั้น และมีมากต่างกันไปโดยประเภท ทั้ง อย่างอ่อน อย่างปานกลาง อย่างประณีต ต่างกันโดยสภาพของอธิบดี คือ โดย ฉันทะบ้าง โดยวิริยะบ้าง โดยจิตบ้าง โดยวิมังสา คือ ปัญญาบ้าง

เพราะฉะนั้น กุศลมีปริมาณไม่มีที่สุด เช่นเดียวกับสภาพของจิต มีปริมาณไม่มีที่สุด เพราะว่าเกิดขึ้นปรุงแต่งจากขณะหนึ่งเป็นอีกขณะหนึ่ง ไม่ว่าจะมียุติวิมุตติ ในมนุษยโลกเท่าไร ในสัตว์ ในนรก ในเปรต ในอสุรกาย ในสวรรค์ ในรูปพรหมภูมิ ก็จะได้เห็นว่า จิตมีต่างกันไม่มีที่สุด มีทั้งกุศลที่เป็นอดีต กุศลในอนาคตที่จะเกิดขึ้น และกุศลในปัจจุบัน มีทั้งกุศลที่ยาบ มีทั้งกุศลที่ประณีต

เป็นไปได้ไหม กุศลหายาบ กุศลประณีต บางคนทำกุศลก็ทำให้เสร็จ ๆ สบาย ไม่สบายไม่ว่า ดีไม่ดีไม่คำนึงถึงเหมือนกัน อร่อยหรือไม่อร่อยก็ไม่เป็นไรเหมือนกัน นี่ก็แสดงให้เห็นถึงกุศลที่ยาบ

๑๕๔๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๒๙

ดิฉันขอเล่าเรื่องส่วนตัวให้ฟัง ซึ่งคงเป็นวิบากกรรมอันหนึ่งของดิฉัน และไม่ทราบว่าเป็นผลของกรรมในชาติไหน หรือได้เคยกระทำมาแล้วบ่อยมากน้อยอย่างไรไม่ทราบ คือ เป็นคนที่ถ้ารับประทานอาหารจะต้องพบกวอดหรือเม็ดทราย อยู่ในเม็ดข้าวบ้าง หรือในอาหารที่เป็นกับข้าวบ้าง ไม่ใช่ว่าจะบ่อยเป็นประจำ แต่เห็นที่ไรก็ต้องนึกว่า ชาติก่อน ๆ คงทำกุศลที่ไม่ประณีตเลย ชาตินี้เวลาที่รับประทานข้าว จึงเจอเม็ดกวอดเม็ดทรายแข็ง ๆ แม้แต่ในขนมซึ่งเป็นถั่วก็ต้องมีเม็ดกวอดหรืออะไร ๆ ซึ่งคนที่รับประทานด้วยกันจะมีหรือไม่มีก็ไม่ทราบ จะสังเกตหรือไม่สังเกตก็ไม่ทราบ จะระลึกถึงกรรมหรือไม่ระลึกก็ไม่ทราบ แต่สำหรับดิฉันเองพบที่ไรจะต้องนึกว่า ต้องเคยกระทำกุศลที่ไม่ประณีต เพราะฉะนั้น ในอาหารจึงมีกวอดเม็ดเล็ก ๆ หรือทรายเม็ดเล็ก ๆ ให้ระลึกได้ถึงอดีตกรรมที่ได้กระทำแล้ว แต่ไม่ทราบว่า จะเป็นชาติหนึ่ง ชาติใด

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า กุศลมีทั้งหยาบ มีทั้งประณีต ถ้าเป็นกุศลที่ประณีต ก็ทำด้วยความวิจิตร ด้วยความบรรจง ด้วยความระมัดระวัง นั่นก็ถือว่าเป็นกุศลที่ประณีต

กุศลทั้งหลายในสัตว์บุคคลหนึ่ง รวมทั้งในบรรดาสัตว์บุคคลทั้งหลาย ในจักรวาลซึ่งไม่มีประมาณ ในภพภูมิที่ไม่มีประมาณ เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า กุศลย่อมต่างประเภทเป็นอันมาก แต่แม้กระนั้นพระผู้มีพระภาคก็ทรงกำหนด กุศลเหล่านั้นทั้งหมดโดยอาการทั้งปวงด้วยพุทธานุอันไม่มีที่สุด

ราวกะว่าทรงชั่งอยู่ด้วยคันชั่งมีมา ราวกะว่าทรงใส่เข้าในหม้อมีมาตองอยู่ แล้วจึงทรงน้อมเข้าไปสู่ความเป็นอันเดียวกัน คือ ประเภทเดียวกัน เพราะเป็นธรรม

คล้ายกัน โดยความเป็นกามาวจรกุศล ๘ ดวง แล้วทรงแสดงทำให้เป็นส่วน ๆ โดยอรรถ คือ เกิดร่วมกับโสมนัสเวทนา และอุเบกขาเวทนา มีปัญญาเกิดร่วมด้วย และไม่มีปัญญาเกิดร่วมด้วย เป็นอสังขาริก และเป็นสสังขาริก ด้วยพระมหากรุณา สมกับที่ทรงเป็นโลกวิทูผู้ทรงรู้แจ้งโลกทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายแล

ถ้าได้ทราบถึงพระมหากรุณาคุณที่ได้ทรงแสดงพระธรรมโดยละเอียดอย่างนี้ ย่อมจะมีศรัทธาที่จะน้อมประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมยิ่ง ๆ ขึ้น ซึ่งลักษณะของผู้ที่มีศรัทธา พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ใน **อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ฐานสูตร ข้อ ๔๘๑** มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสพึงรู้ได้ด้วยสถาน ๓ สถาน ๓ คืออะไร คือ เป็นผู้ใคร่ในการเห็นผู้มีศีลทั้งหลาย ๑ เป็นผู้ใคร่เพื่อจะฟังพระธรรม ๑ มีใจปราศจากมลทินคือความตระหนี่ อยู่ครองเรือน มีการบริจาคอันปล่อยแล้ว มีมืออันล้างไว้ ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ พอใจในการให้และการแบ่งปัน ๑ ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสพึงรู้ได้ด้วยสถาน ๓ นี้แล ฯ

ผู้ใดใคร่ในการเห็นผู้มีศีลปรารถนาจะฟังพระสัทธรรม กำจัดมลทิน คือ ความตระหนี่เสียได้ ผู้นั้นชื่อว่าผู้มีศรัทธา ฯ

ซึ่งข้อความในอรรถกถาอธิบายว่า

บทว่า มุตตจาโค ความว่า มีการสละโดยไม่ข้องใจ

คือ ไม่กังวลใจ ไม่เดือดร้อนใจในการสละ

บทว่า ปยตปาณี ความว่า มีมืออันล้างแล้ว

ข้อความในอรรถกถาอธิบายว่า

ผู้ไม่มีศรัทธาแม้จะล้างมือถึง ๗ ครั้ง ก็จัดว่ายังมีมือเปื้อนอยู่นั่นแล

เวลานี้มือเปื้อนหรือเปล่า

แต่คนมีศรัทธา ชื่อว่ามีมืออันล้างสะอาดแล้วทีเดียว เพราะเป็นผู้ยินดีอยู่แล้ว
ในทาน

ความสะอาดของใจ ของศรัทธา ซึ่งเหมือนมือที่ถือไว้ซึ่งกุศล ไม่ปล่อยกุศล
จะเห็นได้ว่า ปกติเราล้างมือกันอยู่เสมอเพราะเห็นว่ามือสกปรก แต่ขณะนั้นก็ควรคิด
ที่จะล้างความตระหนี่ของจิตใจด้วยเมื่อได้ทราบความหมายของคำว่า มีมืออันล้างแล้ว
เพราะถึงแม้ว่าจะล้างมือสักเท่าไร แต่ยังเป็นผู้ที่ตระหนี่อยู่ แม้จะล้างมือถึง ๗ ครั้ง
ก็จัดว่ายังมีมือเปื้อนอยู่นั่นแล

สำหรับศรัทธาทั่ว ๆ ไปในวันหนึ่ง ๆ ก็ขออบรมเจริญขึ้นจนถึงความเป็นผู้ที่มี
ศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนาได้ แต่ต้องเป็นผู้ละเอียดที่จะพิจารณาในเหตุในผล
ของพระธรรม มิฉะนั้นแล้ว เพียงศรัทธาอย่างเดียว ย่อมจะทำให้เข้าใจผิดและ
ปฏิบัติผิดในพระธรรมได้

อัญญสาลินี จิตตูปปาตกัณฑ์ อธิบายสัทธินทรีย์นิทเทส มีข้อความว่า

ธรรมชาติที่ชื่อว่าศรัทธา เพราะเชื่อพระพุทธคุณเป็นต้น อีกอย่างหนึ่งที่ว่า
ศรัทธา เพราะเชื่อ คือ ดำเนินไปสู่พุทธาภิรัตนะ คือ พระรัตนตรัย มีพระพุทธรัตน
เป็นต้น

อาการที่เชื่อ ชื่อว่าสัททหนา ที่ชื่อน่าสนใจเชื่อ เพราะหยั่งลง คือ ดูกุศล
เข้าไปในพุทธคุณเป็นต้น

ถ้าได้ฟังพระธรรมบ่อย ๆ ย่อมเห็นพระปัญญาคุณ พระมหากรุณาคุณ
พระบริสุทธิคุณ และในขณะที่ได้เข้าใจพระธรรม ก็เป็นการดื่มด่ำนอบน้อมใน
พระพุทธคุณที่ได้เข้าใจเพิ่มขึ้น

ที่ชื่อว่าอภิสาทะ (เลื่อมใสยิ่ง) เพราะเป็นเหตุให้ปวงสัตว์ทั้งหลายเลื่อมใส
อย่างแรงกล้าในพุทธคุณเป็นต้น

จะเห็นความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยของท่านที่มีศรัทธา สละทรัพย์บ้าง
สละสมบัติทั้งหมดและวงศ์ญาติญาติ แม้มารดาบิดา และดำรงเพศเป็นพระภิกษุ

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ศรัทธาจะเจริญขึ้นจากความเชื่อในพระรัตนตรัย จนกระทั่งถึงการอบรมเจริญปัญญา รู้แจ้งอริยสัจธรรม ซึ่งถ้าไม่มีศรัทธา การบรรลุธรรมผลจะมีไม่ได้เลย

แม้แต่คนที่มีศรัทธา หรือไม่มีศรัทธา ย่อมเป็นผู้ที่กลัวภัยของชีวิต แต่ต้องรู้ว่า ขณะใดที่เกิดความกลัวภัยขึ้น ขณะนั้นเป็นอกุศลจิต ถ้ากุศลจิตเกิดขึ้นในขณะนั้น ย่อมไม่กลัว เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่อบรมกุศลและมีศรัทธามั่นคงจริง ๆ ในพระรัตนตรัย เวลาที่มีภัยเผชิญหน้า เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ความเป็นผู้มีศรัทธาในพระรัตนตรัยในขณะนั้น จะทำให้เป็นผู้ที่จิตใจไม่หวั่นไหว และจะรู้สึกได้จริง ๆ ว่า ในขณะนั้นไม่กลัว แต่ถ้าหลงลืมสติ กุศลจิตไม่เกิด ไม่ระลึกถึงพระรัตนตรัย ขณะนั้น ย่อมไม่พ้นจากความกลัวภัยได้

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ธัชคคสูตร ข้อ ๘๖๕ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ส่วนเราแลกล่าวอย่างนี้ว่า หากความกลัวก็ดี ความหวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี พึงบังเกิดแก่พวกเธอผู้ไปในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนที่ว่างเปล่าก็ดี ที่นั่นพวกเธอพึงตามระลึกถึงเรานี้แหละว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว เป็นผู้รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นจะยิ่งไปกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม ดังนี้

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่าเมื่อพวกเธอตามระลึกถึงเราอยู่ ความกลัวก็ดี ความหวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี ที่จักมีขึ้นก็จักหายไป หากพวกเธอไม่ตามระลึกถึงเรา ที่นั่นพวกเธอพึงตามระลึกถึงพระธรรมว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว บุคคลพึงเห็นได้เอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้าไปในตน อันวิญญูชนพึงรู้แจ้งได้เฉพาะตน ดังนี้

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่าเมื่อพวกเธอตามระลึกถึงพระธรรมอยู่ ความกลัวก็ดี ความหวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี ที่จักมีขึ้นก็จักหายไป

หากพวกเธอไม่ตามระลึกถึงพระธรรม ที่นั่นพวกเธอพึงตามระลึกถึงพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรง เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่ง พระสงฆ์นั้นคือใคร ได้แก่ คู่แห่งบุรุษสี่รวมเป็นบุรุษบุคคลแปด นี่คือนพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขานำมานบูชา เป็นผู้ควรแก่ของต้อนรับ เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี เป็นบุญเขตของโลก ไม่มีบุญเขตอื่นยิ่งไปกว่า เพราะว่าเมื่อพวกเธอตามระลึกถึงพระสงฆ์อยู่ ความกลัวก็ดี ความหวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี ที่จักมีขึ้นก็จักหายไป

ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุแห่งอะไร เพราะว่าพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะ ไม่เป็นผู้กลัว ไม่หวาด ไม่สะดุ้ง ไม่หนีไป ฯ

ด้วยพระปัญญาที่ทรงตรัสรู้สภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง

ข้อความต่อไปมีว่า

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างเปล่านั้น พึงระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิด ความกลัวไม่พึงมีแก่เธอทั้งหลาย ถ้าว่าเธอทั้งหลายไม่พึงระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้าผู้เจริญที่สุดในโลก ผู้องอาจกว่านรชน ที่นั่นเธอทั้งหลายพึงระลึกถึงพระธรรมอันนำออกจากทุกข์ อันพระพุทธรูปทรงแสดงดีแล้ว ถ้าเธอทั้งหลายไม่พึงระลึกถึงพระธรรมอันนำออกจากทุกข์ อันพระพุทธรูปทรงแสดงดีแล้ว ที่นั่นเธอทั้งหลายพึงระลึกถึงพระสงฆ์เป็นบุญเขต ไม่มีบุญเขตอื่นยิ่งไปกว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์อยู่ ความกลัวก็ดี ความหวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี จักไม่มีเลย ฯ

ถ. ศรัทธาเป็นเรื่องที่กว้างขวางมาก และศรัทธาเป็นกุศลสาธารณเจตสิก อย่างเดียว ไม่เกิดกับอกุศลเลย ซึ่งต่างกับสมาธิ สมาธิเกิดได้ทั้งในจิตที่เป็นกุศลและอกุศล เพราะฉะนั้น ศรัทธาที่ชาวบ้านเข้าใจ เช่น เชื่อในสิ่งที่ไม่ค่อยมีเหตุผล อย่างเรื่องหมอน้อยที่ชาวบ้านแตกตื่นกันไปขอยาอะไรอย่างนี้ เชื่อว่าจะรักษาหาย ลักษณะแบบนี้เป็นศรัทธาในพุทธศาสนาหรือเปล่า

สุ. ไม่เป็น ต้องเป็นศรัทธาในกุศลธรรม

ถ. ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ต้องเป็นกุศลธรรมอย่างเดียว ไม่เป็นอกุศล แต่สมาธิเป็นได้ทั้งกุศลและอกุศล

สุ. สมาธิมีสัมมาสมาธิ กับมิจฉาสมาธิ ถ้ามิจฉาสมาธิก็เป็นโลกมุลจิต

ถ. เพราะฉะนั้น การเจริญสมาธิเป็นเรื่องที่ทุกคนควรจะระวังอย่างมาก เพราะจะกลายเป็นเจริญมิจฉาสมาธิไป และจะทำให้เข้าใจไขว้เขวไปใหญ่โต

สุ. ด้วยเหตุนี้ต้องรู้ความต่างกันของโลกเจตสิกกับศรัทธาเจตสิก

ถ. รูปศัพท์ ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อ ปสาทะ แปลว่า ความเลื่อมใส แต่ส่วนมากคนเห็นสิ่งไหน หรือเห็นคนทำดี หรือฟังพอใจ ก็เกิดความเลื่อมใสขึ้น หรือเกิดศรัทธาขึ้น ทำให้ใช้ศัพท์นี้ไม่ค่อยถูก และไม่ค่อยเข้าใจความหมาย เรียนถาม อาจารย์ว่า ศรัทธากับปสาทะนี้ แตกต่างกันอย่างไร

สุ. ความจริงแล้วเป็นลักษณะของศรัทธาเจตสิก เพราะว่าปสาทะต้องเป็น ความเลื่อมใสในกุศล ถ้าใช้คำว่า ศรัทธา หมายถึงลักษณะของศรัทธาเจตสิก ต้องมีสภาพที่ผ่องใส เลื่อมใส แต่ต้องเป็นในเรื่องของกุศลธรรมทั้งหมด ถ้าชาวบ้านจะเข้าใจ ก็เป็นเรื่องของชาวบ้าน แบบสติ ก็เป็นสติตามความเข้าใจของชาวบ้าน แต่ถ้าจะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ต้องเป็นลักษณะของศรัทธาเจตสิก

ท่านที่เคยกลัว หรือว่ามีเหตุการณ์ที่ทำให้ตกใจกลัว หายกลัวเพราะอะไร เคยคิดบ้างไหม จะมีเวลาทันพอที่จะระลึกถึงพระรัตนตรัย พระคุณของ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ของพระธรรม ของพระสงฆ์ใหม่

ถ. สมัยผมบวชเป็นเณร มีความกลัวเกิดขึ้นขนาดหนัก เพราะว่าตอนเย็นก่อนจะถึงเวลานอน มีชาวบ้านคนหนึ่งซึ่งเขาเป็นคนมีวิชาอาคม คือ สามารถที่จะปล่อยวัณฐหรืออะไร ซึ่งเขาเล่าลือกันมาอย่างนั้น และชาวบ้านคนนี้ก็เป็นคนพลัดถิ่นมาจากที่อื่น แก่ไม่สบาย เป็นไข้จับสั่น มาขออาศัยอยู่วัด พระก็ไม่กล้าขัดขวาง บอกให้ผมเป็นคนจัดการเอง ผมก็บอกว่า ไม่ได้หรอก ต้องไปขออนุญาตจากทายก หรือผู้ใหญ่บ้านก่อนจึงจะมาอยู่วัดได้ เพราะวัดไม่ใช่ของพระโดยตรง เป็นของชาวบ้านบำรุง แก่ก็ไม่พอใจ ตกกลางคืนผมฝันว่า เดินไปในทุ่งนา มีควายวิ่งมาขวิด ขวิดอยู่จนกระทั่งหน้าอกจะพัง ตื่นขึ้นมาปรากฏว่าบนเพดานมีคล้ายคนมาหมุน และเหมือนกับมีชีءหรืออะไรร่วงลงมาตลอดเวลา ผมก็จะระลึกถึงพระพุทธคุณ นึกถึงว่าพระพุทธเจ้ามีจริงเราจึงได้บวช เพราะฉะนั้น พระคุณของพระองค์ต้องคุ้มครองให้ข้าพเจ้าที่บวชนี้พ้นจากอันตราย ระลึกถึงแล้วก็สวดอิติปิโส สวดจนกระทั่งไม่มีหยุด และว่ากรณียเมตตสูตรด้วย สวดซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนกระทั่งพระที่นอนอยู่ใกล้ ๆ ท่านตื่น ท่านก็ได้ยินเหมือนผม แต่ท่านมีคาถาของท่าน ท่านเล่าคาถาแล้ว ขนท่านลุกพริบพริบ คว้าได้มีดก็ฟันผาดังตึง และเสียงก็เงียบหายไป

ผมก็มาระลึกถึงว่า เวลากลัวถึงสุดขีด เมื่อไม่มีที่อื่นที่เป็นที่พึ่งได้ น้อมระลึกถึงพระพุทธคุณ สามารถเป็นที่พึ่งได้จริง ๆ ในทางโลกผมเชื่ออย่างนั้นจริง ๆ และเคยประสบมา

สุ. นี่เป็นการพิจารณาสภาพของจิตได้ละเอียดขึ้นเมื่อเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ถ้าย้อนกลับไปพิจารณาจะรู้ว่า ขณะไหนเป็นอกุศลประเภทไหน และขณะไหนเป็นศรัทธา และขณะที่ศรัทธาเกิดขึ้นแล้วเวลาที่อกุศลจิตประเภทอื่นเกิดขึ้นกับท่านอื่น ก็ย่อมเห็นได้ใช่ไหมว่า ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดไม่ใช่กุศล อย่างตอนคว้ามืด จะเป็นกุศลได้ไหม

นี่เป็นเรื่องความละเอียดของเหตุการณ์ ซึ่งจะต้องพิจารณาลงไปแต่ละขณะจิตจริง ๆ ด้วยความละเอียด

สำหรับผู้ที่มีภัยอันตรายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภัยที่เผชิญหน้า หรือภัยความเดือดร้อนต่าง ๆ ทำอย่างไรจิตจึงจะไม่กลัวภัยนั้น ๆ ได้ ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน จะรู้ได้จริง ๆ ว่า สภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา แม้แต่การเห็น การได้ยิน ก็ไม่มีการรู้ล่วงหน้าเลยว่า ขณะต่อไปจะมีปัจจัยอะไรที่จะปรุงแต่งให้เป็นการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การกระทบสัมผัส การคิดนึกต่าง ๆ

แต่ถ้ามีความมั่นคงว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ทุกอย่างเมื่อมีเหตุปัจจัยที่จะเกิดก็ต้องเกิด แล้วแต่ว่าจะมาเป็นกรรมไหนของตนเองที่ได้กระทำแล้ว ถ้าคิดอย่างนี้ ระลึกอย่างนี้ และเป็นผู้ที่เจริญสติปัฏฐาน ในขณะนั้น จะเป็นผู้ที่ไม่กลัวภัย และขณะนั้นก็เชื่อว่ามีพระธรรมเป็นที่พึ่ง เพราะเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามพระธรรม

เพราะฉะนั้น การระลึกถึงพระพุทธรูปแล้วแต่ว่าจะระลึกโดยสถานใด อาจจะระลึกโดยการประพจน์ปฏิบัติทันที เจริญสติปัฏฐานทันที ระลึกถึงกรรมทันทีก็ได้

๑๕๔๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๒๙

อรรถกถา อังคุตตรนิกาย ตกนิบาต ทุติยปัณณาสก์ พราหมณวรรค
วรรณนาที่ ๑ อรรถกถาปฐมชนสูตร มีข้อความว่า

บุญชื่อว่าदानะ เพราะหมายความว่า เป็นที่दानทานของผู้ไปสู่ปรโลก

ทุกคนต้องจากโลกนี้ไป ซึ่งวันหนึ่งก็จะถึงเวลาที่ไม่ว่าโลกนี้เป็นอย่างไร
เพราะว่าจากไปสู่โลกอื่น แต่จะจากไปสู่ที่ไหน ถ้าเป็นผลของกุศล บุญชื่อว่าदानะ
เพราะหมายความว่า เป็นที่दानทานของผู้ไปสู่ปรโลก คือ จะदानทานไม่ให้ไป
สู่อบายภูมิทั้ง ๔ ซึ่งเป็นภูมิที่ไหลไปโดยง่ายตามอกุศลกรรมที่ได้กระทำแล้ว

ชื่อว่าเลณะ เพราะหมายความว่า เป็นที่ช้อนเร้นจากภัยอันตรายทั้งหลาย

ชื่อว่าทีปะ เพราะหมายความว่า เป็นที่พักอาศัย อำนวยความสะดวก
ความสุข ความสบายให้

ชื่อว่าสรณะ เพราะหมายความว่า เป็นที่พึ่งอาศัย

ยามทุกข์ ยามเดือดร้อน ก็มีพระธรรมเป็นสรณะ ทั้ง ๆ ที่มีความทุกข์ก็ยัง
ไม่ทุกข์ได้ ควรจะมีความกังวลใจ ความกังวลใจนั้นก็หายไปได้ เมื่อระลึกถึงความจริง
ของธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง

ชื่อว่าปรายณะ เพราะสามารถจะให้คติที่สูงได้

คือ ทางไปสู่มรรคผลนิพพาน

นี่ก็เป็นชื่อต่าง ๆ ของบุญ

สำหรับศรัทธา ก็เช่นเดียวกับโสภณเจตสิกอื่น ๆ ซึ่งยากที่จะสังเกตรู้ได้ แต่ว่า
ศรัทธาย่อมมีการกระทำที่แสดงให้เห็นถึงโสภณธรรมในขณะนั้น ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่

สังเกต จึงสามารถพิจารณาและค่อย ๆ อบรมเจริญศรัทธาขึ้น จากการฟังพระธรรม และพิจารณาตนเอง

ศรัทธาในกุศลมีมากมายหลายอย่าง เวลาที่เห็นจิตใจที่ติงามของคนอื่น พร้อมกันนั้นก็พิจารณาตนเองได้ว่า ท่านมีจิตใจที่ติงามอย่างนั้นหรือไม่ อย่าง ถ้าเห็นบางคนซึ่งเป็นผู้ที่เอาใจใส่ญาติผู้ใหญ่ และมีการช่วยเหลือเกื้อกูลในสุขทุกข์ของท่าน มีวาจาที่ทำให้ท่านสบายใจ ถ้าเป็นผู้ที่ละเอียดย่อมพิจารณาตนเองว่า ท่านได้ทำอย่างนั้นด้วยหรือเปล่า หรือเพียงแค่ชื่นชมอนุโมทนาในกุศลจิตของคนอื่น ซึ่งเป็นผู้ที่มีจิตใจงามสามารถที่จะกระทำได้อย่างนั้น

ถ้าเป็นผู้ที่ตรง นอกจากจะเห็นโสภณธรรมซึ่งเป็นธรรมฝ่ายดีเป็นกุศลของบุคคลอื่นแล้ว ก็ควรที่จะน้อมมาพิจารณาตนเองว่า ตนเองมีศรัทธาที่จะกระทำอย่างนั้นหรือยัง ถ้าขณะใดที่ยังไม่ได้กระทำกุศลสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งเห็นและพิจารณาแล้วว่าเป็นสิ่งที่ดี ก็เพราะว่าขณะนั้นศรัทธานั้นยังไม่เกิดกับท่าน เพียงแต่ท่านรู้ว่าดีและชื่นชมเวลาที่คนอื่นกระทำเท่านั้น

เพราะฉะนั้น กุศลแต่ละอย่างที่จะเพิ่มขึ้น ก็ต่อเมื่อท่านได้พิจารณาและมีความตั้งใจที่จะเจริญศรัทธาในสิ่งที่ท่านอาจจะยังไม่เคยเกิด หรือว่ายังไม่เคยกระทำเลยให้เพิ่มขึ้น

เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้ว ก็พิจารณาตนเอง เพื่อให้ศรัทธาในสิ่งที่ยังไม่เคยเกิดได้เกิดเพิ่มขึ้น เช่น บางท่านอาจจะเป็นคนที่ไม่ค่อยรักคนอื่นยาก และมักจะเห็นแต่อกุศลของคนอื่น ถ้าพิจารณาตนเองและดูเพียงสภาพธรรมที่เป็นศรัทธาว่า ท่านมีศรัทธาที่จะให้อภัยหรือยัง เท่านั้นเอง มิฉะนั้นศรัทธาก็ไม่มีวันจะเกิด ไม่มีวันจะเพิ่มขึ้น ต่อเมื่อใดพิจารณาและเห็นว่ายังขาดศรัทธาในเรื่องนี้ ก็จะเป็นเหตุทำให้ศรัทธาในการให้อภัยคนอื่นเกิดขึ้นได้

หรือบางครั้งอาจจะเป็นผู้ที่ตระหนี่ หรือริษยา ซึ่งขณะนั้นเป็นอกุศล เมื่อพิจารณาตนเอง ก็ดูว่าตนเองมีศรัทธาที่จะละความริษยา ละความตระหนี่หรือยัง หรือในขณะที่ขุ่นเคืองใจและระลึกได้เมื่อได้ฟังเรื่องของศรัทธา ก็เริ่มพิจารณา

ว่า มีศรัทธาที่จะไม่เห็นประโยชน์ของความโกรธหรือยัง มิฉะนั้นแล้วยังคิดว่า ยังดีอยู่นั่นเอง คือ คิดว่าโกรธนิด ๆ หน่อย ๆ จะทำให้คนอื่นประพฤติดีขึ้น แต่ว่า ลักษณะของความซุนเคืองใจนั้นไม่เป็นประโยชน์เลย แทนที่จะซุนเคืองใจ อาจจะทำให้ สิ่งอื่นที่มีประโยชน์กว่านั้นด้วยความไม่ซุนเคืองใจ ซึ่งขณะใดที่เป็นอย่างนั้น ก็แสดงว่า มีศรัทธาที่จะไม่โกรธ และเห็นโทษของความโกรธและอกุศลอื่น ๆ

บางท่านมีศรัทธาที่จะเผยแพร่พระธรรมให้คนอื่นเข้าใจพระธรรมและขัดเกลากิเลส คิดถึงคนอื่นมาก แต่อย่าลืมพิจารณาตนเองว่า ในขณะที่มุ่งที่จะให้คนอื่นได้ ฟังพระธรรมและขัดเกลากิเลส ตัวท่านเองซึ่งเป็นผู้ที่หวังดีต่อคนอื่นนั้น มีการพิจารณา และขัดเกลากิเลสของตนเองที่เห็นเพิ่มขึ้นหรือยัง เพื่อที่จะได้ขัดเกลามากขึ้นอีก

บางคนมีเมตตา กรุณา สงสารคนที่กำลังเดือดร้อน ขณะนั้นรู้ได้ว่าเป็นสภาพของจิตที่อ่อนโยน แต่ว่าศรัทธานั้นมากพอที่จะช่วยเหลือด้วยหรือยัง หรือ เพียงแต่คิดสงสาร เห็นใจ ซึ่งขณะนั้นเป็นจิตใจที่ดี แต่ศรัทธานั้นก็ยังไม่มีการถึงกับจะช่วยด้วย ซึ่งถ้าเป็นกุศลที่มีกำลังเพิ่มขึ้นจะไม่คิดเมตตาหรือกรุณาแต่เพียง ในใจ แต่จะต้องทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เป็นการเกื้อกูลเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วย

เพราะฉะนั้น การที่ศรัทธาและกุศลจิตจะเกิด ต้องเป็นผู้ที่เข้าใจถึงเหตุ และลักษณะของศรัทธาด้วยว่า

ศรัทธามีความเชื่อในกุศลเป็นลักษณะ มีความเลื่อมใสเป็นรสะ มีความไม่ซุนมัวเป็นปัจจัยฐาน มีวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาเป็นปทัฏฐาน หรือมี โสตาปัตติยังคะเป็นปทัฏฐาน

มีวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา จะเห็นได้ชัดว่า ขณะใดที่กุศลจิตเกิดแสดงว่า ขณะนั้นท่านมีศรัทธาในวัตถุ คือ ในกุศลประการนั้น เพราะว่าศรัทธาในการกุศล ของแต่ละคนก็ต่างกันไปตามการสะสม บางคนศรัทธาที่จะทำบุญถวายอาหาร แก่พระภิกษุสงฆ์ บางคนมีศรัทธาที่จะช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก สำหรับตัวท่านเอง ก็พิจารณาได้ว่า ศรัทธาของท่านมีอะไรเป็นวัตถุซึ่งเป็นที่ตั้งของศรัทธา ท่าน

ศรัทธาอย่างไร ท่านทำอย่างนั้น ท่านมีความเลื่อมใสที่ไหน ท่านก็มีการทะนุบำรุง เสี่ยงละทำประโยชน์ในที่นั้น

เป็นเรื่องที่จะพิจารณาได้ในชีวิตประจำวันจริง ๆ ว่า กุศลจิตจะเกิดได้มากขึ้น ถ้าระลึกถึงศรัทธาในกุศล แม้แต่การต้อนรับมิตรสหาย ขณะนั้นก็ต้องเป็นกุศลจิต เหมือนกัน ไซ้ใหม่ มีศรัทธาที่จะโอภาปราศรัย มีศรัทธาที่จะมีอามิสปฏิสันถาร หรือ ภัมมปฏิสันถาร ซึ่งทุกคนรู้จักจิตใจของตนเองดียิ่งกว่าคนอื่น เพราะว่าคนอื่นย่อม ไม่สามารถรู้จักจิตใจของท่านได้

มีท่านผู้หนึ่ง ท่านเป็นผู้ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลให้บุคคลอื่นที่สนใจในธรรม โดยให้หนังสือธรรมบ้าง หรือว่าอธิบายธรรมบ้าง และบางท่านก็แปลหนังสือธรรม ซึ่งท่านผู้หนึ่งท่านถามว่า ในขณะที่ท่านกำลังช่วยเหลืออยากให้คนอื่นได้เข้าใจ พระธรรม ขณะนั้นท่านไม่เคยคิดเลยว่า เพื่อจะได้บรรลุมรรคผลนิพพาน เพราะฉะนั้น ขณะนั้นศรัทธาของท่านเป็นไปในประเภทใด

นี่ก็แสดงลักษณะของศรัทธาที่ละเอียด จนกว่าจะถึงการรู้แจ้งอริยสัจธรรม แต่ก็ควรพิจารณาว่า กุศลใด ๆ ก็ตามที่กระทำโดยไม่หวังสิ่งใดเป็นการตอบแทน นั้นแสดงยิ่งกว่าคำพูดที่ว่า ต้องการดับกิเลส เพราะถ้าพิจารณาจริง ๆ แล้ว ทำไมจึง ทำอย่างนั้น เพื่อประโยชน์อะไร ถ้าไม่ใช่เพื่อให้คนอื่นได้เกิดความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้อง โดยไม่ได้หวังสิ่งใด แม้แต่ที่จะคิดว่า เพื่อจะได้บรรลุมรรคผลนิพพาน แต่การไม่หวังนั้นแหละเป็นการแสดงว่า ต้องการดับกิเลส โดยไม่จำเป็นต้องคิด เป็นคำว่า การกระทำอย่างนี้เพื่อที่จะได้ดับกิเลส หรือบรรลุมรรคผลนิพพาน

ถ้าพิจารณาถึงบางท่าน ซึ่งอาจจะมีศรัทธาและพูดว่า ต้องการที่จะดับกิเลส แต่ไม่ชวนชวน ไม่กระทำให้สิ่งใดที่จะเกื้อกูลต่อการที่จะเจริญปัญญาที่จะดับกิเลส ย่อมแสดงให้เห็นว่า ศรัทธายังไม่เท่ากับการทำประโยชน์ต่อผู้อื่นในการที่จะให้เขา เข้าใจในพระธรรม แม้ไม่เอ่ยว่าเพื่อดับกิเลสหรือรู้แจ้งอริยสัจธรรม

ขอถือโอกาสอนุโมทนาทุก ๆ ท่าน ที่ร่วมกันดำเนินงานเผยแผ่พระธรรม ทางวิทยุ ทั้งท่านที่ได้บริจาคปัจจัยเป็นค่าเช่าสถานี ท่านที่ได้พยายามหาสถานีวิทยุ

เพื่อให้ผู้ฟังได้เกิดปัญญาความเข้าใจพระธรรมยิ่งขึ้น ท่านที่บริจาคปัจจัยเพื่อการพิมพ์หนังสือธรรม เป็นธรรมบรรณาการ ซึ่งงานทุกอย่างนี้จะเห็นศรัทธาได้ แต่ถ้าไม่ได้ยินได้ฟังก็อาจจะไม่ทราบว่า ต้องมีศรัทธาทุกอย่างก้าว หรือทุกการเคลื่อนไหว ในการที่จะติดต่อหาสถานที่ ในการที่จะจัดทำเทปออกอากาศเป็นจำนวนมาก เพราะว่าไม่ใช่เพียงสถานที่เดียว ต้องมีศรัทธาในการติดต่อ ในการส่งเทป ในการรับเทป ในการตรวจสอบเทป เพราะฉะนั้น ทุกอย่างที่ได้ฟัง ได้เห็น จะทำให้ท่านได้อนุโมทนาในกุศลศรัทธาของทุก ๆ ท่านที่ร่วมกันในการเผยแพร่พระธรรม และในการจัดตั้งกลุ่มสนทนาธรรม

เพราะฉะนั้น ทุกท่านก็เริ่มที่จะเห็นศรัทธาของท่านเองและบุคคลอื่น ซึ่งจะต้องอบรมเจริญไป จนกว่าจะถึงวันหนึ่งที่รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายเลย แต่เป็นเรื่องที่จะต้องมีชีวิตอยู่ไปวันหนึ่ง ๆ ด้วยการพิจารณาจิตใจ และให้กุศลเจริญเพิ่มขึ้น

ถ. ศรัทธากับฉันทะนี้ใกล้เคียงมาก

ส. ฉันทะเป็นสภาพที่พอใจที่จะกระทำ

ถ. เป็นกุศลล้วนหรือเปล่า

ส. ฉันทะเป็นปกิณณกเจตสิก เกิดได้กับทั้งกุศลจิตและอกุศลจิต

ถ. เป็นได้ทั้งสองอย่าง

ส. แต่ศรัทธาเป็นอกุศลไม่ได้

ถ. ที่ว่าทำโน่นทำนี่ด้วยความศรัทธา ผมพิจารณาแล้ว เชียด ๆ กับฉันทะ อยู่เสมอ

ส. ในขณะที่กุศลจิตเกิด มีทั้งศรัทธาและฉันทะ ในขณะที่อกุศลจิตเกิด ก็มีทั้งฉันทะและอกุศล แต่ศรัทธาไม่เกิดกับอกุศลจิตเลย

ถ. ศรัทธาบางที่แรงยังไม่พอ ต้องบวกกับฉันทะ ถ้าไม่มีฉันทะไม่ทำ ถ้ามีฉันทะด้วย รู้สึกว่าจะทำ

ส. พระผู้มีพระภาคได้ทรงจำแนกธรรมออกเป็นหลายหมวด และในบางแห่งก็ทรงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวิริยะด้วย แต่ลักษณะของศรัทธาเป็นลักษณะที่เห็นได้ชัดว่า ทำให้ใจผ่องใสจากอกุศล ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นความต่างกันของอกุศลจิตและกุศลจิต เพราะเวลาที่มีความเชื่อในอกุศล ในความเห็นผิด ซึ่งดูเหมือนว่าเป็นศรัทธา แต่ความจริงไม่ใช่ เพราะขณะนั้นไม่ใช่สภาพของจิตที่ใสสะอาดปราศจากอกุศล แต่เป็นโลภมูลจิตที่ผูกติดสัมปยุตต์

สำหรับการมีศรัทธาที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ต้องเริ่มจากศรัทธาในชีวิตประจำวัน ในการฟังพระธรรม ในการละกิเลส หรือว่าบรรเทากิเลสเพิ่มศรัทธา ยิ่ง ๆ ขึ้น ซึ่งจะต้องสะสมไปจนกระทั่งถึงศรัทธาที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ มิฉะนั้นแล้วปัญญาก็เจริญไม่ได้

ขณะนี้เองที่กำลังเห็น รู้ได้ว่าศรัทธาเกิดใหม่ เมื่อไร เมื่อมีการระลึกศึกษาสังเกตลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตาขณะใด ขณะนั้นก็มิศรัทธาจึงระลึกศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะว่าโดยขั้นของการฟังพระธรรมทุกคนเชื่อในขณะนี้ว่า สภาพธรรมในขณะนี้กำลังเกิดดับ โดยเหตุผลที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงลักษณะของสภาพธรรมไว้โดยละเอียดจึงรู้ว่าทางตาต้องดับในขณะที่กำลังได้ยิน กำลังได้ยินเป็นสภาพของจิตที่รู้เฉพาะเสียงในขณะนั้นจะมีการเห็นด้วยไม่ได้

นี่เป็นความเชื่อด้วยศรัทธา เมื่อมีความเชื่อมั่นอย่างนี้จริง ๆ ก็มีหนทางที่จะทำให้ได้เข้าใจในลักษณะของสภาพธรรม โดยระลึกลักษณะของการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส การคิดนึกขณะใด ก็เป็นผู้ที่มีศรัทธาในขณะนั้น ซึ่งจะต้องมีศรัทธาต่อไปอีก อย่าให้ศรัทธานั้นหยุดเสีย เพราะถ้าจับด้ามมีดและหยุดจับ ด้ามมีดนั้นก็ถือไม่ได้ ฉันทใด การที่จะมีศรัทธาร่วมสติที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรม ก็จะต้องระลึกลักษณะของสภาพธรรมต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะประจักษ์แจ้งในการเกิดดับของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับในขณะนี้ แต่สภาพธรรม

ทั้งหลายก็เป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยการฟังพระธรรม ซึ่งจะทำให้สติเกิด
ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม เพราะเห็นประโยชน์

อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ฐานสูตร แสดงลักษณะของผู้มีศรัทธา ๓ สถาน
คือ

เป็นผู้ใคร่ในการเห็นผู้มีศีลทั้งหลาย ๑ เป็นผู้ใคร่เพื่อจะฟังธรรม ๑ มีใจ
ปราศจากมลทิน คือ ความตระหนี่ อยู่ครองเรือน ๑

ข้อความใน **อรรถกถาฐานสูตร** มีว่า

เล่ากันมาว่า ไกล่ประตุพระนครปาฏลีนุตร มีพราหมณ์สองคน ได้ทราบ
เกียรติคุณของพระมหานาคเถระผู้อยู่ในกาฬวัถลิมณฑป (ที่เกาะลังกา ตัวท่านเอง
อยู่ที่ประเทศอินเดีย ไกล่ประตุพระนครปาฏลีนุตร) ท่านคิดกันว่า เราสองคนควรจะ
ไปหาภิกษุนี้ ดังนี้ ทั้งสองคนจึงออกจากพระนครเดินทางไป คนหนึ่งสิ้นชีวิต
ในระหว่างทาง คนหนึ่งไปถึงฝั่งทะเล ลงเรือที่ท่ามหาตตัมมายังอนูราชปุระ ถามว่า
กาฬวัถลิมณฑปอยู่ที่ไหน ก็ได้รับคำตอบว่า ที่โรหนชนบท เขาไปถึงที่อยู่ของ
พระเถระ พักในเรือนประกอบธุรกิจใกล้จุลลนครคาม ได้ปรุงอาหารเพื่อถวายพระเถระ
ถามถึงที่อยู่ของพระเถระเพื่อที่จะได้นมัสการท่านแต่เช้า ๆ แล้วไปยืนอยู่ท้ายประชาชน
เห็นพระเถระเดินมาแต่ไกลทีเดียว เขายืนอยู่ตรงนั้นแหละครู่หนึ่ง ไหว้ แล้วเดินเข้าไป
หาอีก จับข้อเท้า (ของพระเถระ) ไว้แน่น แล้วกราบเรียนว่า พระคุณเจ้าสูงมากขอรับ
ก็พระเถระนั้น ไม่สูงเกินไป ไม่ต่ำเกินไป พอได้ขนาดเท่านั้น ด้วยเหตุนี้
เขาจึงกราบเรียนท่านอีกว่า พระคุณเจ้าไม่ได้สูงเกินหรอก แต่คุณความดีของ
พระคุณเจ้าแผ่ไปตามน้ำทะเลสี่คราม ท่วมทันถึงพื้นชมพูทวีปทั้งหมด แม้กระผมนั่ง
อยู่ใกล้ประตุพระนครปาฏลีนุตร ก็ได้ยินเกียรติคุณของพระคุณเจ้า เขาได้ถวาย
ภัตตาหารแด่พระเถระ มอบไตรจีวรของตนบวชในสำนักของพระเถระ ดำรงอยู่ใน
โอวาทของท่านแล้ว ได้บรรลุอรหัตผลโดย ๒ - ๓ วันเท่านั้น

๑๕๔๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๒๙

นี่คือศรัทธาที่จะได้เห็นผู้มีศีล เป็นผู้ใคร่ในการเห็นผู้มีศีล เป็นผู้ใคร่เพื่อที่จะฟังพระธรรม เดินทางจากพระนครปาฏลิบุตรทางเหนือของอินเดียไปทางใต้ จากนั้นลงเรือเดินทางต่อไปโรหณชนบททางใต้ของลังกา เพื่อไปนมัสการ และมีศรัทธาปรุงอาหารถวายเพื่อบูชาคุณความดีของผู้ที่ทรงคุณความดี ซึ่งเป็นศรัทธาของผู้ที่จะได้บรรลุคุณธรรมเป็นพระอรหันต์

สมัยนั้นต้องเดินทางไกลมากเพื่อจะได้ฟังพระธรรม

อีกเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องหญิงชาวบ้านกาฬมพละผู้หนึ่ง ซึ่งมีศรัทธาในการฟังพระธรรมอย่างยากที่ใครจะมีได้

หญิงนั้นอุ้มลูกไปยังจิตตลบรรพตด้วยคิดว่า จักฟังพระธรรม ให้ลูกนอนฟังต้นไม้ต้นหนึ่ง ตนเองยืนฟังพระธรรมในระหว่างกลางคืน ภูตตัวหนึ่งกอดลูกที่นอนอยู่ใกล้ ๆ ทั้ง ๆ ที่นางดูอยู่ เข้าสื้เขี้ยวแล้วหนีไป

นางคิดว่า ถ้าเรากล่าวว่าลูกของเราถูกงูกัด ก็จักเป็นอันตรายแก่การฟังพระธรรม นางคิดว่า เมื่อเรายังเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏฏ์ เด็กคนนี้ได้เป็นลูกของเราหลายครั้งแล้ว เราจักประพฤติธรรมเท่านั้น แล้วยืนอยู่ตลอดทั้ง ๓ ยาม ประคองธรรมไว้ ได้บรรลุโสดาปัตติผลเมื่ออรุณขึ้นแล้ว ทำลายพิษงูในบุตรด้วยสังจกิริยาแล้วอุ้มบุตรไป คนเห็นปานนี้ ย่อมเชื่อว่าเป็นผู้ใคร่การฟังธรรม

นี่เป็นเรื่องในอดีตของพระโสดาบันท่านหนึ่ง

ถ. เป็นผู้ใคร่จะฟังพระธรรม ตรงกับอัธยาศัยของผม เพราะผมชอบฟังผมดูองค์ของศรัทธาที่จะทำให้ศรัทธาเกิด คล้าย ๆ กับองค์ที่ทำให้กุศลจิตเกิด

คบสัตบุรุษ พังธรรมของสัตบุรุษ ตั้งตนไว้ชอบ อยู่ในประเทศที่สมควร รู้สึกละอาย ๆ กัน ไซ้ใหม่

ส. ก็มีหลายอย่าง เช่น เป็นผู้ที่ตั้งใจไว้ว่าจะทำกุศล ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้กุศลจิตเกิด หรือเวลาที่อกุศลจิตเกิดแล้วระลึกได้ และเห็นว่าเป็นโทษ ขณะนั้นก็ทำให้กุศลจิตเกิดแทนอกุศลได้ หรือการสะสมที่เคยทำกุศลอย่างนั้นบ่อย ๆ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้กุศลจิตเกิดได้

ผู้ฟัง การใคร่เป็นผู้ฟังธรรม สำหรับในประเทศไทย ผมว่ายากเหลือเกิน ผมนึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านมีกิจของท่านอยู่ข้อหนึ่งว่า สายัณห์ ธรรมเทศน์ ทุกเย็นเราไปฟังธรรมได้แน่ ถ้าเกิดในสมัยนั้น คงจะมีความอิมเอบ มีปิติจริง ๆ เย็นได้ไปฟังธรรมแน่นอน แต่เดี๋ยวนี้ฟังธรรมก็ไม่ค่อยแน่นอน อีกประการหนึ่ง การฟังจากวิทยุ กับอย่างสมัยพุทธกาล ทูมหนึ่งผมไปฟังธรรม ผมว่าผมมีศรัทธาที่จะไปได้ปีละ ๓๖๕ วัน เว้นแต่จะป่วยเจ็บเท่านั้นเอง ถ้าพระพุทธรูปเจ้ายังอยู่ ก็ยังมีสายัณห์ ธรรมเทศน์ อย่างเวลานี้แม้อาจารย์อยู่แค่ซอย ๗๑ นึกจะไป ก็ยังมีอะไร ๆ ที่ไปไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ตัวเองมีศรัทธาอยากจะทำฟังพระธรรมจริง ๆ ยิ่งเป็นพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย แต่ถ้าเป็นธรรมของคนอื่น คงจะไม่มีศรัทธา

ส. ขณะนี้ไม่มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าย้อนกลับไปสมัยหนึ่งซึ่งพระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ก็ไม่มีใครสามารถรู้ได้ว่า ศรัทธาของท่านจะเหมือนอย่างที่เราเล่าไว้หรือเปล่า เพราะว่าทุกท่านมีภารกิจมากในฐานะที่เป็นคฤหัสถ์

ถ. ถ้ามีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผมคิดว่าคงจะวางหมด

ส. นั่นเป็นความคิดในขณะที่ไม่มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ถ้าคิดในมุขกลับ พระไตรปิฎกอยู่ที่บ้าน จะฟังธรรมที่พระวิหารเชตวัน ที่พระวิหารนิโครธาราม ที่พระวิหารเวฬุวัน ที่พระวิหารโกสัมพี หรือที่ไหนยอมได้ทั้งนั้น โดยเพียงแต่มีเวลาที่จะอ่านพระไตรปิฎก

ถ. อรรถและนิรุตติภาษาเราไม่เพียงพอ อ่านแล้วพูดกันอย่างชาวบ้าน คือไม่ค่อยสนุก

สุ. พระธรรมเป็นสัจจะ เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ซึ่งทุกคนฟังแล้ว พิจารณาแล้ว ก็เห็นประโยชน์ และเพติดเพลินในธรรมได้ เพติดเพลินว่าแจ้งในกุศล ไม่ใช่เพติดเพลินอย่างอกุศล แต่ใครจะรู้ว่า เคยฟังหรือไม่เคยฟังพระธรรมจากพระโอษฐ์มาก่อน และพระธรรมที่ทรงแสดงที่พระวิหารเชตวันหรือพระวิหารเวฬุวันนั้นก็ไม่ว่ากับที่ท่านพระอานนท์ท่านได้ทรงจำและสังคายนา และท่านพระเถระทั้งหลายก็ทรงจำสืบต่อกันมา ซึ่งข้อความมีความไพเราะในอรรถ ถ้าเพียงแต่จะพิจารณาให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริง

อย่างท่านผู้หนึ่งท่านถามว่า ที่ว่าทวารอื่น คือ ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นโลกมืด ไม่ใช่โลกสว่างเหมือนอย่างทางตานั่น มีกล่าวไว้ที่ไหนในพระไตรปิฎก

ถ้าจะพิจารณาธรรมที่ได้ยินได้ฟัง ย่อมรู้ว่ามีกล่าวไว้ตั้งแต่ทรงแสดงเรื่องของทวารทั้ง ๖ คือ ในขณะที่พระผู้มีพระภาคตรัสถามพระสาวกว่า ทางตา จักขุวิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ขณะนี้สภาพธรรมอะไรกำลังปรากฏทางตา มืดหรือสว่าง สิ่งที่ปรากฏ ปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาทเป็นสีสน်วัณณะต่างๆ ทำให้เข้าใจในรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏทางตา และเวลาที่พระผู้มีพระภาคตรัสถามเรื่องทางหู เช่น โสตวิญญานไม่เที่ยง โสตวิญญานไม่ใช่จักขุวิญญาณ โสตวิญญานเป็นสภาพที่ได้ยินเสียง เสียงไม่มีรูปร่างสัณฐานเลย ในขณะที่หลับตาก็ยังได้ยินเสียง เพราะฉะนั้น ทวารอื่นทั้งหมด คือ ทางหูก็ดี ทางจมูกก็ดี ทางลิ้นก็ดี ทางกายก็ดี ทางใจก็ดี ไม่สว่าง เพราะว่าไม่ใช่ทางจักขุทวาร ไม่จำเป็นต้องเป็นส่วนหนึ่งในพระไตรปิฎกที่จะต้องกล่าวว่า ส่วนใหญ่แล้วโลกที่ทุกคนเข้าใจว่าสว่างนี้ความจริงมืด เพราะว่าทวารที่ปรากฏความสว่างมีเพียงทวารเดียว คือ จักขุทวาร นอกจากนั้น ทวารอื่นมืดทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น ถ้าโลกมืดปรากฏตามความเป็นจริง ที่จะให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเพียงแต่ละอย่าง เช่น เพียงหลับตา ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าหายไปหมด เหลือแต่เพียงลักษณะของรูปเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ ที่จะปรากฏ

เมื่อกระทบกับส่วนหนึ่งส่วนใดที่แข็งเท่านั้นเอง ไซ้ใหม่ ฟันไม่มี ตาไม่มี แขนไม่มี หัวใจ ปอด ตับ อะไรก็ไม่มีทั้งนั้น เพราะว่ามีอยู่แต่เพียงในความทรงจำเท่านั้น แต่ลักษณะสภาพธรรมจริง ๆ ไม่ได้เป็นอย่างนั้นเลย ไม่ต้องจำ แต่มีลักษณะปรากฏ ที่ให้เห็นความเป็นอนัตตา และการอยู่ในโลกที่ไม่สว่าง นอกจากขณะที่เห็นเท่านั้น

ถ้าศึกษาพระธรรมโดยละเอียด จะทำให้เข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมได้ เมื่อได้พิจารณาโดยถูกต้อง

นี่ก็เป็นเรื่องของอุบาสิกามีศรัทธาในการฟังธรรม ซึ่งบางท่านในยุคนี้สมัยนี้อาจจะมีข้อโต้แย้งได้ว่า ท่านจะทำอย่างนั้นได้ไหม หรือไม่ได้ เพราะเหตุใด ก็เพราะว่าศรัทธาไม่เท่ากัน ถ้าไม่มีเหตุการณ์ใด ๆ เกิดขึ้น ย่อมไม่สามารถรู้ศรัทธาของตนเองว่า มีศรัทธามั่นคงในการฟังพระธรรมแค่ไหน

ถูกหรือผิดที่ทำอย่างนั้น ถ้าถูก ท่านพิจารณาอย่างไรในขณะนั้น เพราะว่าท่านกำลังฟังพระธรรมอยู่ และผู้ที่รู้แจ้งเป็นพระโสดาบันในขณะนั้นไม่ใช่เพียงฟังเฉย ๆ แต่สติย่อมระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น เมื่อระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น ย่อมรู้ว่าธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ไม่ว่าสภาพธรรมจะปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ ก็มีเหตุปัจจัยเกิดขึ้นและดับไป แม้แต่เรื่องของลูกที่ถูกงูกัด ก็จะต้องรู้ว่าทางทวารไหน เป็นความคิดก็เป็นมโนทวาร และสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออุเบกขาเวทนาที่กำลังปรากฏในขณะนั้น ก็เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัยทั้งสิ้น

ย่อมเป็นผู้ที่มั่นคงในกรรม เพราะถ้าไม่มีกรรมที่จะถูกงูกัด ใครก็ถูกงูกัดไม่ได้ ในขณะนั้น และการที่จะมีชีวิตรอดอยู่หรือตายลงในวันหนึ่งวันใด ก็เพราะกรรมอีก เพราะฉะนั้น เมื่อถึงคราวที่กรรมจะให้ผล ก็ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงได้

ถ้าเป็นผู้ที่พิจารณาธรรมที่ได้ฟัง และเป็นผู้ที่มีสติปัญญามั่นคง จะเป็นผู้ที่ไม่กังวลใจ ไม่เดือดร้อน และสามารถแก้ไขเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ โดยไม่เดือดร้อนด้วย

ผู้ฟัง เรื่องอุบาสิกากที่กำลังฟังธรรมและลูกบุญกัณฑ์ ถ้าเป็นเหตุการณ์ในสมัยนี้คงจะถูกหนังสือพิมพ์เอาไปโจมตีเป็นเรื่องใหญ่โต หาว่าเป็นแม่ที่ขาดเมตตาไม่รักลูก แต่เท่าที่อาจารย์บรรยายมา ผมว่าอุบาสิกานี้ไม่ใช่เป็นคนฟังธรรมเหมือนอย่างที่เราเข้าใจกันธรรมดา เพราะท่านฟังธรรมด้วย มีสติตามระลึกไปด้วย คือเข้าใจธรรม เข้าใจสภาพธรรมที่ปรากฏในขณะนั้น ถ้าเป็นอย่างนี้ท่านก็ย่อมรู้ว่าลูกที่งูักัดต้องเป็นกรรมของเขาที่เคยทำมา เพราะท่านว่า เคยเป็นลูกเป็นแม่กันมาก็หลายชาติ ผมจึงเชื่อมั่นว่า เป็นไปได้ที่คนเข้าใจธรรมอย่างถูกต้อง คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย อะไรจะปรากฏก็เข้าใจอย่างถูกต้องในขณะนั้น จึงเห็นทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏเกิดขึ้นเป็นเรื่องปกติธรรมดา เพราะถ้าไม่เข้าใจธรรมถูกต้อง จิตใจจะหวั่นไหวไปตามอารมณ์หมด ซึ่งคนที่ยังไม่เข้าใจ ยังไม่มีสติระลึก รู้ ไม่สามารถทำได้เป็นอันขาด

และที่อาจารย์กล่าวว่า พระไตรปิฎกนั้นเป็นพุทธวจนะ เป็นตัวแทนของพระผู้มีพระภาค เมื่อพระองค์ปรินิพพานไปแล้ว พระธรรมก็เป็นศาสดา เป็นครูเป็นอาจารย์แทนพระองค์ ที่ท่านตรัสกับท่านพระอานนทว่า เมื่อตถาคตล่วงลับไปแล้ว พระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงตรัสไว้ดีแล้ว บัญญัติไว้ดีแล้ว จะเป็นศาสดาแทนพระองค์ แต่เราก็มีพระไตรปิฎกอยู่ในบ้าน ชื่อมา ๔ – ๕ พัน ก็ไม่ค่อยจะเปิดดู จะว่ามีศรัทธาหรือไม่มีศรัทธาก็ไม่รู้ รวมทั้งตัวผมเองด้วย ไม่ค่อยจะได้เปิดดูเท่าไร เพราะฉะนั้นเรื่องศรัทธาที่จะมีจริง ๆ ต้องเกิดจากมีความเข้าใจ เพราะบางที่อ่านพระไตรปิฎกแล้วอ่านไปก็ไม่ค่อยเข้าใจ ยกตัวอย่างที่อาจารย์เคยพูดว่า สัตว์บุคคลเบื้องต้นแต่ตายแล้วไปเกิดอีกหรือไม่ อะไรอย่างนี้ ซึ่งผมคิดว่าคนมีกิเลสก็ต้องไปเกิดอีก แต่พระพุทธองค์บอกว่า ถ้าคิดอย่างนั้นก็ยังเป็นมิจฉาทิฎฐิอยู่ ผมไม่เข้าใจที่ว่า สัตว์บุคคลที่ตายแล้วจะไปเกิดอีก ทำไมจึงเป็นมิจฉาทิฎฐิ แต่เมื่ออาจารย์พูดว่า สัตว์บุคคลไปเกิดไม่ได้ เพราะเป็นสมมติบัญญัติ ไม่ใช่สภาวะธรรม ผมจึงได้เข้าใจ แต่ถ้าเราไม่ได้ฟัง เราไม่สามารถรู้ได้เลย คนตายไปเกิดไม่ได้ สัตว์ตายไปเกิดไม่ได้ เพราะว่าที่ไปเกิดนั้น ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ แต่เป็นสภาวะธรรม ที่ว่าเป็นไปตาม

จิตตนิยาม คือ จุติจิตเกิดและดับ ปฏิสนธิจิตก็เกิดต่อทันที ซึ่งทางโลกเรียกว่า สัตว์ตาย คนตาย แต่ความจริงไม่ใช่สัตว์ตาย คนตาย เป็นแต่เพียงจุติจิตเกิดและดับ ปฏิสนธิจิตเกิดต่อทันที

เป็นเรื่องที่หาฟังได้ยาก และเป็นเรื่องที่ทำให้ความเข้าใจได้ยาก ผมเห็นใจคนอื่น รวมทั้งตัวผมเองด้วยที่จะฟังธรรมให้เข้าใจ และศึกษาให้เข้าใจ ที่จะให้เกิดอุตสาหะ ให้เกิดศรัทธา ให้มีความพยายามที่จะศึกษาเล่าเรียนต่อไป เป็นเรื่องที่ยากจริง ๆ ที่จะให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่อ่าน แม้จะอ่านพระไตรปิฎกแล้วก็ดี ทั้ง ๆ ที่อ่านจบไปแล้วสองเที่ยว สามเที่ยว ก็ยังไม่ค่อยจะเข้าใจ

ส. ก็จะต้องสะสมศรัทธาอีกเรื่อย ๆ เพราะว่าส่วนใดที่ยังไม่เข้าใจ ลองอ่านอีก ตั้งใจอ่าน และพิจารณา ความเข้าใจจะเพิ่มขึ้นจริง ๆ เพราะบางที ในขณะที่อ่านอาจจะสนใจข้อความตอนอื่น และข้ามตอนที่ไม่เข้าใจไป โดยที่อาจจะคิดว่าไม่ได้ข้าม แต่เมื่อไม่ได้ฟังถึงความละเอียด ไม่ได้ใส่ใจใคร่ครวญพิจารณา ตอนนั้นจริง ๆ ก็ทำให้ไม่เข้าใจ ลองอ่านใหม่อีก และลองพิจารณาส่วนที่ไม่เข้าใจ

แม้แต่เรื่องของอุบาสิกาซึ่งถูกอุกุกัด ก็จะได้เห็นศรัทธาที่มั่นคงว่า การที่นางคิดว่า ถ้าเราจะบอกว่าลูกของเราถูกอุกุกัด ก็จะเป็นอันตรายแก่การฟังพระธรรม คือ อาจจะ使人อื่นพลอยรุ่มววยด้วย ไข้ไหม ขณะที่ทุกคนกำลังมีโอกาสได้ ฟังพระธรรมนั้น อาจจะเป็นอุปสรรคทำให้การฟังพระธรรมนั้นหยุดชะงักลงได้ ซึ่งถ้าแลกกันแล้ว ก็คิดว่า การฟังพระธรรมซึ่งเป็นโอกาสที่หายาก ควรจะมีมากกว่า ที่จะมี ความทุกข์ความกังวลใจในเรื่องของลูก ซึ่งนางเป็นผู้ที่มีความมั่นคงในกรรมจริง ๆ ว่า การที่ถูกอุกุกัดก็ต้องเป็นผลของกรรม และการที่ลูกจะตาย ถ้าถึงเวลาตายจริง ๆ ใครก็ไม่สามารถช่วยได้ แต่ด้วยศรัทธาที่มั่นคง เมื่อได้บรรลุโสดาบันเมื่ออรุณขึ้นแล้ว ก็ได้ทำลายพิษงูในบุตรด้วยสัจจกิริยา

ถ. พระสูตรนี้เป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ที่มีความตั้งมั่นในศรัทธาในครั้งพุทธกาล แต่ในสมัยนี้ ถึงแม้เหตุการณ์อย่างนี้จะไม่มีเกิดขึ้น แต่ผู้ที่ศึกษาบางครั้งก็มีความคิดเห็นไปอีกแง่หนึ่ง เห็นว่าการทำอย่างนั้นเป็นการเอาตัวรอดเฉพาะตนบ้าง

เป็นการไม่เห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่น เพียงแต่มุ่งที่จะเจริญสมณธรรมโดยไม่เห็นว่า
ผลเสียหรือโทษจะเกิดกับผู้อื่น ซึ่งโดยส่วนตัวเองก็เคยโดนเรื่องนี้เหมือนกัน ไม่ทราบจะ
หาเหตุผลอย่างไรมากล่าวแก้เขาดี

ส. ในขณะที่ฟังพระธรรม มีความเข้าใจในพระธรรม และพระธรรมที่
ทรงแสดงก็แสดงเรื่องของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น สิ่งใด ๆ ก็ตาม
ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ในเวลานั้น และแม้ในขณะนี้ ก็เป็นอนัตตาด้วย โดยเฉพาะ
เรื่องของวิบากจิต ถ้าปราศจากกรรมแล้วย่อมจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น การที่
ลูกถูกงูกัดเป็นผลของกรรมแน่นอน และถ้าถึงคราวที่ลูกจะตาย แม้จะไว้วาย หรือ
ทำให้คนอื่นรู้ว่าลูกถูกงูกัด ลูกก็ต้องตายอยู่ดี ถ้ายังไม่ถึงคราวที่ลูกจะตาย และ
มีโอกาสที่จะได้ฟังพระธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ได้โดยยาก แต่ถ้านางให้คนอื่นทราบว่า
ลูกของนางถูกงูกัด ก็อาจทำให้การฟังธรรมนั้นต้องสิ้นสุดลง เพราะฉะนั้น ก็เพื่อเห็น
แก่ประโยชน์ของการฟังพระธรรมทั้งของนางเองและคนอื่น

๑๕๔๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๒๙

ผู้ฟัง ก็ยังดีที่ในพระสูตรตอนท้าย อุบาสิกา นั้นสามารถช่วยบุตรให้รอดชีวิตได้ แต่ถ้ามีเหตุการณ์เกิดขึ้นในลักษณะที่ต้องเลือกฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง คือ ธรรม และชีวิต ของบุตร ในกรณีอย่างนี้ สมมติว่าเราเลือกธรรม และเราไม่ได้ปฏิบัติช่วยเหลือ ตามควรอะไรเลย ก็จะถูกชาวโลกในสังคมสมัยปัจจุบันมองไปอีกแง่หนึ่ง คือ แทนที่จะ เห็นไปในทางกุศล ก็กลับเห็นไปในทางอกุศล อาจจะคิดว่าธรรมของ พระพุทธองค์เป็นธรรมที่สอนให้คนหลีกเร้น และปฏิเสธสิ่งที่ตนเองต้องรับผิดชอบ อะไรอย่างนี้ ซึ่งถ้าเป็นผู้ที่ไม่เข้าใจธรรม ก็ยากที่จะอธิบาย

ส. ต้องแล้วแต่กาลละว่า ขณะนั้นเป็นกาลของการฟังพระธรรม หรือว่า เป็นในกาลละอื่น ในขณะนี้บางท่านอาจจะรู้สึกไม่ค่อยสบายก็ได้ แต่ก็ไม่ต้องบอกใคร ก็นั่งฟังพระธรรมต่อไป โดยเกรงว่าคนอื่นจะต้องพลอยวุ่นวายไปด้วย หรือไม่ได้ฟัง พระธรรมต่อไปก็ยอมเป็นได้ ถ้าเทียบจากสิ่งที่เล็กน้อยที่สุดไปจนถึงสิ่งที่ใหญ่ที่สุด เพื่อแสดงระดับของศรัทธา คือ ถ้าไม่ใช่อุบาสิกาท่านนั้น เป็นบุคคลอื่น ก็จะไม่ทำ อย่างนั้น แต่เมื่ออุบาสิกาท่านนั้นทำอย่างนั้น ย่อมแสดงถึงศรัทธาและความเชื่อมั่น ในกรรม และเมื่อหมดเวลาของการฟังพระธรรมแล้ว อุบาสิกา ก็ได้ทำหน้าที่ของ อุบาสิกา คือ ช่วยเหลือบุตรด้วยสังจกิริยา เพราะท่านางได้บรรลุคุณธรรมเป็น พระโสดาบันแล้ว มีกุศลศรัทธาถึงอย่างนั้น ในขณะที่เห็นลูกถูกงูกัด

ถ้าใครเห็นผู้ซึ่งเป็นที่รัก ที่เคารพนับถือ จะเป็นมารดา บิดา หรือว่าบุตร มิตรสหายก็ตามแต่ กำลังได้รับภัย อาจจะเกิดจากความเจ็บไข้ได้ป่วย หรือความทุกข์ เดือดร้อนประการใด จิตในขณะนั้นหวั่นไหว หรือไม่หวั่นไหว ถ้าเป็นอกุศลจะดีไหม เศร้าโศก เสียใจ เดือดร้อน ดีไหม หรือเป็นผู้ที่ไม่ปราศจากสติและปัญญาในขณะนั้น

ยังสามารถระลึกถึงกรรมได้ และพร้อมกันนั้นยังรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงได้ด้วย อาศัยสัจจะ คือ ความจริงใจในขณะนั้น สามารถที่จะช่วยเหตุการณ์นั้นได้ เมื่อยังไม่ถึงคราวที่กรรมอื่นจะให้ผล

ถ้าเข้าใจเหตุกับผลให้ตรงกัน คือ อกุศลกรรมทั้งหลายย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดอกุศลวิบาก และกุศลกรรมทั้งหลายก็มีกำลังที่จะเป็นปัจจัยให้เกิดกุศลวิบาก ซึ่งแล้วแต่ระดับขั้นของกุศลนั้น และแล้วแต่ระดับขั้นของความจริงใจซึ่งเป็นสัจจะนั้นด้วย

เรื่องของการที่กรรมจะให้ผล ไม่มีใครสามารถจะพยากรณ์ได้ เมื่อถึงเวลาที่กุศลกรรมจะให้ผล โรคภัยไข้เจ็บใด ๆ ก็อาจจะหายไปหมดได้ หรืออาจจะทุเลาขึ้นก็ได้ แล้วแต่ขั้นของกุศลกรรมนั้น เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องของจิต เจตสิก รูป เป็นเรื่องของสภาพธรรมจริง ๆ แต่สำหรับอุบาสิกาท่านนั้นท่านมองเห็นโทษว่า ถ้าบุคคลอื่นรู้ว่าลูกท่านถูกงูกัด ก็จะทำลายการฟังธรรมในขณะนั้น ซึ่งขณะนั้นคนอื่นจะคิดอย่างไรก็ต้องแล้วแต่ แต่เมื่อเหตุการณ์นั้นผ่านไป เมื่อการฟังธรรมนั้นสิ้นสุดลง ท่านก็อาศัยสัจจะ คือ ความจริงใจของท่านในขณะนั้น ทำให้ลูกของท่านรอดพ้นจากอันตราย คือ ทำลายพิษงูได้

เรื่องของกรรมเป็นเรื่องที่ยากที่ใครจะรู้ผล ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม และกรรมก็มีทางของกรรม ซึ่งคนอื่นก็คาดไม่ถึงว่าจะเป็นอย่างนั้น ทั้งฝ่ายกุศลกรรมและอกุศลกรรม

ถ. อุบาสิกได้แสดงสักกิริยาอะไร มีบอกไว้ไหม

สุ. ไม่ได้กล่าวไว้ แต่คงจะหมายถึงความถึงความรู้สึกของท่าน ความคิดของท่านในขณะที่ท่านเห็นลูกถูกงูกัด

ถ. ผมเคยฟังพระสูตรเรื่องหนึ่ง การแสดงสักกิริยา ต้องแสดงกันทั้งสามีและภรรยา ช่วยกันแสดงลูกจึงได้ฟื้นขึ้นมา ถ้าเป็นสมัยนี้ เขาคงไม่เชื่อกันเรื่องสักกิริยา

สุ. กรรมมีทางของกรรมที่จะให้ผล ทั้งอกุศลกรรมและกุศลกรรม ซึ่งโดยมากเราจะเห็นทางอกุศลกรรม คือ มีเหตุการณ์แปลก ๆ ประหลาด ๆ เกิดขึ้น

โดยที่ไม่น่าจะเกิดเลย แต่เมื่อกรรมที่ได้กระทำแล้วเป็นปัจจัย ก็ย่อมทำให้ผู้นั้นได้รับผลของอกุศลกรรมนั้น อย่างนั้น ๆ เฉพาะตน ๆ ฉนใด ทางฝ่ายกุศลก็ต้องเป็นอย่างนั้น

ธ. ผมคิดว่า อุบาสิกาที่กำลังฟังธรรมอยู่นั้น ท่านได้วิบากที่ดี คือ ท่านต้องได้ฟังธรรมแน่ เพราะอาจารย์เคยบอกว่า การเห็นก็ดี การได้ยินก็ดี เป็นวิบาก ฉะนั้น ขณะนั้นวิบากของอุบาสิกาต้องดีแน่ ต้องได้ฟัง แม้กัฏกียังไม่ได้ เพราะวิบากนั้นให้ผลแล้ว ท่านต้องได้ฟังจะได้บรรลุ ส่วนเรื่องการแสดงสังจิกิริยา ฟัง ๆ ดูแล้วจะเป็นอิทธิฤทธิ์หรือเปล่า

สุ. เป็นผลของกุศล

ธ. เป็นผลของกุศลกรรม

สุ. ใช่ เพราะกุศลกรรมเป็นสภาพธรรมที่มีกำลังตามสภาพของกุศลนั้น ๆ ที่จะให้ผล แล้วแต่ว่ากุศลนั้นมีกำลังแค่ไหน

ผู้ฟัง พุดถึงสังจิกิริยา ผมนึกถึงวัฏฏกปริตร หรือพระปริตรที่ว่าด้วย นกคุ้ม คือ ตามประวัติมีว่า นกคุ้มเพิ่งจะออกจากไข่ใหม่ ๆ ขนก็ยังอ่อน ๆ อยู่ ขาแข้งก็ยังไม่แข็งแรงที่จะบินได้ และเกิดไฟฟ้าไหม้มา ๆ จวนจะถึงอยู่แล้ว แม็กก็ออกไปหาอาหาร พ่อก็ออกไปหาอาหาร ลูกนกคุ้มก็ตั้งสังจิกิริยา สังจิกิริยานี้ตามศัพท์หมายความว่า ทำความจริงหรือพูดความจริงนั่นเอง เช่นในนั้นบอกว่า

สันติ ปักขา อะปัตตะนา ... มาตา ปิตา จะ นิกขันตา แปลความว่า มารดาบิดาก็ไม่อยู่ ออกไปข้างนอก ปีกมีอยู่แต่ว่าขนยังไม่มี ยังบินไม่ได้ ทำมีแต่ยังไม่แข็งแรง ด้วยการทำสังจิกิริยาอย่างนี้ขอให้ไฟฟ้าหยุด ไฟปากก็หยุด มาไม่ถึง นี่เป็นความหมายของคำว่า สังจิกิริยา คือ พูดความจริง ความจริงมีอะไรก็พูดออกไป อย่างเช่นที่ลูกนกคุ้มพูด

สุ. ไม่ทราบว่ามีใครคิดจะใช้สังจิกิริยาอะไรบ้างหรือเปล่า หรือนึกไม่ออก เวลาที่มีภัยอันตราย แต่คงจะได้ยินเรื่องเล่าจากญาติมิตรสหายหลายท่านเหมือนกันว่า เวลาที่ท่านได้รับอันตราย ท่านรอดพ้นจากอันตรายนั้นด้วยอะไร อย่างเช่น ท่านผู้หนึ่ง

คราวที่เรื้อลุ่ม ท่านอยู่ได้แปะ ซึ่งมีหลายคนที่จมน้ำตายเพราะว่าออกจากได้แปะไม่ได้ ท่านผู้นั้นระลึกถึงพระคุณของมารดา ขณะนั้นเองก็มีทางออกจากได้แปะนั้นได้

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องที่แต่ละท่านก็ไม่ทราบทางของกรรม ทั้งที่เป็นกุศล และอกุศลที่จะให้ผล สุตวิสัยที่ใครจะคิดได้ว่า เหตุการณ์นั้น ๆ จะเกิดขึ้นเป็นไป เพราะผลของกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม แต่ไม่ว่าผลใด ๆ จะเกิด ผู้ที่ยังต้องวนเวียนไป อยู่ในสังสารวัฏฏ์ก็รู้ว่า ท่านมีทั้งอกุศลกรรมและกุศลกรรมที่ได้กระทำแล้ว จะหวั่นไหวหรือไม่หวั่นไหวท่านก็ต้องได้รับผลของกรรมนั้นแหละ จะเปลี่ยนแปลง ผลของกรรมนั้นเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เพียงแต่เมื่อได้รับผลของกรรมประเภทใดก็ควร ที่จะพิจารณาจิตในขณะนั้นว่า เป็นกุศล หรือเป็นอกุศล เพื่อจะได้ขัดเกลาอกุศล เพราะว่าเป็นของธรรมดาที่ทุกคนย่อมต้องได้รับผลของกุศลกรรมบ้าง อกุศลกรรมบ้าง ในวันหนึ่ง ๆ

อีกเรื่องหนึ่ง

เล่ากันมาว่า ภิกษุ ๓๐ รูปเข้าจำพรรษาบนเนินชื่อควรวาฬะ ทุก ๆ กึ่งเดือน ในวันอุโบสถจะพูดกันถึงมหาอริยวงศ์ ที่พรรณนาถึงการสันโดษด้วยปัจจัย ๔ และ การยินดีในภาวนา

พระเถระผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตรรูปหนึ่ง มาภายหลังนั่งในที่กำบัง ลำดับนั้น ฐว้างค์อนตัวหนึ่งได้กัดท่านจนเนื้อหลุด เหมือนเอาคีมคีบเนื้อออกจากปลีแข้ง

พระเถระมองเห็นฐว้างค์อน คิดว่า วันนี้เราจักไม่ทำอันตรายแก่การฟังธรรม ท่านจับงูใส่ลงในย่าม ผูกปากย่ามไว้ แล้ววางไว้ในที่ไม่ไกล นั่งฟังธรรมอยู่ ขณะอรุณขึ้นนั้นเองพิษงูก็สงบ พร้อมกับพระเถระได้บรรลุผลทั้งสามถึงความเป็น พระอนาคามีบุคคล พิษงูไหลออกจากปากแผลลงดินไป พร้อมกับพระเถระผู้แสดง ธรรม จบธรรมกถาในขณะเดียวกันนั่นเอง

ต่อนั้นพระเถระได้พูดว่า อาวุโสทั้งหลาย เราจับใจได้ตัวหนึ่ง แล้วแก้งูยาม ออก ปล่อยงูฐว้างค์อนไป ภิกษุทั้งหลายเห็นจึงถามว่า งูกัดท่านเมื่อไร ท่านก็ตอบ ให้ทราบว่ งูกัดท่านเมื่อเย็นวันวาน

ซึ่งพระเถระทั้งหลายที่ได้ฟังก็เห็นว่า เป็นการกระทำที่ทำได้ยากจริง ๆ

สำหรับศรัทธาทั่ว ๆ ไป จะเห็นได้ว่า ยังไม่มีกำลัง ยังไม่เชื่อมั่นมั่นคง เพราะว่า ศรัทธาเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว และศรัทธาที่ดับไปนั้น อาจจะไม่เกิดอีกนานก็ได้ ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงลักษณะของศรัทธาที่มีกำลัง ที่มั่นคงใน **อังกุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ปฐมปัณณาสกั ทักขิปปสูตร ข้อ ๑๕**

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กำลัง ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ กำลังคือ ศรัทธา ๑ กำลังคือวิริยะ ๑ กำลังคือสติ ๑ กำลังคือสมาธิ ๑ กำลังคือปัญญา ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็พึงเห็นกำลัง คือ ศรัทธา ในที่ไหน พึงเห็นใน โสตาปัตติยังคะ พึงเห็นกำลัง คือ ศรัทธา ในที่นี้

คือ องค์ธรรมเป็นเครื่องให้บรรลุความเป็นพระโสดาบันอย่างหนึ่ง และองค์ ธรรมของคุณธรรมของพระโสดาบันบุคคลอีกอย่างหนึ่ง

พึงเห็นกำลัง คือ วิริยะ ในที่ไหน พึงเห็นในสัมมปปธาน ๔ พึงเห็นกำลัง คือ วิริยะ ในที่นี้

พึงเห็นกำลัง คือ สติ ในที่ไหน พึงเห็นในสติปัฏฐาน ๔ พึงเห็นกำลัง คือ สติ ในที่นี้

พึงเห็นกำลัง คือ สมาธิ ในที่ไหน พึงเห็นในฌาน ๔ พึงเห็นกำลัง คือ สมาธิ ในที่นี้

พึงเห็นกำลัง คือ ปัญญา ในที่ไหน พึงเห็นในอริยสัจ ๔ พึงเห็นกำลัง คือ ปัญญา ในที่นี้

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กำลัง ๕ ประการนี้แล ฯ

จบ สูตรที่ ๕

เพราะฉะนั้น ก็ทราบได้ว่า ศรัทธาของท่านถึงความเป็นพละ หรือว่ายังไม่ถึง

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็พึงเห็นกำลัง คือ ศรัทธา ในที่ไหน พึงเห็นในโสดาปัตติลังคะ คือ องค์เป็นเครื่องให้บรรลุความเป็นพระโสดาบัน ๔ ประการ ได้แก่ การคบสัตบุรุษ ๑ พังธรรมของท่าน ๑ พิจารณาธรรม ๑ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑

สำหรับโสดาปัตติลังคะซึ่งเป็นคุณธรรมของพระโสดาบัน ๔ ประการ คือ ความเลื่อมใสมั่นคงในพระรัตนตรัย ในพระพุทธรัตตะ ๑ ในพระธรรมรัตนตะ ๑ ในพระสังฆรัตนตะ ๑ และในศีล ๑ เพราะว่าท่านเป็นผู้ที่ไม่ล่วงศีล ๕ เลย

เพราะฉะนั้น ศรัทธาของแต่ละท่านในแต่ละวัน จะต้องอบรมจนกว่าจะมีกำลังที่จะเป็นผลอย่างนั้น

ที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พึงเห็นกำลัง คือ วิริยะ ในที่ไหน พึงเห็นในสัมมปปธาน ๔ พึงเห็นกำลัง คือ วิริยะ ในที่นี้

วิริยะ คือ ความพากเพียรในการเจริญกุศล ในการเจริญปัญญา ถ้าท่านผู้ใด ยังไม่เกิดสัมมาสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็ไม่เห็นวิริยะ ซึ่งจะต้องอดทนจริง ๆ จะต้องมีความเพียรที่จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้

คิดดูก็แล้วกันว่า ขณะนี้สภาพธรรมกำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ วิริยะ ความเพียรที่จะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจะมีกำลังก็เมื่อเป็นสัมมปปธานเกิดร่วมกับสติปัฏฐานระลึกลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งยากจริง ๆ ไซ้ไหม ให้ทำอย่างอื่นชั่วโง่งหนึ่งก็เสร็จ หรือว่า ๓ วันก็เสร็จ อาทิตย์หนึ่งก็เสร็จ เดือนหนึ่งก็เสร็จ แต่การที่จะอบรมเจริญปัญญารู้ลักษณะของสภาพธรรม ต้องอาศัยวิริยะที่เป็นสัมมปปธานซึ่งเกิดร่วมกับสติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น จะเห็นวิริยะ ความเพียร ซึ่งจะต้องเพียรไปทุกชาติจนกว่าจะประจักษ์ลักษณะที่เกิดดับของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับในขณะนี้ได้

พึงเห็นกำลัง คือ สติ ในที่ไหน พึงเห็นในสติปัฏฐาน ๔

สติวันหนึ่ง ๆ ที่เกิด เป็นไปในทานก็น้อยครั้ง เป็นไปในศีลก็น้อยครั้ง แต่ว่าสภาพธรรมกำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เพราะฉะนั้น

จะเห็นกำลังของสติเมื่อสติสามารถระลึกได้ ในขณะนี้นั่นเอง ถ้าสติสามารถจะระลึกได้ ก็เรียกว่าเป็นสติที่มีกำลัง

พืงเห็นกำลัง คือ สมาธิ ในที่ไหน พืงเห็นในฌาน ๔

ถ้าพูดถึงความสงบของจิตที่มั่นคง ต้องเป็นไปในการอบรมเจริญสมถภาวนา เพราะว่าไม่ใช่ขณิกสมาธิที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏชั่วขณะ แต่ต้องเป็น ความสงบของจิตที่ระลึกในอารมณ์ที่ทำให้สงบจนกระทั่งจิตสงบเพิ่มขึ้นตามลำดับขั้น

พืงเห็นกำลัง คือ ปัญญา ในที่ไหน พืงเห็นในอริยสัจ ๔

ขณะใดที่รู้แจ้งลักษณะของอริยสัจธรรม แสดงว่าในขณะนั้นเป็นปัญญา ที่มีกำลัง

ประโยชน์ของศรัทธาจะเห็นได้ว่า จะทำให้กุศลทั้งหลายเจริญขึ้น ตั้งแต่ขั้นของการพืง และขั้นที่จะพิจารณาตนเอง แก้ไขตนเอง โดยการขัดเกลาอกุศลธรรม จนกระทั่งเป็นศรัทธาในการอบรมเจริญสติปัฏฐานเพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรม

อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พลวรรคที่ ๒ อนนุสสุตสูตร ข้อ ๑๑
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราบรรลุถึงบารมีอันเป็นที่สุด เพราะรู้ยิ่งในธรรมที่ไม่ได้
สดับแล้วในกาลก่อน จึงปฏิญาณได้ กำลังของตถาคต ๕ ประการนี้ที่เป็นเหตุ
ให้ตถาคตผู้ประกอบแล้ว ปฏิญาณฐานะของผู้เป็นหัวหน้า ผู้เป็นใหญ่ บันลือสีหนาท
ในบริษัท ประกาศพรหมจักร กำลัง ๕ ประการเป็นไฉน คือ กำลังคือศรัทธา ๑
กำลังคือhiri ๑ กำลังคือโอตตปปะ ๑ กำลังคือวิริยะ ๑ กำลังคือปัญญา ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กำลังของตถาคต ๕ ประการนี้แล ที่เป็นเหตุให้ตถาคต
ผู้ประกอบแล้ว ปฏิญาณฐานะของผู้เป็นใหญ่ บันลือสีหนาทในบริษัท ประกาศ
พรหมจักร

แม้แต่พระผู้มีพระภาคเอง การที่จะตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ก็ต้องอาศัยศรัทธา หิริ โอตตปปะ วิริยะ ปัญญา เป็นพละ คือ เป็นสภาพธรรมที่มี
กำลัง มิฉะนั้นก็ไม่สามารถบรรลุได้

๑๕๔๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๒๙

สำหรับศรัทธาของผู้ที่เป็นสาวก **วิตถตสูตร ข้อ ๑๔** พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
 ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กำลัง ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ กำลังคือ
 ศรัทธา ๑ กำลังคือวิริยะ ๑ กำลังคือสติ ๑ กำลังคือสมาธิ ๑ กำลังคือปัญญา ๑
 ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กำลัง คือ ศรัทธา เป็นไฉน
 อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศรัทธา ย่อมเชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของ
 พระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ...
 เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จําแนกธรรม นี้เรียกว่ากำลัง คือ ศรัทธา

ท่านผู้ฟังเป็นอย่างนี้หรือเปล่า มีศรัทธา ความเชื่อในการตรัสรู้ของ
 พระผู้มีพระภาค หรือว่ายังสงสัย ยังคิดว่าเป็นไปไม่ได้ ยังคิดว่าไม่จริงที่สภาพธรรม
 ที่กำลังปรากฏในขณะนี้เกิดขึ้นแล้วดับไป

นี่เป็นความต่างกันของผู้ฟังพระธรรมและพิจารณาในเหตุผล กับผู้ที่ไม่ได้ฟัง
 หรือว่าได้ฟังแล้วแต่ไม่ได้พิจารณาโดยละเอียด ข้อที่จะรู้ได้ คือ การปฏิบัติ ถ้าเป็น
 ผู้ที่เชื่อแน่ว่าพระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ
 ซึ่งเป็นสังขารธรรม ที่กำลังเกิดดับทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ
 ตามปกติ ถ้าเชื่ออย่างนี้จริง ๆ ผู้นั้นปฏิบัติไม่ผิด คือ เป็นผู้ที่มีปกติระลึกลักษณะของ
 สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จากการไม่รู้เลยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม
 จนกระทั่งรู้โดยการฟัง เป็นปัจจัยให้สติเกิดระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรม และสังเกต
 พิจารณา แม้ว่ายังไม่สามารถแยกลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมได้
 แต่โดยการฟังบ่อย ๆ รู้ว่า สภาพรู้เป็นอย่างหนึ่ง ชาติรู้เป็นอย่างหนึ่ง ไม่ใช่สิ่งที

กำลังปรากฏทางตา ถ้าไม่หลงลืม ระลึกได้ ก็เป็นผู้ที่มีความเชื่อในพระปัญญาคุณของพระผู้มีพระภาค เพราะว่าเป็นผู้ที่ปฏิบัติธรรมตามที่พระองค์ทรงแสดง

ที่กำลัง คือ วิริยะ เป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม ... ฯลฯ ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย นี้เรียกว่ากำลัง คือ วิริยะ

ดูสั้น ๆ ใช่มั้ย ซึ่งข้อความในพระไตรปิฎกมักจะละ เพราะว่าท่านผู้ฟังที่อ่านหรือที่ฟังก็อาจจะเบื่อ แต่เวลาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ทรงชี้ให้เห็นสิ่งที่กำลังมี กำลังปรากฏในขณะนั้น ซึ่งละไม่ได้ ต้องทรงแสดงโดยครบถ้วน แต่เมื่อข้อความซ้ำกัน ข้อความในพระไตรปิฎกก็ละไว้ เพราะได้กล่าวถึงแล้ว และมีปรากฏในที่อื่น ๆ ซึ่งท่านผู้ฟังคงจะได้ทราบแล้ว แต่จะเห็นได้ว่า วิริยะของใครมีมากในการที่จะขัดเกลากุศล สิ่งที่ไม่ดี ซึ่งไม่มีคนอื่นจะเอาออกไปได้ นอกจากสติ ระลึกได้และรู้ว่าเป็นอกุศลขณะใด ก็เกิดศรัทธาและความเพียรที่จะขัดเกลากุศลในขณะนั้น

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ที่กำลัง คือ สติ เป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติเครื่องรักษาตัวชั้นเยี่ยมระลึกตามแม้สิ่งที่ทำแม้คำที่พูดไว้นานได้ นี้เรียกว่ากำลัง คือ สติ

ถ. ขอให้ท่านอาจารย์ช่วยขยายความเรื่องความเลื่อมใสในพระพุทธในพระธรรม ในพระสงฆ์ และในศีล ที่ว่าเป็นโสดาปัตติลังกะ เป็นองค์ให้ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ความเลื่อมใสนี้ หมายถึงเลื่อมใสอย่างที่เราเคารพกราบไหว้บูชาเลื่อมใสในการรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๒๒๗ อย่างที่ทำอยู่นี้ หรือขั้นไหนที่จะถือว่าเป็นองค์คุณให้ได้เป็นพระโสดาบัน

ส. ผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยถึงไตรสรณคมน์ มี ๒ อย่าง คือ โลกียไตรสรณคมน์ กับโลกุตตรไตรสรณคมน์ ถ้าเป็นโลกียไตรสรณคมน์ก็กล่าววาทา

ว่า ขอลือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ แต่ไม่มั่นคงเท่ากับผู้ที่รู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะว่าอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ในวันใดวันหนึ่ง

บางท่านอาจจะเปลี่ยนความเชื่อ เห็นว่าคำสอนของพระผู้มีพระภาคไม่ได้ช่วยชีวิตของเขา คิดว่าถ้าไปเลื่อมใสในลัทธิคำสอนอย่างอื่น เขาอาจจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทน ซึ่งนั่นก็เป็นสิ่งที่ทำให้ความเชื่อนั้นคลอนแคลนไม่มั่นคงได้

แต่สำหรับผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะโดยรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยบุคคล ไม่มีวันที่จะเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าในภพไหน ชาติไหน เพราะว่าได้ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ผู้ที่ยังไม่ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง แม้ศรัทธาในการที่จะศึกษาและฟังพระธรรมก็ยังเปลี่ยนได้ง่ายๆ บางวาระเป็นผู้ที่มีศรัทธามาก และเมื่อหายไบนาน ศรัทธาก็หายไป และกลับมาใหม่ ก็เป็นไปได้ แต่บางท่านก็ไม่กลับเลย บางท่าน ๒๐ ปีจึงกลับมา แต่ถ้าท่านสิ้นชีวิตก่อน ๒๐ ปี ศรัทธาที่ท่านเคยมี ก็ไม่ทราบว่าจะเจริญเติบโตได้อีกหรือเปล่า ถ้าเกิดในภพภูมิซึ่งไม่มีคำสอนของพระผู้มีพระภาค

บางท่านเคยฟังรายการธรรมเช้าค่ำ ไป ๆ มา ๆ ก็อาจจะเหลือแค่ตอนเช้า ค่ำไม่ฟัง ก็เป็นไปได้ นี่ก็เป็นเรื่องของศรัทธา

ถ. วิริยะที่จะเป็นพละ คงต้องเป็นวิริยะในสภาพธรรมตามความเป็นจริง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

สุ. ต้องได้แก่สัมมปปธาน ซึ่งเกิดร่วมกับสัมมาสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ถ. อะไร ๆ ก็คงไม่พ้นที่จะระลึกรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง

สุ. ต้องอาศัยวิริยะมากมายจริง ๆ วันนี้เกิดเท่าไร น้อยเหลือเกิน ไซ้ไหม แต่ก็ยังไม่ทอดทิ้งธุระ ยังไม่หมดหวัง ยังมีวิริยะความพากเพียรต่อไปที่จะระลึกรู้ แม้ว่าจะน้อยอีก วันหนึ่ง ๆ ที่สติจะเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมน้อยเท่าไรก็ตาม ก็ไม่สิ้นวิริยะที่จะระลึกรู้ต่อไปอีกเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น วิริยะที่ได้สะสมที่เป็นสัมมปปธาน ก็จะเป็นวิริยะพละ เป็นวิริยะที่มีกำลัง

ในเรื่องของกำลัง คือ สติ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า *ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติเครื่องรักษาตัวชั้นเยี่ยม ระลึกตามแม้สิ่งที่ทำแม้คำที่พูดไว้นานได้ นี้เรียกว่ากำลัง คือ สติ มีข้อสงสัยไหม*

ถ. ระลึกได้แม้สิ่งที่ล่วงมานานแล้ว ไม่ทราบว่าจะเป็นสติปฏิฐานหรือเปล่า

ส. ไม่จำเป็น ทุกคนคิดทุกวัน และบางคนก็คิดถึงเรื่องในอดีต เคยทำอะไร เคยพูดอะไร ก็จำได้ แต่ตามปกติธรรมดาจิตที่ระลึกนั้นเป็นอกุศล แล้วแต่ว่าจะระลึก ด้วยโลภะ ความพอใจ หรือระลึกด้วยความขุ่นเคืองใจ ความไม่สบายใจ นั้นเป็นการระลึกด้วยโลภมูลจิตบ้าง โทสมูลจิตบ้าง แต่สำหรับสติ จะต้องเป็นการระลึก ด้วยกุศล สภาพของจิตที่ระลึกต้องเป็นกุศล ระลึกถึงสิ่งที่เคยทำหรือคำที่เคยพูดไว้ เพื่อพิจารณาว่าถูกหรือผิดประการใด และแก้ไข

ถ้าระลึกถึงสิ่งที่เคยทำไม่ดี มีประโยชน์ไหม ถ้าระลึกด้วยความกังวลและ ขุ่นข้องใจ ขณะนั้นเป็นวิตกเจตสิก ไม่ใช่สติ แต่ถ้าในขณะนั้นระลึกและเห็นว่า เป็นสิ่งที่ไม่ดี และรู้ด้วยว่าไม่ควรที่จะกระทำอีกต่อไป ในขณะนั้นเป็นมหากุศลที่ระลึก เรื่องที่เคยทำหรือว่าคำที่เคยพูดไว้

ถ. หมายความว่า ต้องเป็นในทางกุศลอย่างเดียว

ส. แน่نون ถ้าเป็นสติต้องเป็นกุศล มิฉะนั้นก็เป็นลักษณะของวิตกเจตสิก

ถ. ขณะที่สติเกิด จะมีสัมปชัญญะร่วมทุกครั้งหรือเปล่า

ส. ถ้าเป็นมหากุศลญาณวิปยุตต์ ไม่มี

ถ. สติที่เป็นความระลึกได้ และสัมปชัญญะ ความรู้ตัว ไม่เข้าใจว่า ต้องแยกกันหรือเปล่า

ส. ต้องแยกกัน เวลาที่กล่าวถึงสติสัมปชัญญะ ลักษณะของ สติสัมปชัญญะจะแยกเลยว่า ลักษณะของสติเป็นอย่างไร กิจของสติเป็นอย่างไร อาการปรากฏของสติเป็นอย่างไร และลักษณะของสัมปชัญญะเป็นอย่างไร กิจของ สัมปชัญญะเป็นอย่างไร แต่เวลาที่พูดรวมกัน สติสัมปชัญญะ ต้องหมายความว่าถึง สติเจตสิกและปัญญาเจตสิก ซึ่งในขณะใดที่มีความเข้าใจที่ถูกต้องเกิดขึ้น ขณะนั้น ไม่ใช่มีแต่สติเจตสิกเท่านั้น เมื่อมีการพิจารณาในเหตุผล และมีความเข้าใจ ขณะนั้น

ต้องเป็นสติสัมปชัญญะ คือ ต้องมีปัญญาเจตสิกซึ่งเป็นสัมปชัญญะเกิดร่วมกับสตินั้นด้วย

ถ. ถ้าอย่างนั้น ขณะที่เจริญสติปัฏฐาน สติเกิดแต่ละครั้งในขณะที่พิจารณารูปธรรมและนามธรรม ในขณะนั้นชื่อว่า มีสัมปชัญญะด้วย ใช่ไหม

ส. เวลาที่เป็นสติปัฏฐาน ต้องมีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วยในขณะที่พิจารณาสังเกตลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แม้ว่าลักษณะของปัญญายังไม่ปรากฏชัด แต่ที่ปัญญาจะเจริญได้ ต้องเริ่มจากการสังเกต พิจารณา ศึกษา ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ปัญญาก็เกื้อกูลกันเป็นลำดับขั้น

ถ. เป็นไปได้ไหม ขณะที่เห็นแล้ว ยังไม่ได้มีความรู้ในลักษณะของสภาพรู้ในสิ่งที่เห็น แต่เกิดไประลึกไว้ในเสียงก่อน

ส. รู้ในสิ่งไหน

ถ. อย่างเห็นแล้วยังไม่ทราบว่าเป็นอะไร เป็นบัญญัติอะไร แต่ในขณะนั้นเกิดได้ยินเสียง และไประลึกสิ่งที่เสียงก่อนอย่างนี้

ส. เป็นไปได้ เพราะว่าการรู้อารมณ์ทางทวารทั้ง ๕ แต่ละทวาร มีหลายวาระ บางวาระก็เป็นโมฆะวาระ คือ เป็นเพียงแค่อดีตภวังค์และภวังคฺจลนะ วิถีจิตไม่เกิดเลย บางวาระก็เป็นการรู้อารมณ์เพียงเล็กน้อยเท่านั้น คือ ขวนจิตไม่เกิด แต่การเห็น จักขุวิญญาณเกิดแล้ว สัมปฏิจจันนจิตเกิดแล้ว สันตிரณจิตเกิดแล้ว โวฏฐัพพนจิตเกิดแล้ว เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นก็รู้สึกคล้ายว่าเห็น แต่ยังไม่รู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร

ถ. ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานจะทราบถึงทุกขได้อย่างไรในขณะที่ระลึกถึงสภาพธรรม หรือทราบเฉพาะเมื่อทุกขเวทนาที่เกิดเป็นโหม่นสหรือเป็นทุกข์กายเท่านั้น

ส. ในสติปัฏฐานไม่ได้กล่าวไว้อย่างนั้นเลย สติปัฏฐานมี ๔ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ระลึกลักษณะของรูปที่ปรากฏที่กาย เห็นกายว่าเป็นกาย ไม่ใช่เรา เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ระลึกลักษณะของสภาพความรู้สึทุกชนิด

ที่กำลังปรากฏในขณะนั้น มีทั้งที่เป็นอุเบกขาเวทนา โสมนัสเวทนา หรือทุกข์เวทนา หรือโทมนัสเวทนา แล้วแต่สภาพธรรมใดเกิดขึ้นและสติระลึก ไม่ใช่จะต้องไปรู้ทุกข์

ถ. เพียงกำหนดรู้เฉพาะที่เวทนาที่เกิดขึ้น ไซ้ไหม

สุ. ลักษณะของความรู้สึกที่กำลังมีในขณะนี้

ขอกล่าวถึงข้อความในพระสูตรนี้ต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ที่กำลัง คือ สมภาติ เป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌานมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป บรรลุดุติยฌานอันเป็นความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เพราะปีติสิ้นไป เป็นผู้มือุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุดุติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มือุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข บรรลุดุจตุตถฌานอันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อน ๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ นี่เรียกว่า กำลัง คือ สมภาติ

ที่กำลัง คือ ปัญญา เป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาที่หยั่งถึงการเกิดและความดับ เป็นอริยะ ชำแรกกิเลส เป็นเครื่องให้ถึงความสิ้นไปแห่งทุกข์โดยชอบ นี่เรียกว่า กำลัง คือ ปัญญา

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กำลัง ๕ ประการนี้แล ฯ

จบ สูตรที่ ๔

ศรัทธาที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับกุศลจิต ไม่ว่าจะเป็นกุศลเล็ก ๆ น้อย ๆ ประการใดทั้งสิ้น ถ้าศรัทธาไม่เกิด กุศลกรรมนั้นก็ไปไม่ได้เลย แต่บางท่านอาจจะกระทำไปโดยที่ไม่ได้สังเกต ไม่มีการระลึกได้ว่าในขณะนั้นเป็นกุศลกรรม และเมื่อเป็นผู้ที่ประกอบด้วยศรัทธา ย่อมได้อานิสงส์ของศรัทธาในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วย ไม่ใช่จะต้องรอผลไปจนถึงชาติหน้า

อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต สัทธานิสังกสูตร ข้อ ๓๘ พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรผู้มีศรัทธาย่อมมีอันสงส์ ๕ ประการ ๕ ประการ
เป็นไฉน คือ สัมบุรุษผู้สงบในโลกทุก ๆ ท่าน เมื่อจะอนุเคราะห์ย่อมอนุเคราะห์ผู้มี
ศรัทธาก่อนผู้อื่น ย่อมไม่อนุเคราะห์ผู้ไม่มีศรัทธาก่อนผู้อื่น ๑ เมื่อจะเข้าไปหา
ย่อมเข้าไปหาผู้มีศรัทธาก่อนผู้อื่น ย่อมไม่เข้าไปหาผู้ไม่มีศรัทธาก่อนผู้อื่น ๑ เมื่อจะ
ต้อนรับ ย่อมต้อนรับผู้มีศรัทธาก่อนผู้อื่น ย่อมไม่ต้อนรับผู้ไม่มีศรัทธาก่อนผู้อื่น ๑
เมื่อจะแสดงธรรม ย่อมแสดงธรรมแก่ผู้มีศรัทธาก่อนผู้อื่น ย่อมไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่มี
ศรัทธาก่อนผู้อื่น ๑ กุลบุตรผู้มีศรัทธาเมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรผู้มีศรัทธาย่อมมีอันสงส์ ๕ ประการนี้แล

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไทรใหญ่ที่ทางสี่แยก มีพื้นราบเรียบ
ย่อมเป็นที่พึงของพวกนกโดยรอบฉันใด กุลบุตรผู้มีศรัทธาก็นั่นนั้นเหมือนกัน ย่อมเป็น
ที่พึงของชนเป็นอันมาก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ฯ

ต้นไม้ใหญ่สล้างด้วยกิ่ง ใบ และผล มีลำต้นแข็งแรง มีรากมั่นคง สมบูรณ์
ด้วยผล ย่อมเป็นที่พึงของนกทั้งหลาย ผู้นกย่อมอาศัยต้นไม้ นั้น ซึ่งเป็นที่รื่นรมย์ใจ
ให้เกิดสุข ผู้ต้องการความร่มเย็นย่อมเข้าไปอาศัยร่มเงา ผู้ต้องการผลก็ย่อมบริโภค
ผลได้ฉันใด ท่านผู้ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะ ไม่มีอาสวะ
เป็นบุญเขตในโลก ย่อมคบหาบุคคลผู้มีศรัทธาซึ่งสมบูรณ์ด้วยศีล ประพฤติถ่อมตน
ไม่กระด้าง สุภาพ อ่อนโยน มีใจมั่นคงฉันนั้นเหมือนกัน ท่านเหล่านั้นย่อมแสดง
ธรรมเครื่องบรรเทาทุกข์ทั้งปวงแก่เขา เขาเข้าใจทั่วถึงธรรมนั้นแล้ว ย่อมเป็นผู้หมด
อาสวกิเลส บริณิพพาน ฯ

จบ สูตรที่ ๘

ต่อไปถ้าท่านมีความสนใจในการเผยแพร่พระธรรม ท่านย่อมอนุเคราะห์แก่กุล
บุคคลอื่น ๆ ซึ่งมีความสนใจในธรรม เพราะว่าผู้ที่มีศรัทธา เปรียบเหมือนต้นไทรใหญ่
ที่ทางสี่แยก มีพื้นราบเรียบ ย่อมเป็นที่พึงของพวกนกโดยรอบฉันใด กุลบุตรผู้มี

ศรัทธาก็นั่นนั่นเหมือนกัน เพราะถ้ามีศรัทธาที่จะอนุเคราะห์บุคคลอื่นในเรื่องธรรม ก็ย่อมมีหนทางที่จะทำได้ โดยการสนทนาธรรม และมีธัมมปฏิสนธิ

การสงเคราะห์ผู้ที่มีศรัทธาก่อน เป็นการสะดวก เป็นการที่จะทำให้เกิดประโยชน์โดยไม่ยาก ไม่เหมือนกับผู้ที่ไม่มีศรัทธา แม้ว่าจะพยายามชักจูงสักเท่าไร ก็อาจจะไม่มีความคิดที่จะเจริญกุศลก็ได้

ถ. เวลานี้มีศรัทธาแล้ว แต่ยังตื่นตีสี่ครึ่งฟัง ตชด. ไม่ได้ อาจารย์ช่วยเพิ่มศรัทธาให้ผมหน่อย

ส. พยายามตื่น ตั้งนาฬิกาปลุก และฟังติดต่อกันสัก ๗ วัน

ถ. ๗ วัน

ส. ให้เวลา ๗ วัน ถ้าทำจริง ๆ แล้ว จะตื่นได้ เพราะว่าเคยมีท่านที่ ๖ โมงเช้าไม่ตื่น ต้องใช้นาฬิกาปลุก ฟังติดต่อกัน ๗ วัน ตั้งแต่นั้นมาก็บอกว่าเหมือนมีนาฬิกาในหัวใจ

๑๕๔๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๒๙

ผู้ฟัง ศรัทธาในการทำกุศลที่เกี่ยวกับการตักบาตร อาจารย์บอกว่า ทำปีละครั้ง สองครั้ง และเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ ซึ่งผมได้เริ่มแล้วเมื่อเช้านี้ แต่กว่าจะลงมาได้ก็แทบแย่ ให้ที่บ้านเขาช่วยจัดให้ ผมเพียงแต่ลุกขึ้นมาเท่านั้นเอง จากคำแนะนำของอาจารย์ ผมคิดว่าจะลองดู ๗ วัน

ส. ขออนุโมทนา และท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ผู้ที่มีศรัทธาย่อมชักนำให้คนอื่นมีศรัทธาด้วย ถ้าเป็นผู้ที่ไม่มีศรัทธา ผู้คนในบ้านก็ไม่มีศรัทธาด้วยเหมือนกัน แต่ถ้าหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ที่มีศรัทธา ย่อมชักนำให้คนอื่นมีศรัทธาด้วย

อังคตตรนิกาย ปัญจกนิบาต สาลสูตร ข้อ ๔๐

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ต้นสาละใหญ่อาศัยขุนเขาหิมวันต์ ย่อมเจริญด้วยความเจริญ ๕ ประการ ๕ ประการเป็นไฉน คือ ย่อมเจริญด้วยกิ่งและใบ ๑ ย่อมเจริญด้วยเปลือก ๑ ย่อมเจริญด้วยกะเทาะ ๑ ย่อมเจริญด้วยกระพี้ ๑ ย่อมเจริญด้วยแก่น ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ต้นสาละใหญ่อาศัยขุนเขาหิมวันต์ ย่อมเจริญด้วยความเจริญ ๕ ประการนี้แลฉันใด ชนภายในอาศัยเจ้าบ้านผู้มีศรัทธา ย่อมเจริญด้วยความเจริญ ๕ ประการฉันนั้นเหมือนกันแล ความเจริญ ๕ ประการเป็นไฉน คือ ย่อมเจริญด้วยศรัทธา ๑ ย่อมเจริญด้วยศีล ๑ ย่อมเจริญด้วยสุตะ ๑ ย่อมเจริญด้วยจาคะ ๑ ย่อมเจริญด้วยปัญญา ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ชนภายในอาศัยเจ้าบ้านผู้มีศรัทธา ย่อมเจริญด้วยความเจริญ ๕ ประการนี้แล ฯ

ต้นไม้ทั้งหลาย อาศัยบรรพตศิลาล้วนในป่าใหญ่ ย่อมเจริญขึ้นเป็นไม้ใหญ่ ขึ้นเจ้าป่าฉันใด บุตร ภรรยา มิตร อำมาตย์ หมู่ญาติ และคนที่เข้าไปอาศัย เลี้ยงชีพทั้งหลายในโลกนี้ ได้อาศัยกุลบุตรผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล จึงเจริญได้ฉันนั้นเหมือนกัน ชนเหล่านั้นเห็นศีล จาคะ และสุจริตทั้งหลายของกุลบุตร ผู้มีศีล จาคะ และสุจิริตนั้น เมื่อประจักษ์ชัดแล้ว ย่อมประพฤติตาม ชนเหล่านั้น ครั้นประพฤติธรรมอันเป็นที่ไปสู่สวรรค์สุคติในโลกนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้ผลิตผลิต เฝียบพร้อมด้วยกามบันเทิงใจในเทวโลก ฯ

จบ สูตรที่ ๑๐

จะเห็นได้ว่า การกระทำของทุกท่านซึ่งเป็นหัวหน้าบ้าน หัวหน้าครอบครัว จะก่อให้เกิดกุศลจิตอีกหลายขณะสำหรับคนในบ้าน แม้แต่ในเรื่องการฟังธรรม ท่านอาจจะคิดว่า ท่านฟังคนเดียว แต่ถ้าเปิดแล้วคนอื่นมีโอกาสที่จะได้ยินได้ฟังบ้าง แม้ว่าที่แรกอาจจะไม่สนใจ ฟังไปที่ละเล็กทีละน้อย ย่อมจะเจริญด้วยศรัทธา ๑ เจริญด้วยศีล ๑ เจริญด้วยสุตะ ๑ เจริญด้วยจาคะ ๑ เจริญด้วยปัญญา ๑ ตามควรแก่การสะสมของแต่ละท่าน ซึ่งไม่สามารถที่จะเร่งรัดบุคคลหนึ่งบุคคลใดได้ เพราะว่าแต่ละคนก็ต้องคอยกาลเวลาที่สมควร

เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ซึ่งศรัทธาในวันหนึ่ง ๆ ถ้าสังเกตจะรู้ว่า เจริญขึ้น หรือว่าเสื่อมลง เฉพาะตัวก่อน จากนั้นจึงจะพิจารณาบุคคลอื่น และถ้าพิจารณาบุคคลอื่น ก็ควรจะพิจารณาในลักษณะที่เป็นเครื่องเตือนใจให้ตนเองเป็นผู้ที่ไม่ประมาทที่จะเสื่อมศรัทธาเหมือนอย่างบุคคลที่เสื่อมศรัทธา หรือว่าควรเป็นผู้ที่มีศรัทธาเจริญขึ้นเหมือนท่านที่มีศรัทธาเจริญขึ้น และเวลาที่ศรัทธาเจริญขึ้นจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลง ซึ่งตนเองก็สามารถสังเกตเห็นได้ หรือแม้คนอื่นก็สังเกตเห็นได้ อย่างกุศลที่บางท่านอาจจะทำได้ยาก แต่ง่ายสำหรับคนอื่น ก็เห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าจะเพิ่มกุศลอย่างนั้น ซึ่งตนเองเข้าใจว่าทำยาก แต่ทำไมคนอื่นทำได้สะดวก ก็เพราะว่า สะสมมา จึงมีปัจจัยที่จะทำอย่างนั้น

และวันหนึ่งทุกคนก็ต้องจากโลกนี้ไป ไม่รู้ไม่เห็นว่ามีสิ่งอะไรเกิดขึ้นต่อไปอีกในโลกนี้ และโลกใหม่ที่จะไปสู่ ในขณะที่ก็ไม่ปรากฏ ทั้ง ๆ ที่มีเหตุที่จะไปสู่โลกใหม่นั้นแล้ว แต่ตราบใดที่ยังอยู่ในโลกนี้ ก็ยังไม่สามารถรู้แน่ว่าจะไปสู่โลกไหน ต้องแล้วแต่กรรมของผู้ที่ได้กระทำไว้ ซึ่งมีทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม ถ้าเป็นผู้ที่มีศรัทธาเจริญขึ้นในโลกนี้ ข้อความใน **อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ปฐมปณาสก จุนทิสสูตร ข้อ ๓๒** มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้กรุงราชคฤห์ ครั้งนั้นแล ราชกุมารี่ชื่อว่าจุนที แวดล้อมด้วยรถ ๕๐๐ คัน และกุมารี่ ๕๐๐ คน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราชกุมารพระนามว่าจุนทะ พระภาคฯของหม่อมฉันกล่าวอย่างนี้ว่า หญิงหรือชายเป็นผู้ถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ เว้นขาดจากปาณาติบาต เว้นขาดจากอทินนาทาน เว้นขาดจากกาเมสุมิชฉาจาร เว้นขาดจากมุสาวาท เว้นขาดจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ผู้นั้นตายไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติอย่างเดียว ไม่เข้าถึงทุกคติ ดังนี้ หม่อมฉันจึงขอรูถามว่า

ผู้ที่เลื่อมใสในศาสนาเช่นไร เมื่อตายไปแล้วจึงเข้าถึงสุคติอย่างเดียว ไม่เข้าถึงทุกคติ ผู้ที่เลื่อมใสในธรรมเช่นไร เมื่อตายไปแล้วจึงเข้าถึงสุคติอย่างเดียว ไม่เข้าถึงทุกคติ ผู้ที่เลื่อมใสในสงฆ์เช่นไร เมื่อตายไปแล้วจึงเข้าถึงสุคติอย่างเดียว ไม่เข้าถึงทุกคติ ผู้ที่ทำให้บริบูรณ์ในศีลเช่นไร เมื่อตายไปแล้วจึงเข้าถึงสุคติอย่างเดียว ไม่เข้าถึงทุกคติ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร จุนที สัตว์ที่ไม่มีเท้าก็ดี มี ๒ เท้าก็ดี มี ๔ เท้าก็ดี มีเท้ามากก็ดี มีรูปก็ดี ไม่มีรูปก็ดี มีสัญญาก็ดี ไม่มีสัญญาก็ดี มีสัญญาก็มิใช่ไม่มีสัญญาก็มิใช่ก็ดี มีประมาณเท่าใด พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าสัตว์เหล่านั้น ชนเหล่าใดเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ กวียากอันเลิศ ย่อมมีแก่บุคคลผู้ที่เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

ธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่งก็ดี ที่ปัจจัยไม่ปรุงแต่งก็ดี มีประมาณเท่าใด วิราคะ คือ ธรรมอันย่ำยีความเมา กำจัดความกระหาย ถอนเสียซึ่งความอาลัย เข้าไปตัดวัฏฏะ เป็นที่สิ้นต้นหา เป็นที่คลายกำหนด เป็นที่ดับ นิพพานบัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าธรรมเหล่านั้น ชนเหล่าใดเลื่อมใสในวิราคธรรม ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใส ในสิ่งที่เลิศ กิวิปากอันเลิศ ย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ฯ

หมู่ก็ดี คณะก็ดี มีประมาณเท่าใด สงฆ์สาวกของพระตถาคต คือ คู่แห่ง บุรุษ ๔ บุรุษบุคคล ๘ นี้ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ควรของค่านับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าหมู่หรือคณะเหล่านั้น ชนเหล่าใด เลื่อมใสในสงฆ์ ชนเหล่านั้นชื่อว่าเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ กิวิปากอันเลิศ ย่อมมีแก่บุคคล ผู้ที่เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

ศีลมีประมาณเท่าใด ศีลที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว คือ ศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญ อันต้นหาและทักขิณไม่ดูปล้ำ เป็นไปเพื่อสมาธิ บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าศีลเหล่านั้น ชนเหล่าใดยอมทำให้บริบูรณ์ ในอริยกันตศีล ชนเหล่านั้นชื่อว่าทำให้บริบูรณ์ในสิ่งที่เลิศ กิวิปากอันเลิศ ย่อมมีแก่ บุคคลผู้ทำให้บริบูรณ์ในสิ่งที่เลิศ ฯ

บุญอันเลิศ คือ อายุ วรรณะ ยศ เกียรติ สุข และกำลัง ย่อมเจริญแก่ บุคคลผู้รู้แจ้งธรรมที่เลิศ เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ คือ เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ผู้เป็น ทักขิณียบุคคลชั้นเยี่ยม เลื่อมใสในพระธรรมที่เลิศอันปราศจากราคะ เป็นที่เข้าไป สงบ เป็นสุข เลื่อมใสในพระสงฆ์ผู้เลิศ เป็นนาบุญชั้นเยี่ยม ให้ทานในสิ่งที่เลิศ ปราศญ์ผู้ถือนั่นธรรมที่เลิศ ให้สิ่งที่เลิศ เป็นเทวดาหรือมนุษย์ ย่อมถึงสถานที่เลิศ บันเทิงใจอยู่ ฯ

จบ สูตรที่ ๒

ท่านที่อยากจะได้ฟังพระธรรมจากพระโอษฐ์ที่พระวิหารเวฬุวัน หรือที่ พระวิหารเชตวัน ก็จะได้ฟังจากพระสูตรนี้ คือ **จุนทิสสูตร** ใน **อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ปฐมปัณณาสก์**

ไม่ว่าในกาลสมัยไหน แม้ว่าจะ ๒๕๐๐ กว่าปีผ่านไป แล้ว ข้อความที่ท่านพระอานนทได้ทรงจำไว้ และท่านพระสาวกทั้งหลายได้ทรงจำสืบ ๆ ต่อกันมา ก็เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น ไม่ต้องรอกาลเวลาที่จะถึงอีกสมัยหนึ่งของพระพุทธเจ้า อีกพระองค์หนึ่ง ก็ยังมีโอกาสที่จะได้ฟังพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้

ข้อความก็ชัดเจน คือ ถ้าเป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระรัตนตรัย ย่อมเป็นผู้ที่น้อมประพฤติปฏิบัติตาม จนกระทั่งถึงการรู้แจ้งอริยสัจธรรม เมื่อนั้นก็ย่อมไม่เกิดในอบายภูมิ

ถ. พระสูตรนี้เริ่มจากถามว่า ทำอย่างไรจึงจะเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ สรุป คือ ต้องถึงพระรัตนตรัยนั่นเอง

สุ. และถึงศีลที่พระอริยะทั้งหลายใคร่ คือ ศีลที่สัมปยุตต์ด้วยมรรคและผล เพราะว่าทุกท่านอยากจะเป็นผู้ที่มีศีล แต่ยังมีบางกาลที่อาจจะล่วงศีล และเวลาที่ล่วงศีลจิตใจก็คงจะเดือดร้อนกระวนกระวาย อาจจะระลึกถึงเหตุการณ์ที่ทำให้ล่วงศีล จิตใจก็กระสับกระส่าย แต่ผู้ที่มีพระรัตนตรัยเป็นสรณะและน้อมประพฤติปฏิบัติตาม จนกระทั่งรู้แจ้งอริยสัจธรรม ศีลของท่านจะสมบูรณ์ คือ เป็นผู้ที่ไม่ล่วงศีล ๕ อันเป็นเหตุให้เกิดอกุศลกรรมบถที่จะทำให้เกิดในอบายภูมิ

ถ. สรุปแล้ว คือ ระลึกฐิติภาพธรรมตามความเป็นจริง

สุ. เป็นผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ และเข้าใจถูกต้องด้วย ถ้าเพียงแต่ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ แต่ยังไม่เข้าใจโดยถูกต้อง ก็ยังไม่ถึง ยังไม่บรรลุ

ถ. ถ้าต่างศาสนา เขาศรัทธาในศาสดาของเขา ชื่อว่าศรัทธาใหม่

สุ. ไม่ชื่อว่าศรัทธา

ถ. ต้องในพระพุทธศาสนา

สุ. ศรัทธาเป็นโสภณสาธารณเจตสิก เพราะฉะนั้น เกิดกับกุศลจิตโดยที่ไม่จำกัดเชื้อชาติและศาสนา ไม่ได้หมายความว่า คนที่นับถือศาสนาอื่นหรือว่า มีความเห็นผิดจะไม่มีกุศลจิตเลย เพราะว่ากุศลจิตก็ต่างขณะกับขณะที่กำลังมีความเห็นผิด แต่ในขณะใดที่มีความเชื่อในลัทธิในความเห็นที่ไม่ตรงต่อลักษณะของ

สภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ก็เป็นอกุศลจิตในขณะนั้น คือ เป็นโลภมูลจิตที่ปฏิรูปตัณหาตัณหาตัณหา

ถ. ถ้าเราเลื่อมใสในพระรัตนตรัยและศรัทธาในพระพุทธเจ้า สมัยพุทธกาล มีคนเลื่อมใสศรัทธาในพระผู้มีพระภาคและภิกษุ แต่ศรัทธานั้นก็เลื่อมได้

ส. ถ้ายังไม่ถึงไตรสรณคมน์ที่เป็นโลกุตตระก็เลื่อมได้ ควรเป็นผู้ไม่ประมาทจริง ๆ เพราะเรื่องของจิตใจเป็นสิ่งที่เกิดมาชั่วขณะที่มีสังขารขึ้นรูปปรุงแต่งที่จะเป็นอกุศลหรืออกุศลเพียงเล็กน้อยและกัณฑ์

เพราะฉะนั้น ความมั่นคงจริง ๆ ในการที่จะเข้าใจในเหตุผลของสภาพธรรมจนไม่หวั่นไหว ก็ลองพิสูจน์ว่า ในวันหนึ่ง ๆ จะไขว่ไขว่ไปบ้างหรือเปล่า เหตุกับผลจะตรงกันไหม

ขณะที่ไขว่ไขว่ ขณะนั้นไม่ใช่ศรัทธา ศรัทธานั้นไม่มั่นคง อกุศลจิตจึงทำให้ไขว่ไขว่ เพราะฉะนั้น ศรัทธาที่จะมั่นคงจริง ๆ ต้องเป็นศรัทธาของผู้ที่เป็นพระอริยบุคคล ซึ่งได้ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง และเป็นผู้ที่รู้จักสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับตน แม้แต่ศรัทธาก็สามารถรู้ได้ว่า เจริญขึ้นหรือว่าเสื่อมลงในประการใด เพราะว่าเรื่องของอกุศลก็มีมากมายหลายประการ ทั้งในทาน ในศีล ในภาวนา ก็เป็นเรื่องของเหตุการณ์และกาลเวลา

แต่ถ้าเป็นผู้ที่มั่นคงในการเจริญสติปัฏฐาน จะช่วยได้มาก เพราะว่าเมื่อไม่หวั่นไหว ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์อย่างไร จิตใจอาจจะขุ่นเคือง เศร้าหมอง หมกมุ่น หรือเต็มไปด้วยโลภะในรูปบ้าง ในเสียงบ้าง แต่การระลึกได้ที่จะศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นก็ยังเกิดได้เมื่อมีเหตุปัจจัย ซึ่งผู้ที่จะเป็นพระอริยบุคคลจะเลือกเวลาและอารมณ์ของการระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น ทุกขณะที่เป็นวิถิจิต สติปัฏฐานควรที่จะเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ผู้ฟัง อาจารย์กล่าวว่า ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด สติควรระลึกถึง เวลานี้ผมอยู่ในสถานการณ์ที่ท่ามกลางโลภะขนาดหนัก เพราะผมกำลังซ่อมบ้านอยู่ ช่าง

ก็ระดมสี เอาวัสดุต่าง ๆ มา สติไม่เกิดเลย มีแต่รุ่มรวย หลาย ๆ วันนี่ไม่ค่อยได้ระลึก แสดงว่าท่ามกลางสถานการณ์นี้ ไม่ดีแน่

ส. มิได้ ให้ทราบว่าเป็นธรรมดา ไม่ว่าสถานการณ์ไหน ปัญญาต้อง สามารถรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมในขณะนั้นจริง ๆ จึงจะดับ ...

ผู้ฟัง ก็ไม่ยอมรู้

ส. เรื่องของการไม่รู้ เป็นเรื่องของการไม่รู้ แต่เรื่องรู้ที่จะละการยึดถือ สภาพธรรมว่าเป็นตัวตนจะต้องรู้ว่า อบรมไป เจริญไป เวลาระลึกขึ้นมาได้ ก็ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทาง มีอยู่เสมอ

ผู้ฟัง เวลานั่งฟังอาจารย์ ไม่ว่าท่ามกลางสถานการณ์อะไรก็ทำให้คิดได้ ประเดี๋ยวเรากลับไปคงจะไม่รู้จักกับช่าง

ส. ขณะกำลังรู้จักก็เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม ไม่ควรเว้นเลยลักษณะ ที่เป็นวิถิจิต กำลังรู้จักก็รู้ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ไม่มีอื่นเลยตลอดสังสารวัฏฏ์ที่ผ่านมาด้วยความไม่รู้ วิธีที่จะแก้ไข ก็ต้องแก้ไขด้วยความรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นเป็นไปในสังสารวัฏฏ์ มิฉะนั้น จะดับความยึดถือว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลไม่ได้

ไม่ได้หมายความว่าจะไม่ให้สวຍ แต่แม้ในขณะที่รู้จักก็เป็นนามธรรมและ เป็นรูปธรรม ไม่ว่าเวทนา ความรู้สึก จะเป็นโสมนัส โทมนัส อุเบกขา ก็ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะฉะนั้น ไม่ควรที่จะเข้าใจผิดคิดว่าธรรมเป็นอีกโลกหนึ่ง ซึ่งเป็นโลกที่ไม่ทำอะไรเลย และก็ปล่อยให้ทุกอย่างผ่านไป ผิด ๆ ถูก ๆ

๑๕๔๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๒๙

สำหรับโสภณสาธารณเจตสิกดวงต่อไป คือ สติเจตสิก ซึ่งเป็นคำที่ได้ยินบ่อยในภาษาไทย บางท่านอาจจะเข้าใจความหมายของสติผิด เพราะคิดว่า สติ คือความรู้สึกตัวธรรมดา ๆ ไม่หลงเพื่อนก็เข้าใจว่ามีสติ หรือขณะที่ไม่ไข่พลอก็เข้าใจว่าขณะนั้นมีสติ แต่ตามความเป็นจริงแล้ว สติเป็นโสภณเจตสิกซึ่งต้องเกิดเฉพาะกับโสภณจิตเท่านั้น

อภิสมาสี จิตตูปปาทกัณฑ์ อธิบายสตินทรีย์ มีข้อความว่า

ธรรมที่ชื่อว่าสติ เพราะเป็นเหตุระลึก หรือว่าเป็นสภาพที่ระลึก หรือว่าเป็นเพียงการระลึกเท่านั้น

นี่คือการที่จะแยกลักษณะของเจตสิกแต่ละประเภท แต่ละชนิด ซึ่งเกิดร่วมกันให้เห็นว่า ลักษณะของสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ก็เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ไม่ปะปนกัน เช่น สติกับปัญญา ไม่ใช่เจตสิกเดียวกัน เพราะฉะนั้น ที่ชื่อว่าสติ เพราะเป็นเหตุระลึก หรือว่าเป็นสภาพธรรมที่ระลึก หรือว่าเป็นเพียงการระลึกเท่านั้น

ถ้าพิจารณาธรรมจะเห็นได้ว่า ถ้าเข้าใจจริง ๆ ว่าสติเป็นเจตสิก และเป็นขณะที่ระลึก ย่อมไม่มีเราที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย

มีแต่รู้ว่าขณะใดหลงลืมสติ คือ สติไม่เกิด หรือว่าขณะใดสติเกิด จึงทำกิจของสติ เพราะว่าสติเป็นสภาพที่ระลึก เจตสิกอื่นจะทำกิจระลึกซึ่งเป็นกิจของสติไม่ได้เลย

ก็สตินั้นชื่อว่าอินทรีย์ เพราะอรรถว่าเป็นอธิบดี โดยครอบงำความเป็นผู้หลงลืมด้วยสติเสียได้

วันหนึ่ง ๆ ทำไมกุศลจิตไม่เกิด เพราะว่าหลงลืมสติ สติไม่เกิดจึงไม่ระลึกเป็นไปในทาน ไม่ระลึกเป็นไปในศีล ไม่ระลึกเป็นไปในภาวนา และถ้าขณะใดระลึกที่จะให้ทาน ขณะนั้นไม่ใช่เรา แต่คือสติที่ทำการระลึกเป็นไปในทาน

เพราะฉะนั้น สติชื่อว่าอินทรีย์ เพราะอรรถว่าเป็นอธิบดี โดยครอบงำความเป็นผู้หลงลืมด้วยสติเสียได้

หรือชื่อว่าอินทรีย์ เพราะครอบครองความเป็นใหญ่ในลักษณะการปรากฏ

ที่จะรู้ได้ว่ามีสติหรือหลงลืมสติ ก็ทำให้รู้ได้เพราะลักษณะของสตินั่นเอง

สตินั้นแลเป็นอินทรีย์ จึงชื่อว่าสตินทรีย์

ก็สตินั้นมีความระลึกได้ อปิลานะ เป็นลักษณะ และมีการเข้าไปช่วยประคองไว้เป็นลักษณะ คือ สติย่อมให้กำหนด หรือย่อมให้ระลึกกุศลกรรมโดยชอบ

ข้ออุปมาใน **อรรถสาลินี** มีว่า

เช่นเดียวกับขุนคลังของพระราชาซึ่งรักษารัตนะ ๑๐ ประการอยู่ ย่อมยังพระราชาให้กำหนด ให้ระลึกถึงพระอิสริยยสมบัติทั้งตอนเย็นตอนเช้าฉะนั้น จันใดสติก็ย่อมระลึกถึงกุศลธรรมทั้งหลาย คือ สติปฏิฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ นี่สมณะ นี่วิปัสสนา อริยสัจ ๔ เหล่านี้ นี่วิชชา นี่วิมุตติ โลกุตตรธรรมเหล่านี้ สติระลึกได้เป็นลักษณะอย่างนี้แล

ท่านผู้ฟังคิดถึงสมบัติข้าวของของท่านบ่อย ๆ ใช่มั้ย วันหนึ่งอะไรอยู่ที่ไหนบ้าง แต่นั่นไม่ใช่สติ ลักษณะของสติเป็นสภาพที่ระลึก แต่ไม่ใช่ระลึกในอกุศล แต่ระลึกเป็นไปในกุศลธรรมทั้งหลาย เช่น ระลึกเป็นไปในสติปฏิฐาน ๔ คือ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏที่กาย ระลึกรู้ลักษณะของเวทนา ความรู้สึก ระลึกรู้ลักษณะสภาพของจิตในขณะนี้ หรือระลึกรู้ลักษณะของธรรม

นอกจากนั้น การศึกษาธรรมขณะใด และมีความเข้าใจในเรื่องของ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘

ซึ่งดูเป็นชื่อเมื่อสภาพธรรมนั้น ๆ ยังไม่ปรากฏ แต่ความจริงขณะใดที่สติปัฏฐานเกิด ระลึกลักษณะของสภาพธรรม มีสัมมปปธาน ๔ คือ วิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่ ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงแสดงไว้โดยละเอียดย่อมไม่สามารถรู้ได้ว่า แม้ใน ขณะจิตเดียวที่สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมนั้น มีสภาพธรรมอื่นที่เป็น ไสยภณธรรมเกิดร่วมด้วย และให้ทราบว่ ลักษณะของสตินั้นเป็นลักษณะที่ระลึก

สตีย่อมใคร่ครวญคฤแห่งธรรมทั้งหลาย ทั้งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล และมีได้ เป็นประโยชน์เกื้อกูล และรู้ว่าธรรมทั้งหลายมีกายสุจริตเป็นต้นไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล แล้วบรรเทาธรรมที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลให้น้อยลง

นี่คือผู้มีสติระลึกได้ ทำให้ระลึกถึงบาป ระลึกถึงบุญ ระลึกถึงคุณ ระลึกถึง โทษ ซึ่งถ้าจะเปรียบเทียบก็ดูสีขาวกับสีดำ ที่ทำให้เห็นความต่างกันของธรรมที่เป็น อกุศลและกุศล เพราะถ้าไม่ศึกษาโดยละเอียดหลายคนอาจจะคิดว่า อกุศลนั้นแหละ เป็นกุศล หรือบางท่านก็อาจจะกล่าวว่า อกุศลเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่เป็นไร นั้นแสดงว่า ยังไม่เห็นความต่างกันของสีดำกับสีขาว แต่ความจริงแล้ว ถ้าสติเกิดขณะใด เป็นสภาพที่ระลึกให้รู้ในลักษณะของความต่างกันของธรรมที่เป็นอกุศลและกุศล

รู้ว่าธรรมทั้งหลายมีกายสุจริตเป็นต้นเหล่านั้นประโยชน์เกื้อกูล ย่อม ประคับประคองธรรมที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลไว้ เหมือนปริณายกรัตนะของ พระเจ้าจักรพรรดิ รู้สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล และสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล แล้วจึงนำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลออกไปเสีย

อีกนัยหนึ่ง สติมีการระลึกได้เป็นลักษณะ มีการไม่หลงลืมเป็นรส คือ เป็นกิจ มีการรักษาอารมณ์เป็นปัจจุปัฏฐาน หรือมีการจดจ่อต่ออารมณ์ คือ ระลึกตรง ลักษณะของอารมณ์ เป็นปัจจุปัฏฐาน คือ เป็นอาการปรากฏ มีสัญญาอันมั่นคงเป็น ปทัฏฐาน หรือมีกายานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นต้นเป็นปทัฏฐาน ฟังเห็นว่า เป็นเช่นเดียวกับเสาเขื่อน เพราะตั้งมั่นในอารมณ์ และฟังเห็นว่าเป็นเสมือนนายประตู เพราะรักษาจักขุทวารเป็นต้น

ลักษณะของสติ เกิดทุกขณะที่กุศลจิตเกิด แต่ยังไม่คุ้นเคยกับลักษณะของสติ เพราะเวลาเป็นกุศลที่เป็นไปในทาน ก็ระลึกถึงการที่จะให้ทาน แต่ในขณะที่จิตกำลังระลึกเป็นไปในทานแต่ละขณะนั่นเอง มีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย มีศรัทธาเจตสิกเกิดร่วมด้วย

ถ. อาจารย์กล่าวว่า เรานึกถึงสมบัติของเรา ไม่เชื่อว่าเป็นสติ ต้องนึกถึงว่า กุศลหรืออกุศลเกิดขึ้นหรือเปล่า

ส. วันหนึ่ง ๆ จำได้ว่า เอาอะไรไว้ที่ไหน ไข่ม่ม หีบถุก ขณะนั้นเป็นกุศล หรือเปล่า

ถ. ถ้าเป็นกุศลก็เป็นสติ

ส. ถ้าเป็นไปในกุศล คือ ในทาน ในศีล ในภาวนา จึงจะเป็นสติ

ถ. ถ้าระลึกเฉย ๆ

ส. ระลึกว่าเก็บอะไรไว้ที่ไหนอย่างนั้นหรือ ขณะนั้นเป็นวิตกเจตสิก ไม่ใช่สติเจตสิก เพราะว่าสติเจตสิกจะเกิดกับอกุศลจิตไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น ก่อนอื่น ต้องทราบว่า ขณะนั้นเป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิต

ถ. แต่ถ้ามีสติรู้ว่าเป็นหรือไม่เป็น ก็เชื่อว่าเป็นสติ ไข่ม่ม

ส. ต้องเป็นไปในทาน เป็นไปในศีล ถ้าระลึกที่จะให้ทาน และรู้ว่าสิ่งที่จะให้นั้นอยู่ที่ไหน และเวลาที่ระลึกถึงจิตก็เป็นกุศลที่จะให้ ขณะนั้นก็เป็นสติ บางท่านอาจมีเงินที่จะบริจาคใส่ซองไว้เรียบร้อย แต่วางไว้ที่ไหนไม่ทราบ ค้นหาแล้วระลึกได้ว่า อยู่ที่ไหนด้วยกุศลจิตที่จะให้ ขณะนั้นก็เป็นสติ

ถ. อย่างที่พระผู้มีพระภาคตรัสเล่าอดีตให้ท่านพระอานนท์ฟัง ที่ทรงระลึกได้ว่า พระองค์เคยเป็นกษัตริย์และทำอะไรอยู่ในวัง ระลึกเหล่านี้เป็นสติไหม

ส. เป็นสติที่เป็นไปในการระลึกชาติ เพราะฉะนั้น ต้องเป็นสติชั้นยอดเยี่ยมกว่าสติธรรมดา เพราะว่าขณะที่เป็นไปในทานระลึกชาติไม่ได้ ไข่ม่ม อกุศลจิตก็ระลึกชาติไม่ได้ แต่สติชั้นยอดเยี่ยม จึงระลึกชาติได้

ถ. สติยอดเยี่ยมต้องเป็นสติในมรรคจิตหรือเปล่า

ส. บุพเพนิวาสานุสสติญาณ

ถ. แค่นั้นเอง แต่ตอนที่พระองค์มีบุพเพนิวาสานุสสติญาณ ตอนนั้น พระองค์ก็ยังไม่สำเร็จอรหัตตมรรค

ส. ญาณนี้มีทั้งโลกียะและโลกุตตระ ปัญญามีหลายระดับชั้น ทั้งที่เป็น กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร และโลกุตตระ

ถ. ขณะที่เกิดโลภมูลจิต พอใจก็ดี หรือเกิดโทสะ ต่อมาเกิดกรรมสังเวช ขณะนั้นมีสติเกิดใหม่

ส. ขณะที่เกิดกุศลจิตเกิด ขณะนั้นต้องมีสติเกิด

ถ. บางครั้งที่เกิดกรรมสังเวช ก็สลัดใจ ไม่ทราบว่าคุณลักษณะของกรรมสังเวช เป็นกุศลหรือเป็นโทสมูลจิต

ส. สลัดใจ หมายความว่า ไม่เห็นความน่ายินดีในอารมณ์ แทนที่จะมี จิตใจฟูฟองด้วยความเพลิดเพลินที่เป็นอกุศล ก็เห็นว่า สิ่งนั้นไม่ควรเป็นที่น่ายินดี คำว่า สลัดใจ ในที่นี้หมายความว่า ไม่เห็นว่าสิ่งนั้นเป็นที่ควรยินดี ต้องเป็นการระลึก เป็นไปในธรรม

อัฐฐสาลินี ได้แสดงลักษณะอาการของสติขั้นต่าง ๆ ซึ่งทำให้มีชื่อต่าง ๆ คือ ธรรมชาติที่ชื่อว่าสติ โดยที่เป็นความระลึกได้ บทนี้เป็นบทแสดงสภาวะของสติ ภาวลักษณะของสติ คือ การระลึกได้

ที่ชื่อว่าอนุสสติ โดยที่ระลึกเนื่อง ๆ เพราะระลึกบ่อย ๆ

เพราะฉะนั้น ก็มีสติที่ระลึกได้อย่างหนึ่ง และอนุสสติที่ระลึกเนื่อง ๆ บ่อย ๆ

ชื่อว่าปฏิสสติ โดยที่ถึงเฉพาะ เพราะเหมือนไปตรงหน้า

คือ ไม่หันเหไปทางอื่นเลย นั่นคือลักษณะของสติ คือ ถึงเฉพาะเหมือน ไปตรงหน้า อย่างขณะที่กำลังฟังพระธรรม จิตใจหันเหไขว่เขวไปทางไหนหรือเปล่า กำลังฟังอยู่ หลงคิดเรื่องอื่นไปนิดหนึ่ง ขณะนั้นขาดสติ ไขว่ใหม่ แต่ขณะที่ไม่หลงไป

ทางอื่นเลย โดยที่ถึงเฉพาะ เพราะเหมือนไปตรงหน้า นั่นคือลักษณะที่เป็น ปฏิสสติ เป็นลักษณะของสติ

อาการที่ระลึก ชื่อว่าธรรณา

สติชื่อว่าธรรณา เพราะทรงจำสิ่งที่ได้ฟังและเล่าเรียนมาไว้ได้

เป็นอย่างนี้ใหม่ เทียบกันได้ ท่านผู้ฟังมีสติชื่อไหนบ้าง เพราะชื่อของสติ แสดงอาการต่าง ๆ ของสติที่เกิดขึ้น ถ้าศึกษาธรรมด้วยความเข้าใจก็ ทรงจำสิ่งที่ได้ฟัง และเล่าเรียนมาไว้ได้ สตินั้นชื่อว่า ธรรณา

ภาวะที่ไม่เลือนลอย ชื่อว่าอปีลาปนตา โดยหมายความว่าหนักแน่น คือ ดึงเข้าไปในอารมณ์

สติชื่อว่าอสมมุสนตา เพราะไม่หลงลืมสิ่งที่ทำคำที่พูดแม้ที่ล่วงเลยมานาน

ที่ชื่อว่าสตินทรีย์ เพราะครอบครองความเป็นใหญ่ในลักษณะของสติที่ปรากฏ

ที่ชื่อว่าสติพละ เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะความประมาท

ที่ชื่อว่าสัมมาสติ เพราะเป็นสติที่ถูกต้อง นำออกไปจากสังสารวัฏฏ์ เป็นกุศล

สติชื่อว่าอสมมุสนตา เพราะไม่หลงลืมสิ่งที่ทำคำที่พูดแม้ที่ล่วงเลยมานาน

คนที่จำเก่ง ๆ ชื่อว่ามีสติหรือเปล่า ระลึกได้สมัยตอนเป็นเด็กป่วยไข้ได้เจ็บ อย่างไร เคยชุกชอนอย่างไร เคยรับประทานอะไรอร่อยที่ไหน อย่างนั้นเป็นสติหรือเปล่า

บางคนจำเรื่องเบ็ดเตล็ดเก่งมาก แต่หลงลืมสิ่งที่ควรกระทำ อย่างนั้นไม่ชื่อว่า อสมมุสนตา แต่ต้องเป็นสิ่งที่ควรจะทำต่อผู้หนึ่งผู้ใด และกระทำโดยไม่หลงลืม ในทางที่เป็นกุศล

บางคนอาจจะเป็นหนี้เป็นสินและหลงลืม ไม่จำเลย นั่นก็ชื่อว่าจำเรื่องอื่น ได้หมด เรื่องตอนเป็นเด็กสนุกสนานอย่างไร เคยรับประทานอะไรที่ไหน เคยเล่นสนุก อย่างไร จำได้ แต่เรื่องนี้ ลืม เรื่องที่ควรจะทำหน้าที่ของตนเองกับบุคคลอื่นกลับ ลืม แต่จำเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้

เพราะฉะนั้น สติต้องเกิดกับโสภณจิต ต้องเกิดกับกุศลจิตเท่านั้น แต่การระลึกถึงเรื่องอื่นที่ไม่ใช่เป็นไปในทาน ในศีล ในภาวนา ขณะนั้นจิตไม่ใช่กุศล และลักษณะนั้นไม่ใช่สติเจตสิก แต่เป็นลักษณะของวิตกเจตสิก

อภฺรฺสาลินี จิตตูปปาตกัณฑ์ มีข้อความว่า

อกุศลขันธ์ทั้งหลายเป็นธรรมเว้นจากสติ

คือ ไม่มีสติเจตสิกเกิดร่วมด้วย

และเพราะเป็นปฏิปักษ์ต่อสติ

อกุศลทุกประเภทเป็นปฏิปักษ์ต่อสติ โสภณจิต โสภณจิต อิสสา มัจฉริยะ ความเกียจคร้าน ความเคลือบแคลงสงสัย ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ ทั้งหมดเป็นธรรมเว้นจากสติ และเพราะเป็นปฏิปักษ์ต่อสติ

โมหวิจเจทนี เรื่องกุศลจิตดวงแรก มีข้อความว่า

ด้วยเหตุนี้ท่านจึงเรียกศรัทธาว่า โอภักปนา ความปลงใจเชื่อ และเรียกสติว่า อปีลาปนา ความไม่เลือนลอย เรียกเอกัคคตาว่า อโลจุติ ความมั่นคงแห่งจิต เพราะว่าเกิดกับกุศลจิต เรียกปัญญาวา ปรีโยคาหนา ความรอบคอบ

ส่วนในฝ่ายอกุศล ธรรม ๓ อย่าง คือ ตัณหา ทิฏฐิ อวิชชา ย่อมหยั่งลงสู่ อารมณฺ์ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงเรียกธรรมทั้ง ๓ นั้นแล้วว่า โอะชะ

หยั่งลงสู่ อารมณฺ์ เหมือนกันแต่ต่างกันที่ ถ้าเป็นฝ่ายอกุศล ก็ด้วยตัณหา ทิฏฐิ อวิชชา ซึ่งหยั่งลงสู่ อารมณฺ์ โดยเป็น โอะชะ เป็นห้วงน้ำใหญ่ ซึ่งทุกคนถูกพัดไหลไปอยู่ตลอดเวลาตามอารมณฺ์ที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เอกัคคตาในฝ่ายอกุศลไม่เรียกว่า โอคาหนา ความหยั่งลง

เพราะว่ายังเป็นธรรมประกอบด้วยอุทธัจจะ ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ไม่สงบ เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าเอกัคคตาเจตสิกจะชื่อว่าสมาธิ แต่ก็ไม่ใช่สัมมาสมาธิ และไม่ใช่อารมณฺ์ที่จะเจริญถึงขั้นรูปฌาน อรูปฌาน หรือโลกุตตรกุศลได้ เพราะว่า

ในขณะนั้นเกิดร่วมกับอุทธัจจเจตสิก และลักษณะของสติตรงกันข้ามกับอวิชชา เพราะว่าอวิชชาเป็นสภาพที่เลื่อนลอย แต่ว่าสติเป็นสภาพที่ไม่หลงลืม ไม่เลื่อนลอย

ศรัทธาตรงกันข้ามกับโลภะ เพราะว่าโลภะยอมสละให้ทุกอย่างด้วยความพอใจ ด้วยความรัก แต่ว่าศรัทธา บริจาคจริง แต่เป็นการสละออก ไม่ใช่เพื่อการติดหรือการยึด ส่วนปัญญาก็ตรงกันข้ามกับมิจฉาทิฏฐิ

ข้อความที่ท่านผู้ฟังจะได้ฟังเรื่องของสติ มักจะควบคู่กันไปกับลักษณะของปัญญาซึ่งเป็นสัมปชัญญะ แต่ต้องแยกออกจากกันด้วย และจะเห็นได้ว่า ขณะใดที่สติเกิดอาจจะมีลักษณะของปัญญาในขั้นต้น ๆ อยู่ด้วย เช่น ในขณะที่ยังไม่รู้ว่าเป็นสิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว นั่นก็เป็นสติที่ระลึกที่จะให้เกิดการไตร่ตรองพิจารณาให้ตรงว่า ลักษณะของอกุศลธรรมนั้นเป็นกรรมฝ่ายดำ เป็นอกุศล และลักษณะของกุศลธรรมเป็นกรรมฝ่ายขาว เป็นกุศล ซึ่งขณะใดที่ปัญญาเกิดร่วมด้วย กุศลจิตนั้นชื่อว่า ญาณสัมปยุตต์ แต่ขณะใดที่ปัญญาเจตสิกไม่ได้เกิดร่วมด้วย ขณะนั้นเป็น ญาณวิปยุตต์

อภฺรฺสุสาลินี จิตตูปปาทกัณฑ์ อธิบายคำว่า สโต จะ สัมปชาโน คือ สติและสัมปชัญญะ มีข้อความว่า

เพราะบทว่า สโต จะ สัมปชาโน มีสติรู้ทั่วโดยชอบ ใน ๒ อย่างนั้น สติมีความระลึกได้เป็นลักษณะ สัมปชัญญะมีความไม่พัวพันเป็นลักษณะ

สติมีความไม่หลงลืมเป็นรส สัมปชัญญะมีการไตร่ตรองเป็นรส คือ เป็นกิจ

สติมีความอารักขาเป็นอาการปรากฏ สัมปชัญญะมีการเลือกเฟ้นเป็นอาการปรากฏ

ในการอบรมเจริญภาวนานั้น เมื่อมีสติพัวพันเพื่อน ไม่รู้ทั่วโดยชอบ แม้คุณเพียงอุปจาระก็ไม่สำเร็จได้ จะป่วยกล่าวไปไปถึงอัปปนา

แสดงให้เห็นถึงความละเอียดของกุศลจิตขั้นที่สูงกว่าขั้นทานและขั้นศีลว่า ต้องประกอบด้วยปัญญา ถ้าขณะนั้นไม่รู้หนทางที่จะทำให้กุศลจิตเจริญขึ้น สงบขึ้น แต่เข้าใจว่าเป็นการเจริญสมถภาวนา ข้อความใน **อภฺรฺสุสาลินี** มีว่า เมื่อมีสติพัวพัน

คือ ไม่รู้ตามความเป็นจริง ไม่รู้ทั่วโดยชอบ แม้คุณเพียงอุปจาระก็ไม่สำเร็จได้
จะป่วยกล่าวไปใยถึงอัปปนา เพราะฉะนั้น กว่าที่จะถึงฌานจิตได้จริง ๆ ความสงบที่
เป็นกุศลต้องละเอียดขึ้น และถ้าไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็ไม่สามารถที่จะถึงแม้ขั้น
อุปจารสมาธิ

เพราะฉะนั้น อย่าคิดที่จะทำฌาน หรืออย่าคิดแม้แต่จะทำสมาธิ เพราะถ้า
ยังไม่มีสมาธิที่ถูกต้อง สมาธิที่กำลังทำอยู่นั้นต้องเป็นมิจฉาสมาธิ
ซึ่งเป็นอกุศลจิต และยังจะทำใหม่ หรือยังอยากจะทำอยู่ แม้ว่าเป็นมิจฉาสมาธิ

๑๕๔๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๒๙

ถ. เรื่องสติเป็นเรื่องที่เข้าใจกันยาก เพราะว่าความคิดความเข้าใจของชาวบ้านทั่ว ๆ ไปมักจะเข้าใจสับสนกันอยู่ ตามหลักแล้วสติเป็นธรรม เป็นเจตสิก เป็นกุศลสาธารณเจตสิก เกิดกับจิตที่เป็นกุศลเท่านั้น กรณีที่ระลึกถึงเรื่องที่ผ่านมาแล้วในอดีต ตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก ๆ นึกถึงได้ทุกอย่าง ทั้งเรื่องทำดี ทำไม่ดี หรือชุกชนอะไรต่าง ๆ การที่ระลึกถึงอย่างนี้นั้นจะถือว่าเป็นสติหรือเปล่า

สุ. ไม่เป็น บางคนจำเก่งและระลึกได้ตอนเด็กทำอะไรไว้ แต่ไม่ใช่สติ ถ้าขณะนั้นไม่เป็นไปในทาน ในศีล ในภาวนา ไม่เป็นไปในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐

ถ. ที่อาจารย์ว่า อสัมมสนตา หมายความว่าถึงสิ่งที่ทำคำที่พูดที่ล่วงเลยมานานได้นั้น เป็นเรื่องที่ดีทั้งนั้นหรือ

สุ. ระลึกด้วยกุศล เวลาที่คิด คิดด้วยอกุศลจิตได้ คิดด้วยกุศลจิตได้ คิดด้วยโลภะก็เพลิดเพลน คิดถึงเรื่องเก่า ๆ สนุกสนาน บางคนอาจจะถึงกับยิ้มหรือหัวเราะเมื่อนึกขึ้นมาได้ และเวลาที่นึกถึงเรื่องเศร้า บางคนอาจจะถึงกับร้องไห้น้ำตาไหล ก็เป็นไปได้อีกเหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่เหตุการณ์นั้นก็ผ่านไปอาจจะถึง ๑๐ ปี ๒๐ ปีแล้วก็ได้ ในขณะนั้นเป็นการระลึกด้วยโลภมูลจิตบ้าง ด้วยโทสมูลจิตบ้าง แต่กุศลจิตย่อมระลึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วได้ในทางที่ถูกต้องว่า เป็นสิ่งที่ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ

บางทีคิดถึงสิ่งที่ทำแล้ว ซึ่งในขณะที่ทำไม่รู้สึกรู้สึกละเลยว่าเป็นดีแค่ไหน ยังเป็นผู้อ่อนเยาว์ปัญญา คือ ยังคิดว่าต้องมีกุศลอย่างนั้นบ้างอย่างนี้บ้าง แต่เมื่อได้เข้าใจเรื่องของธรรมถูกต้องยิ่งขึ้น เมื่อระลึกถึงความคิดเห็นเก่า ๆ ก็พิจารณารู้ได้ว่า

ขณะนั้นเป็นความเห็นที่ไม่ถูก เป็นความเห็นที่ไม่ตรง จิตที่กำลังคิดในขณะนั้นเป็นสติที่ระลึกในเรื่องนั้นโดยความถูกต้อง

ถ. อย่างกรณีเราออกจากบ้าน เดินไปมีอะไรปรากฏสักอย่างหนึ่งทำให้เราระลึกขึ้นมาได้ว่า เราลืมกระเป๋าตังค์ เราลืมแว่นตา การระลึกอย่างนี้ถือว่าเป็นสติหรือเปล่า

ส. ขณะนั้นจิตเป็นอะไร ต้องดูที่จิต จิตเป็นไปในทานหรือเปล่า เป็นไปในศีลหรือเปล่า เป็นไปในภาวนาหรือเปล่า เป็นไปในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ หรือเปล่า ถ้าไม่ใช่ ขณะนั้นต้องเป็นอกุศล วันหนึ่ง ๆ คิดไปเถอะ อกุศลทั้งนั้น นอกจากขณะใดที่เป็นไปในบุญกิริยาวัตถุ เมื่อนั้นจึงจะเป็นไปในกุศลจิต

ถ. ถ้าลักษณะอย่างนี้ไม่เป็นสติ เรียกว่าเป็นอะไร

ส. วิตกเจตสิก

ถ. การระลึกถึงเรื่องที่ผ่านมาในอดีตมานานได้ แต่ไม่ได้เป็นไปในทานในศีล ในภาวนา ในทางกุศล ในทางที่ดี ก็เป็นวิตกเจตสิก

ส. ข้อสำคัญที่คิดนั้น คิดด้วยกุศลหรือคิดด้วยอกุศล

ถ. เป็นทั้งกุศลและอกุศล

ส. ต้องเจริญสติปัฏฐานจึงจะรู้ ตอบได้ กุศลก็ได้ อกุศลก็ได้ แต่ใครจะรู้จริง ๆ ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิดในขณะนั้น

ถ. ความคิดนั้น คิดทั้งในเรื่องที่ดี และเรื่องที่ไม่ดี

ส. และสลับกันด้วย ใช่ไหม ถ้าคิดถึงเมื่อครั้งที่ไปนมัสการสังเวชนียสถาน มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น เป็นความปลาบปลื้มปีติยินดีอย่างไร ก็ขอให้พิจารณาว่ามีอกุศลแทรกคั่นบ้างไหม มีความสำคัญตนเกิดขึ้นบ้างไหม มีความติดในรูปหนึ่งรูปใดบ้างหรือเปล่า ธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียด เป็นนามธรรม ซึ่งไม่มีรูปร่างลักษณะให้พิสูจน์ด้วยตา หรือว่าให้ได้ยินด้วยหู เพราะฉะนั้น ก็คิดถึงสภาพความละเอียดของนามธรรมซึ่งไม่มีรูปปะปนเลยสักประเภทเดียว และเกิดขึ้นอย่างสั้นมากเพียงชั่วขณะ สั้นที่สุด รูป ๆ หนึ่งซึ่งดับไปเร็วมากก็ยังมีอายุเท่ากับจิตเกิดดับ ๑๗

ขณะ เพราะฉะนั้น ชวนวิถิจิต ๗ ขณะ จะเรื้อรังแค่นั้นที่จะรู้ได้ว่า ขณะนั้นเป็นกุศล หรืออกุศล ก็ต้องอาศัยการเจริญสติปัฏฐานอย่างเดียว มิฉะนั้นแล้วก็เป็นกรกล่าวโดยประมาณ ไซ้ใหม่ แต่ไม่ใช่โดยการรู้ลักษณะสภาพของจิตที่กำลังปรากฏจริง ๆ ในขณะนั้น

ถ. เป็นเรื่องที่ยากมาก เพราะส่วนมากชาวบ้านมักจะเข้าใจสับสนจริง ๆ เรื่องสติ ถ้าเป็นคนหลง ๆ ลืม ๆ เขาก็ว่าไม่มีสติ ซึ่งความจริงคงไม่เข้าข่ายของสติที่พูดถึง

สุ. ด้วยเหตุนี้ ความเข้าใจพระพุทธศาสนาในยุคนี้สมัยนี้จึงกล่าวได้ว่า สับสน ถ้าไม่ศึกษาโดยละเอียดจริง ๆ

ถ. ทั้งกุศลจิตและอกุศลจิตต่างก็มีวิตกเจตสิก แต่กุศลจิตมีสติเพิ่มขึ้น อีกตัวหนึ่ง ส่วนอกุศลจิตไม่มีสติ เวลาที่นึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วก็เป็นได้ ทั้งอกุศลและกุศล แต่เวลาปฏิบัติจริง ๆ จะสังเกตเทียบเคียงอย่างไรจึงจะเห็นว่า ขณะนั้นเป็นสติ หรือเป็นแค่วิตกเจตสิกเท่านั้น

สุ. สำหรับวิตกเจตสิก เป็นองค์หนึ่งในมรรคมองค์ ๘ ด้วย และสติก็เป็น องค์หนึ่งในมรรคมองค์ ๘ ด้วย สำหรับวิตกเจตสิกเป็นปกิณณกเจตสิก คือ เกิดกับ จิตได้เกือบทุกดวง แต่ไม่ใช่สัมพัจฉรฉนเจตสิก เพราะถ้าเป็นสัมพัจฉรฉน-เจตสิกต้องเกิดกับจิตทุกดวง แต่เมื่อวิตกเจตสิกเป็นอัญญสมานาเจตสิก ประเภท ปกิณณกเจตสิก ก็ย่อมเกิดได้ทั้งที่เป็นอกุศลจิต กุศลจิต วิบากจิต และกิริยาจิต นั่นคือวิตกเจตสิก

เวลาที่อกุศลจิต เช่น โภภุมูลจิตเกิด ก็ต้องมีสัมพัจฉรฉนเจตสิก และ ต้องมีวิตกเจตสิกซึ่งเป็นปกิณณกเจตสิก และเพิ่มอกุศลเจตสิก คือ ต้องมีโลภเจตสิก รวมอยู่ด้วย มิฉะนั้นจิตนั้นก็ไม่ใช่โลภมูลจิต ฉะนั้น ทางฝ่ายกุศล แทนที่จะมี โภภเจตสิก ก็เป็นสติเจตสิกและโสภณเจตสิกอื่น ๆ ที่เป็นปัจจัยทำให้อกุศลจิตเกิดขึ้น ขณะหนึ่ง ไม่ใช่ว่าจะขาดวิตกเจตสิกทั้งฝ่ายอกุศลจิต คือ โภภมูลจิตและโทสมูลจิต

แต่ทางฝ่ายโสภณจิตนั้นมีวิตกเจตสิก ไม่มีโลภะ แต่มีศรัทธา มีสติ และมีโสภณสาธารณเจตสิกอื่น ๆ

ลักษณะของวิตกเจตสิก เป็นสภาพที่ตรึก หรือจรดในอารมณ์ตามระดับชั้นของจิตที่เกิดแต่ละขณะ เช่น เวลาที่เกิดทางปัญจทวารวิถิ ยังไม่รู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร เพราะว่าจิตใดก็ตามที่ชื่อว่าจักขุทวารวิถิ หมายความว่าจิตซึ่งเป็นวิถินั้นทั้งหมดมีรูปารมณซึ่งยังไม่ดับเป็นอารมณ์ จึงชื่อว่าจักขุทวารวิถิ เพราะความหมายของจักขุทวารวิถิ คือ วิถิจิตที่เกิดขึ้นโดยอาศัยจักขุเป็นทวาร เป็นทางที่จะเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา นั้นเป็นจักขุทวารวิถิ ซึ่งทวีปัญญาวิญญาณทั้งหมด ๑๐ ดวง ไม่มีวิตกเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น ในขณะที่จักขุวิญญาณเกิดขึ้นทำทสสนกิจ ไม่มีวิตกเจตสิก แต่ทันทีที่จักขุวิญญาณดับ สัมปฏิจฉันนจิตเกิด มีวิตกเจตสิก ขณะนั้นวิตกเจตสิกไม่ได้คิดเป็นเรื่องเป็นราวเป็นรูปร่างสัณฐานอะไรเลย เพียงแต่เป็นสภาพที่จรดในอารมณ์ที่รับต่อจากจักขุวิญญาณ

เพราะฉะนั้น นี่เป็นลักษณะและเป็นกิจของเจตสิกตามระดับชั้น ซึ่งถ้าเป็นทางปัญจทวาร ไม่มีการตรึกนึกถึงเรื่องใดเลย แต่ถ้าเป็นทางมโนทวารวิถิ เวลาเกิดนึกคิดขึ้นด้วยโลภมูลจิต ลักษณะของวิตกคือเป็นสภาพที่ตรึกหรือจรดในเรื่องที่คิด

ถ. ที่กล่าวว่า สติต้องเกิดในกุศลจิตเท่านั้น คำกล่าวนี้น่าถูกต้องหรือ

ส. ก็แคบไปหน่อย เพราะว่าสติเป็นโสภณเจตสิก หมายความว่าเกิดกับโสภณจิตซึ่งเป็นกุศลก็ได้ วิบากก็ได้ กิริยาก็ได้

ถ. แต่อกุศลจิตไม่ได้ อาจารย์ช่วยอธิบายมิจฉาสติ

ส. มิจฉาสติ หมายความว่าถึงโลภมูลจิต

ถ. ไม่ใช่สติ

ส. ไม่ใช่แน่นอน ทรงแสดงไว้เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นว่า เมื่อสัมมามรรคมี ๘ มิจฉามรรคซึ่งคนเข้าใจว่าเป็นสติแต่ลักษณะจริง ๆ ไม่ใช่สติ คนที่เข้าใจผิดเข้าใจว่าตนเองมีสติ เพราะฉะนั้น จึงเป็นมิจฉาสติ แต่โดยลักษณะก็เป็นโลภมูลจิต ทิฏฐิคตสัมปยุตต์

- ถ. พระอรหันต์ทั้งหลายเป็นผู้มีสติ จำได้ทุกเรื่องที่ผ่านมาในอดีต ใช่ไหม
- ส. ไม่จำเป็น ท่านอาจจะเห็นว่าไร้สาระที่จะคิดถึงเรื่องเก่า ๆ เพราะถึงแม้ไม่ใช่พระอรหันต์ ก็เมื่อที่จะคิดเรื่องเก่า ๆ ก็ได้ มีชีวิตอยู่กับปัจจุบันสบายใจกว่าไหม ทุกคนทุกวันนี้เป็นทุกข์เพราะอดีตและอนาคต
- ถ. เน้นเรื่องประโยชน์ ประโยชน์ว่ามีความสามารถ ...
- ส. แล้วแต่คุณธรรม พระอรหันต์เองก็ต่างกันไปตามการสะสมของชวนวิถิ
- ถ. พระพุทธเจ้าก็อย่างหนึ่ง
- ส. แต่ใครอยากจะคิดถึงเรื่องเก่า ๆ บ้าง ซึ่งทุกขณะนี้ผ่านไปแล้ว เรียกกลับคืนมาไม่ได้เลย
- ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า มิจฉาสมาธิ เราจะเอาอะไรมาตัดสินว่า อะไรเป็น มิจฉาสมาธิ อะไรเป็นสัมมาสมาธิ
- ส. ถ้าเป็นมิจฉาสมาธิ ขณะนั้นไม่มีสัมมาทิฐิ คือ ปัญญา เกิดร่วมด้วย นั่งทำสมาธิกันไปเปล่า ๆ โดยไม่รู้อะไร ไม่รู้เหตุ และไม่รู้ลักษณะของจิตในขณะนั้น ด้วยว่า กุศลจิตกับอกุศลจิตต่างกันอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่ทำให้เป็นอกุศล และมีปัจจัยอะไรที่ทำให้เป็นกุศล
- ถ. เราจะเอาการประพฤติปฏิบัติของเขามาตัดสินได้ไหมว่า ที่เขาทำเป็น มิจฉาสมาธิ
- ส. ขณะไหน
- ถ. หมายถึงการกระทำในชีวิตประจำวัน
- ส. คนละขณะแล้ว ถ้าทำสมาธิโดยมาก นั่ง ใช่ไหม และจะไปรู้อะไรกับคนที่กำลังนั่ง นั่งเหมือนกัน และก็นั่งหลับตาเหมือนกันด้วย จะไปรู้ได้อย่างไร เอาอะไรเป็นเครื่องตัดสิน ถ้าจะเอาชีวิตประจำวัน คนละขณะแล้ว
- ถ. ถ้าอย่างนั้น คนที่เขาทำมิจฉาสมาธิ แต่ในชีวิตประจำวันเขาเป็นคนดี และเขาทำเช่นนั้นไปตลอดชีวิตจนตาย ความดีที่เขาทำจะทำให้เขามีโอกาสได้มาเป็น สัมมาสมาธิใหม่

ส. ไม่มีโอกาส ถ้าอาศัยมิจฉาสมาธิทำให้เป็นสัมมาสมาธิได้ เหตุกับผลไม่ตรงกัน นอกจากว่ามิจฉาสมาธิจะยิ่งทำให้เกิดมิจฉาสมาธิต่อไปอีก

ถ. คนที่ถือศีล ๘ กับศีล ๕ ได้นุญแตกต่างกันไหม

ส. ต้องการอานิสงส์อะไร ต้องการจะขัดเกลา หรืออยากจะได้ผลอยากจะได้อานิสงส์

ถ. เคยได้ยินคำกล่าวว่า อยากได้นุญมาก ๆ ต้องถือศีลมาก ๆ ชั่ว

ส. กุศลจิตอยู่ที่ไหน

ถ. ก็ที่จิต

ส. เพราะฉะนั้น คุณภาพของจิต ไม่ใช่หวังอานิสงส์ ถ้ากุศลจิตเกิดมาก ผลมากไหม มาก ถ้ากุศลจิตเกิดน้อย ผลก็น้อย เพราะฉะนั้น ไม่ต้องถามใคร เพราะเหตุกับผลต้องตรงตัว

ถ. เมื่อสักครู่อารยาก็ได้พูดแล้วว่า สมัยนี้พุทธศาสนาเสื่อมมาก และพุทธศาสนิกชนที่ไม่ได้เรียนรู้อะไรเลยจะไปยึดหลักอะไรได้ว่า อันไหนถูกต้อง

ส. ต้องเรียนจึงจะรู้ ตราบใดที่ยังไม่เรียนก็ไม่มีทางจะรู้ เพราะถ้าเป็นโดยวิธีนั้น จะประมาณพระปัญญาของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ถึงไม่เรียนพระธรรมก็คิดว่าเข้าใจได้ ใช่ไหม แต่ผู้ที่ไม่ประมาณในพระปัญญาว่า ต้องศึกษาแน่นอน ถ้าไม่ศึกษาพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ไม่มีโอกาสที่จะได้เข้าใจพระธรรมโดยถูกต้องเลย คิดเองไม่ได้ คิดเองผิดมากกว่าถูก

ถ. อย่างพระคุณเจ้าหลายที่ท่านยึดถือว่า การปฏิบัติของท่านถูกต้องของคนอื่นไม่ถูก แต่ท่านก็ศึกษา

ส. พุทธบริษัทฟังพระธรรม ไม่ว่าจะเป็นใครพูด ใช่ไหม ไม่ว่าจะเป็นภิกษุหรืออุบาสก หรืออุบาสิกากล่าวธรรม พุทธบริษัทย่อมฟังพระธรรม ไม่ใช่ฟังบุคคลเมื่อฟังพระธรรมก็พิจารณาว่า พระธรรมที่ได้ยินได้ฟังนี้ทำให้เกิดปัญญาความเข้าใจในสภาพลักษณะของธรรมที่กำลังปรากฏถูกต้องขึ้นไหม หรือไม่ได้ทำให้เกิดความเข้าใจอะไรเลย ถ้าไม่ทำให้เกิดความเข้าใจ ไม่ใช่พระธรรมของพระอรหันตสัมมา-

สัมพุทธเจ้า เพราะพระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง และมีพระมหากุณาทรงแสดงพระธรรมเพื่อให้บุคคลที่ได้ฟังพิจารณาแล้วเกิดปัญญา คือ ความเข้าใจถูก ในลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

ถ. ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนคนหนึ่ง อยากจะเห็นคนไทยมีการสอนธรรมที่มีแนวทางเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ไม่ทราบว่าจะเป็นไปได้อย่างไร

ส. อยากจะให้เป็นอย่างไร

ถ. คือ ไม่ให้มีการโจมตีกัน

ส. โจมตีหมายความว่าอย่างไร

ถ. ก็อย่างที่ได้ยินทุกๆ วันนี่

ส. เช่น ยกตัวอย่างเลย ธรรมเป็นเรื่องตรง ถ้าเป็นไปเพื่อประโยชน์แล้วควรพูด แต่ถ้าไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ก็ไม่ควร ถ้าต้องการประโยชน์ คือ ความเข้าใจ ต้องมีตัวอย่าง

ถ. อย่างที่พระคุณเจ้าท่านหนึ่ง เวลาที่ท่านไปแสดงธรรม ณ ที่ใด ท่านมักจะยกตัวอย่างว่า การนั่งสมาธิแบบธรรมกายนี้ไม่ถูกต้อง

ส. และท่านผู้ฟังมีความเห็นอย่างไร

ถ. ก็ยังไม่ทราบ

ส. ถ้าอยากจะทราบ ต้องศึกษาว่าที่ใช้คำว่า ธรรมกาย ที่กำลังปฏิบัติกันนั้น ปฏิบัติอย่างไร ถ้าเรายังไม่รู้ เราก็วินิจฉัยไม่ได้ แต่ถ้ารู้แล้ว เราก็พอจะวินิจฉัยได้ว่าถูกต้องตามความเป็นจริงหรือเปล่า เพราะฉะนั้น ถ้าอยากรู้เรื่องอะไรต้องศึกษาทั้งนั้นแหละ

ถ. แม้ตัวพระคุณเจ้าเอง ท่านก็ไม่ศึกษานี้ แต่ท่านก็มาพูดว่าไม่ถูกต้องแล้วรู้สึกว่ ...

ส. เราก็มีสิทธิ ขอประทานโทษที่ใช้คำว่า สิทธิ เพราะธรรมเป็นเรื่องอิสระ ไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องบังคับ หรือไม่ใช่เป็นเรื่องที่ให้ทุกคนเชื่อ เมื่อต้องการปัญญา

ก็สามารถซักถามได้ ก็กราบเรียนถามท่านด้วยความนอบน้อม เพื่อให้ท่านอธิบายให้เราเข้าใจในข้อผิดและในข้อถูก

ดิฉันขอถาม ถ้ามีคนบอกว่า ให้นั่ง นั่งเลยไหม ยังไม่ทันรู้อะไรเลย บอกให้นั่งจะนั่งไหม

ไม่เข้าใจอะไรเลย แต่มีคนบอกให้นั่ง นั่งไหม หรืออยากจะทดลอง ก็นั่งก็ยอมได้ ไซ้ไหม นั่งไป และให้คิดว่ามีลูกแก้วอยู่ในปาก ยอมไหม ยอมจะคิดอย่างนั้นไหม

เริ่มที่จะเข้าใจในเหตุในผลแล้วไซ้ไหม

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอย่างนั้นหรือเปล่า เรื่องของตาที่กำลังเห็น เป็นสังขธรรม เป็นของจริง สังขะ คือ จริง ธรรมก็คือสิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ถ้าพูดอย่างนี้พอที่จะพิจารณาเข้าใจได้ไหม พอที่จะติดตามรับฟังและพิสูจน์ได้ไหม หรือว่าต้องมานั่งคิดว่ากำลังมีลูกแก้วอยู่ในปาก จะยอมทำไหม

นี่เป็นเรื่องเหตุผล ไม่ใช่เรื่องใจมตี แต่เป็นเรื่องที่ท่านผู้ฟังควรจะพิจารณาได้ ไม่ได้กล่าวว่าสำนักใดถูกหรือผิด แต่ถ้ามีคำสอนว่าอย่างนี้ ท่านผู้ฟังจะพิจารณาอย่างไร จะนึกไหมว่ามีลูกแก้วอยู่ในปาก ขณะนี้ ทางตาที่กำลังเห็น ทางหูที่กำลังได้ยินอย่างนี้

ถ. อีกกรณีหนึ่ง ได้ทราบมาว่า มีเด็กคนหนึ่งเขาไม่เคยไปสำนักที่ว่านี้ เขาก็นั่งที่บ้าน เขาบอกว่า เขาไม่ทราบว่าจะนึกอะไร ก็นึกถึงลูกแก้ว ก็ปรากฏว่าลูกแก้วมาปรากฏในกึ่งกลางกายของเขา ต่อมาระยะหลังเขามีโอกาสไปที่วัดนั้น ที่นั่นก็บอกเขาว่า เป็นเพราะในชาติก่อนเขาเคยนั่งแบบนี้มา ก็อยากจะทราบข้อเท็จจริง

สุ. เมื่อเร็ว ๆ นี้ มีชาวต่างประเทศ ๔ ท่านไปสนทนาธรรมที่บ้าน ซึ่งทั้ง ๔ ท่านได้ผ่านสำนักปฏิบัติ และท่านก็เล่าถึงเหตุการณ์ซึ่งดูเหมือนกับน่าสนใจ และท่านถามความเห็นของดิฉันว่ารู้สึกอย่างไรบ้าง คำตอบของดิฉันทำให้ทั้ง ๔ ท่าน

หัวเราะใหญ่ทีเดียว เพราะดิฉันตอบว่า ดิฉันไม่ตื่นเต้น ไม่ว่าใครจะมีเรื่องอะไรที่แปลก
ประหลาดวิจิตรพิสดาร แต่ไม่ใช่ทางที่จะทำให้เข้าใจลักษณะของสภาพที่กำลังปรากฏ
ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจตามปกติในขณะนี้ ดิฉันไม่ตื่นเต้น
และไม่สนใจด้วย

๑๕๕๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๒๙

ถ. เรื่องศรัทธา คือ อยากจะทราบว่า ถ้ามีคน ๒ คน บ้านอยู่ใกล้กัน และอยู่ใกล้วัดวัดหนึ่ง ไปทำบุญตักบาตรที่วัดนั้นเป็นประจำทุกวันไม่เคยขาด ต่อมาพระวัดนั้นเกิด strike เจ้าอาวาส คนหนึ่งก็เลยบอกว่าหมดศรัทธาแล้ว ไปทำบุญวัดอื่นดีกว่า อีกคนหนึ่งก็บอกว่า ไม่ค่อยศรัทธาเหมือนกัน แต่ไม่มีเวลาไปทำที่วัดอื่น ก็เลยทำที่เดิม ทั้ง ๒ กรณีนี้ ขอเรียนถามว่า ใครมีศรัทธามากกว่ากันซึ่งจะเป็นผู้ที่สัทบุรุษจะพึงแสดงธรรมให้ฟังก่อน

ส. โดยมากไม่เข้าใจเรื่องของกุศลจิตจริง ๆ คิดว่ากุศลนั้นคือการทำบุญใช้ไหม และมีการเลือกบุคคล แต่ถ้าคิดถึงในยุคต่อ ๆ ไปหลังจากนี้ไปอีก ซึ่งยุคนี้พระพุทธศาสนาก็ผ่านพ้นมาถึง ๒๕๐๐ กว่าปีแล้ว พระอรหันต์อย่างท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสปะ ท่านพระอนुरุธะ ที่จะเดินบิณฑบาตให้พวกเราได้มีโอกาสใส่บาตร ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่ผู้ที่มีศรัทธาออกบวชเพื่อประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยยังมีอยู่ สืบทอดมาจากพระอรหันต์ทั้งหลาย นอกจากพระอรหันต์สมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็สืบทอดมาจากท่านพระอานนท์ ท่านพระมหากัสสปะ ท่านพระอนुरุธะ

เพราะฉะนั้น เรื่องกุศลจิตของเรา ไม่ควรที่จะเศร้าหมองด้วยการคิดว่าต้องการที่จะใส่บาตร หรือทำบุญกับผู้ที่เหมือนอย่างท่านพระสารีบุตร หรือท่านพระมหาโมคคัลลานะ แต่ถ้าเรามีเจตนาที่เป็นกุศลที่จะถวายภัตตาหารแก่ผู้ที่มีศรัทธาบวช ส่วนความประพฤติของแต่ละบุคคลซึ่งเป็นภิกษุบุคคลแต่ละรูป ก็เป็นเรื่องส่วนตัวของท่าน เป็นกรรมของท่าน ใจของเราก็ไม่เศร้าหมอง ไม่ว่าท่านจะไปทำอะไรที่ไหน ก็เป็นเรื่องส่วนตัวของท่าน เพียงแต่ว่าในขณะนี้พระธรรมวินัยก็ยังสืบต่อมาจนถึงสมัยนี้

ซึ่งยุคสมัยก็จะผ่านไปอีกจาก ๒,๕๐๐ กว่าปี และเหตุการณ์ต่าง ๆ ก็จะเปลี่ยนไป แต่ว่าศรัทธาของใครมี ที่จะถวายภัตตาหารต่อผู้ที่มีศรัทธาบวช ส่วนความประพฤติ ส่วนตัวของภิกษุแต่ละบุคคลนั้น ก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลนั้น

ถ้าเป็นอย่างนี้แล้วจิตใจก็ย่อมจะไม่เศร้าหมอง ไข้ไหม ไม่ว่าท่านจะลาสิกขาบท หรือว่าท่านจะทำสิ่งซึ่งชาวโลกติเตียน ก็เป็นเรื่องส่วนตัวของท่าน

ถ. กราบขอบพระคุณอาจารย์มาก

ถ. วิตกเจตสิกนั้น อยู่ในมรรคมืด ๘ ข้อไหน

สุ. สัมผัสกับปะ

ถ. ที่อาจารย์กล่าวเกี่ยวกับเรื่องสมาธิ ในฐานะที่ผมเองได้นั่งสมาธิมามากพอสมควร และหลังจากที่มาฟังอาจารย์สนทนาธรรม ครั้งแรกผมก็จับใจความได้ว่าการอบรมเจริญกุศลจิต กับอกุศลจิตในชีวิตประจำวัน ขอให้หมั่นระลึกอยู่เสมอว่าสภาพจิตในขณะไหนเป็นกุศล ในขณะไหนเป็นอกุศล หลังจากนั้นมาอาจารย์ก็แนะนำว่า เรื่องการนั่งสมาธิเป็นอย่างไร ถ้าหากยังไม่มีสติสัมปชัญญะเกิดขึ้น ในขณะที่เป็นอกุศลก็จะไม่รู้ และหลงว่าเป็นกุศล

หลังจากนั้นมา ผมรู้สึกที่ผมพอจะเข้าใจบ้างแล้ว ก็เลิกนั่งสมาธิ ต่อมาผมก็ได้รับการสั่งสอนว่า การจะนั่ง จะยืน จะเดิน หรือจะทำอะไรก็ตาม แม้แต่จะรับประทานอาหาร จะเข้าห้องน้ำ ก็ให้มีความรู้สึกตัวอยู่เสมอ ผมก็พยายามหมั่นระพุดิอย่างนั้น หลังจากที่ผมได้ฟังอาจารย์ใหม่ๆ ไม่ว่าจะก้าวหรืออะไร ผมก็จะระลึกอยู่เรื่อย ก็มีความรู้สึกอย่างหนึ่งเกิดขึ้นมาคล้าย ๆ กับผมนั่งสมาธิ เพราะฉะนั้น ที่อาจารย์กล่าวว่า นั่งสมาธิแล้วเป็นอย่างนั้นไม่ถูกต้องหรือไม่ดี และการที่ได้รับการอบรมสั่งสอนว่า จะทำอะไรก็ให้รู้สึกตัวเสมอว่าทำอะไร ผมก็คิดว่า การอบรมหรือเจริญอย่างนั้น ก็เป็นการฝึกสมาธิอย่างหนึ่ง ซึ่งสิ่งที่ได้มานั้นสามารถใช้ในขณะที่เดินทางเหนื่อย ๆ หรือว่านั่งคอยใครนาน ๆ เข้าสมาธิก็เพลिन สบายไปอย่างหนึ่ง ผมจึงมีความเข้าใจว่า ลักษณะอย่างนี้ก็เป็นการฝึกสมาธิ ไข้ไหม

ส. นี่เป็นสมาธิอีกรูปแบบหนึ่ง แน่นอน ค่อย ๆ เปลี่ยน แสดงให้เห็นว่า การที่จะทิ้งเลยนี้ยาก ไซ้ใหม่ เพราะว่าเคยอบรมมานาน เพราะฉะนั้น ความคุ้นเคย โดยที่เคยปฏิบัติ กับสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง เมื่อมารวมกันก็ทำให้เกิดสมาธิอีกแบบหนึ่ง แน่นอน ถ้าเป็นในลักษณะนี้

ถ. หลังจากที่ผมฟังอาจารย์มาก ๆ ก็เกิดความเข้าใจว่า การกระทำอย่าง นั้น ทำอะไรก็ให้รู้สึกตัว รู้หนอ รู้หนอ อะไรอย่างนี้ ก็เป็นการฝึกสมาธิอย่างหนึ่ง

ส. ไม่ได้กล่าวว่า รู้หนอ คงจะกล่าวเอง เพราะฉะนั้น แต่ละบุคคลมีอุปาย นัยเฉพาะตัว ซึ่งเป็นสัจพตปรามาสกายคันถะ กว่าที่จะค่อย ๆ ทิ้งไป ๆ เพราะว่า เรื่องของการอบรมเจริญปัญญาต้องค่อย ๆ ทิ้งความเห็นผิด ทั้งในขั้นความเข้าใจ รวมถึงการที่เคยฝึกเคยปฏิบัติผิดมาแล้ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทิ้งยาก ต้องอาศัยเหตุผลอย่าง สมบูรณ์จริง ๆ และเปรียบเทียบให้รู้ว่า ขณะที่เป็นปกติในขณะนี้ ยังไม่ต้องคิดว่า จะต้องรู้ไปทุกอิริยาบถ ทำอะไรก็พยายามประคับประคองให้มีการรู้ตัวอยู่เสมอ แต่ในขณะธรรมดาดังนี้ ที่กำลังลืม ไม่ได้คิดว่าจะต้องมานั่งควบคุมอยู่ และมีการ ระลึกที่ลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมจริง ๆ ทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทาง เพียงเล็กน้อยเท่านั้น อย่างแข็งที่กายที่เคยยึดถือเป็นเรา จะไม่ปรากฏทั่วตัวเลย ไม่ต้องนั่งประคับประคองอะไรเลย เพราะฉะนั้น เรื่องของการฟังธรรม เป็นเรื่อง ที่ต้องประพฤติปฏิบัติ และค่อย ๆ แกะไขสิ่งที่เคยผิด จนกว่าจะหมด

ถ. ผมพอจะเข้าใจบ้างแล้ว ก็อยากจะเรียนให้เพื่อนทั้งหลายที่ชอบปฏิบัติ อย่างผม ขอให้ค่อย ๆ ละคลาย เพราะผมนี้ยังทิ้งยากเลย บางทีเดิน ๆ ไป รู้สึกว่า เรากำลังหายใจ ก็กำหนดลมหายใจ เดินไปเรื่อย บางทีก็เพลิน

ส. เพราะฉะนั้น สมาธิแบบนี้จะเหนื่อย เหนื่อยใหม่ เหมือนทำงาน

ถ. ทำจนชินแล้วก็ไม่เหนื่อย ที่ช่วยได้อย่างหนึ่ง คือ เป็นประโยชน์ แต่ ไม่ใช่เป็นไปเกี่ยวกับศาสนาพุทธที่จะให้ละให้คลาย เป็นการให้เรายึดติดมากขึ้น คือ จะทำให้เพลิน สุขจริงหนออะไรอย่างนี้

ส. ต่อไปเวลาที่สัมมาสติเกิด จะรู้ว่าการคลายนี้เบา ผิดจากขณะนั้นมาก ที่เคยคิดว่าสุข ที่เคยพอใจ แท้ที่จริงหนัก เพราะในขณะนั้นไม่มีความเห็นถูก ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏซึ่งเป็นขณะที่มีสติ ตามปกติ ตามธรรมดา ตามธรรมชาติ

เพราะฉะนั้น ในมหาสติปัฏฐาน ไม่ควรจะลืมพยัญชนะที่เล็กที่สุด แต่สำคัญที่สุด คือ เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ธรรมดา แต่ในขั้นต้นยังมีความรู้สึกเหมือนเราเจริญสติ ซึ่งข้อความในพระไตรปิฎกก็ฟังดูเหมือนอย่างนั้น คือ ให้เจริญสติ แต่ลึกลงไปกว่านั้นเมื่อทราบว่าเป็นอนัตตาก็จะรู้ว่า สติเจริญ ไม่ใช่เราเจริญ

ถ. ผมพอจะเข้าใจบ้าง ก็นำมาเรียนให้เพื่อนธรรมฟังกัน ถ้าหากใคร กำลังประพฤติปฏิบัติอย่างนี้ อยากจะขอให้เล็ก

ส. ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ การที่จะเข้าถึงลักษณะของสภาพธรรม ต้องเป็นผู้ที่ไม่ประมาททั้งในขั้นการฟัง ในขั้นพิจารณา และในขั้นที่สังเกตว่าขณะนี้ มีความผิดปกติสักนิดหน่อยไหม ถ้ามีความผิดปกติสักนิดหน่อย ต้องทิ้งทันที กลับเป็นปกติเมื่อไร สติเริ่มจะระลึบบ้าง แม่น้อย แต่ก็ยังเป็นสัมมาสติ

สติเป็นโสภณเจตสิก เป็นธรรมที่จำปรารภณาในที่ทั้งปวง เพราะว่าชีวิตวันหนึ่ง ๆ ซึ่งเต็มไปด้วยอวิชชา ขณะนั้นหลงลืมสติ ไม่เป็นกุศล ไม่สามารถที่จะพิจารณาสภาพธรรมในชีวิตประจำวันได้ตามความเป็นจริง จนกว่าสติเกิดเมื่อใด มีการระลึกได้แม้ในเหตุในผล ในความถูกต้องความควรในชีวิตประจำวันขณะใด ขณะนั้น เป็นการเกิดขึ้นของสติ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าในกาลสมัยไหน กุศลธรรมเกิดขึ้นเพราะสติมีการระลึกได้ มิฉะนั้นแล้ววันหนึ่ง ๆ ทุกคนก็เต็มไปด้วย โลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง

แม้แต่การที่จะฟังพระธรรมข้อเล็กข้อน้อย หรือว่าข้อความสั้น ๆ หรือเป็นเรื่องที่ ท่านผู้ฟังอาจจะคิดว่า คงจะไม่มีมีความสำคัญเท่าข้อความอื่น แต่ถ้าในขณะนั้น สติเกิด ระลึกได้ พิจารณาข้อความนั้นจริง ๆ จะได้ประโยชน์จากพระธรรมข้อนั้น ตามขั้นของความเข้าใจ

เพราะฉะนั้น การศึกษาพระธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน เป็นเรื่องที่สูงมลึกซึ้ง แม้เพียงการฟังก็จะต้องประกอบด้วยสติ หรือฟังด้วยสติ พิจารณาจริง ๆ จึงจะได้ประโยชน์ และกุศลทั้งหลายก็จะเจริญขึ้นตามลำดับขั้น

สำหรับลักษณะของสติ อาการต่าง ๆ ของสติ ตามที่กล่าวไว้ใน **มิลินทปัญหา สัตตมวารค สติอาการ ปัญหาที่ ๑** ท่านพระนาคเสนแสดงลักษณะของสติที่เกิดขึ้นด้วยอาการ ๑๗ สถาน ซึ่งจะต้องเริ่มฟังด้วยสติ มิฉะนั้นจะไม่เข้าใจโดยถูกต้อง

อาการ ๑๗ สถาน คือ

๑. อภิขานโตสติ ได้แก่ สติขั้นยอดเยี่ยม เป็นสติของบุคคลทั้งหลายที่ระลึกชาติได้ หรือสติของท่านพระอานนทที่ทรงจำพระสูตรแม้ได้ฟังเพียงครั้งเดียวได้ทั้งหมด สติของขุชชุตราอุบาสิกาที่ได้ฟังพระสัทธรรมเทศนาครั้งเดียว ก็สามารถแสดงพระธรรมนั้นให้คนอื่น ๆ ได้ฟังอย่างครบถ้วนทั้งพระคาถา

เพราะฉะนั้น ก็เทียบได้ว่า สติของแต่ละท่านในชีวิตประจำวัน เป็นสติเล็กน้อย ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ ยังไม่ใช่สติขั้นพิเศษ เยี่ยม หรือสติขั้นยอดเยี่ยมดังเช่นสติของผู้ที่ระลึกชาติได้ หรือสติของท่านพระอานนทที่ทรงจำพระไตรปิฎกได้แม้เพียงฟังครั้งเดียวได้ตลอดหมด หรือแม้แต่อุบาสิกาขุชชุตราซึ่งโดยฐานะก็เป็นอุบาสิกา แต่เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาครั้งเดียว ก็สามารถแสดงพระธรรมนั้นให้คนอื่นได้ฟังอย่างครบถ้วนทั้งพระคาถา

นี่ก็เป็นการที่ต้องอบรมเจริญไป เพราะว่าเห็นความยอดเยี่ยมของสติ ซึ่งเป็นไปได้ว่า ถ้าอบรมเจริญแล้วย่อมสามารถเป็นสติขั้นยอดเยี่ยมถึงอย่างนั้น

๒. ภูมพิภยสติ ได้แก่ สติของคนทั่ว ๆ ไป ที่ระลึกได้ว่าเก็บอะไรไว้ที่ไหน

ข้อนี้ถ้าไม่พิจารณาลักษณะของสติเจตสิก อาจจะคิดว่า ขณะใดที่เกิดนึกขึ้นได้ ขณะนั้นก็เป็นสติ แต่การฟังพระธรรมต้องละเอียด ในเมื่อสติเจตสิกเป็นโสภณเจตสิก ก็ต้องเกิดกับโสภณจิตเท่านั้น ไม่ใช่ขณะที่นึกออกมาเก็บอะไรไว้ที่ไหน แต่ขณะใดที่ระลึกได้ว่า พระธรรมบทไหนอยู่ส่วนไหนของพระไตรปิฎก ขณะนั้นเป็นกุศลจิต

หรือว่าระลึกถึงพระธรรม ระลึกถึงเรื่องการกุศลต่าง ๆ ระลึกถึงสิ่งที่เนื่องกับการกุศลได้ ขณะนั้นจิตเป็นกุศล เป็นโสภณ ขณะนั้นจึงเป็นลักษณะอาการหนึ่งของสติเจตสิก

๓. โอปาริกวิญญานโตสติ ได้แก่ สติของพระโสดาบัน ซึ่งแม้จะหลงลืมไป ก็ไม่ต้องเดือดร้อนกังวลใจอีกต่อไป

เพราะว่าท่านเป็นผู้ที่ารู้แจ้งอริยสัจธรรม เป็นผู้ที่ไม่หลงไปตามกระแสของพระนิพพานสู่ความเป็นพระอรหันต์ ไม่มีทางที่พระโสดาบันบุคคลจะกลับไปเป็นปุถุชนอีก และพระโสดาบันท่านก็จะเป็นพระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ซึ่งพระโสดาบันจะมีการเกิดอีกอย่างมากไม่เกิน ๗ ชาติ เพราะฉะนั้นสำหรับโอปาริกวิญญานโตสติ จึงได้แก่ สติของพระโสดาบัน เพราะแม้จะหลงลืมไป ก็ไม่ต้องเดือดร้อนกังวลใจอีกต่อไป

๔. หิตวิญญานโตสติ ได้แก่ ผู้ที่เคยเป็นสุขแต่ก่อน แล้วระลึกถึงความสุขแต่ก่อน ๆ

ต้องไม่ลืมว่า สติเป็นโสภณเจตสิก เพราะฉะนั้น ระลึกถึงความสุขก่อน ๆ ระลึกด้วยจิตอะไร ถ้าระลึกด้วยความสุขที่เคยผ่านความสุขนั้น ๆ มาอย่างยอดเยี่ยม และเกิดปีติยินดี ขณะนั้นก็เป็นโลกมุลจิต หรือในขณะนี้ไม่ได้ประสบกับสุขอย่างนั้นอีกแล้ว เกิดความโทมัสว่าเคยสุข แต่ ณ บัดนี้ ไม่ได้เป็นสุขอย่างนั้นอีกแล้ว ในขณะที่ระลึกอย่างนั้น ก็เป็นโทสมุลจิต ไม่ใช่กุศล

แต่ถ้าสตรระลึกได้ว่า แม้สุขอย่างนั้นก็ไม่กลับมาอีก เพราะว่าสภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา มีเหตุปัจจัยเกิดขึ้นเพียงชั่วขณะเดียวและดับไป และสภาพธรรมนั้น ๆ จะไม่กลับมาอีก เพราะฉะนั้น ทุก ๆ วัน ทุก ๆ ขณะ ที่ทุกคนกำลังเห็น กำลังได้ยิน ให้ทราบว่าเป็นเพียงชั่วขณะเดียวจริง ๆ เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดจากการเห็น การได้ยิน ดับพร้อมจิต ถ้าจิตไม่เกิดนึกเรื่องนั้นขึ้นมาอีก ก็ไม่มีเรื่องนั้นในความคิดนึกเลย ไม่ว่าเรื่องนั้นจะทำให้เกิดสุขเกิดทุกข์อย่างไร เรื่องนั้นก็ปรากฏเพียงชั่วขณะที่จิตคิด และเรื่องนั้นก็ดับหมดเมื่อจิตดับเท่านั้นเอง นี่คือชีวิตของแต่ละบุคคล เรื่องราวของแต่ละชีวิตของแต่ละบุคคลในวันหนึ่ง ๆ

ถ้ารู้ความจริงอย่างนี้ ไม่ว่าจะคิดถึงอดีตที่ผ่านมา ก็รู้ว่า เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และไม่กลับมาอีก ความเบาใจ ความสบายใจ ก็มี ไม่ต้องผูกพันเชื่อมโยงกับสิ่งที่ผ่านไปแล้ว ขณะนั้นก็เป็น หิตวิญญูญาณโตสติ

การคิดนึกในชีวิตประจำวันนี้ มีมาก ถ้าสติไม่เกิด ก็ปล่อยให้เป็นโลภะบ้าง โทสะบ้างกับความคิดนึกนั้นๆ แต่ถ้าสติเกิด ระลึกได้ถึงความไม่มีสาระ เพียงชั่วขณะจิตเดียวที่คิดและเรื่องนั้นก็ดับพร้อมจิต จะทำให้ไม่เชื่อมโยง พร้อมกันนั้นก็เกื้อกูลแก่สติปัฏฐานด้วย

๕. อหิตวิญญูญาณโตสติ ได้แก่ สติของผู้ที่เคยตกทุกข์ได้ยากมาก่อน และระลึกถึงความทุกข์ยากต่าง ๆ

นี่ก็โดยนัยเดียวกัน ถ้าระลึกแล้วเป็นอกุศล ก็ควรที่จะเกิดสติรู้ว่า ขณะนั้นเป็นเพียงสภาพธรรมที่กำลังคิดเรื่องต่าง ๆ

๖. สภาคนิมิตตโตสติ ได้แก่ ในขณะที่เห็นคนที่คล้ายมารดาบิดาญาติพี่น้องที่สิ้นชีวิตแล้วระลึกได้

จะเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล อยู่ที่ใจของคนทีระลึกถึงมารดาบิดาที่สิ้นชีวิตแล้ว ในขณะนั้นถ้าระลึกด้วยเชื่อมโยง ขณะนั้นก็เป็นอกุศล แต่ถ้าระลึกแล้วแสดงความนอบน้อมต่อบุคคลนั้นเสมือนมารดาบิดา ขณะนั้นก็ทำให้เกิดกุศลได้ เวลาที่เห็นท่านผู้ใหญ่รุ่นราวคราวเดียวกับมารดาบิดาและมีจิตอ่อนโยน มีความนอบน้อม มีการคิดใคร่ที่จะทำประโยชน์แก่ท่าน แม้ด้วยกายและวาจา ขณะนั้นก็เป็นสติ

เพราะฉะนั้น อาการของสติในวันหนึ่ง ๆ ก็มีต่าง ๆ แล้วแต่ว่าขณะใดเป็นสติ ขณะนั้นก็เป็นกุศลจิต ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่มารดาบิดา อาจจะเป็นญาติสนิทมิตรสหาย หรือผู้มีพระคุณก็ได้ แต่ไม่ว่าจะเห็นใคร ระลึกถึงในทางที่จะให้เป็นกุศลย่อมดีกว่า ระลึกถึงในทางที่จะให้เกิดอกุศลจิต

บางทีอาจจะมีการกระทำของบุคคลหนึ่งบุคคลใดซึ่งไม่เป็นที่พอใจ แต่ดูแล้วก็หน้าคล้าย ๆ ญาติพี่น้องหรือผู้มีพระคุณ ก็อาจจะอภัยให้ได้เพราะเหมือน ๆ กับจะเป็นญาติ อย่างนั้นก็ได้อ

เรื่องของการคิดนึกที่จะเกิดขึ้น ไม่มีใครสามารถบังคับบัญชาได้จริงๆ เพราะว่า
ความคิดย่อมวิจิตรแต่ละขณะ บางขณะสติเกิด คิดดี ขณะที่สติไม่เกิด
ก็คิดตรงกันข้าม ขึ้นอยู่กับว่าสติจะระลึกได้มากน้อยแค่ไหน

